

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI

ÇALIKUŞU ROMANINDA GEÇEN SIFAT-FİİL EKLERİ

92874

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Aynur MAEMEROVA

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR

Ankara - 2000

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'ne

Aynur MAEMEROVA'ya

ÇALIKUŞU

.....ait.....

ROMANINDA GEÇEN SIFAT-FİİL EKLERİ

.....adlı çalışma, jürimiz tarafından

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

.....

Anabilim/~~anayasa~~ Dalında ~~DOKTORA / SANATTA YETERLİK~~ / YÜKSEK

LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN. Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

ÜYE. Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

ÜYE. Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
Türkiye Türkçesi'ndeki Sıfat-Fiil Tanımı ve Çeşitleri.....	1
Kazak Türkçesi'ndeki Sıfat-Fiil Tanımı ve Çeşitleri.....	5
1. BÖLÜM	
Çalıkuşu Romanında Geçen Sıfat-Fiil Ekleri.....	9
1.1.Çekimsiz Sıfat-Fiil Ekleri.....	9
-(y) acak, -(y) ecek.....	9
-(y) an, -(y) en.....	10
-ar, -er; -r.....	12
-maz, -mez.....	13
-dık, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik, -tuk, -tük.....	14
-mış, -miş, -muş, -müş.....	14
-dı, -di, -du, -dû; -tı, -ti, -tu, -tü.....	16
1.2.Çekimli Sıfat-Fiil Ekleri.....	17
1.2.1.Sıfat-Fiillerin İyelik Eklerini Almış Şekilleri.....	17
-(y) acak, -(y) ecek.....	17
-(y) an, -(y) en.....	20
-maz, -mez.....	20
-dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük.....	21
1.2.2.Sıfat-Fiillerin Hal Eklerini Almış Şekilleri.....	32
-(y) acak, -(y) ecek.....	32

-(y) an, -(y) en.....	36
-dık, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik, -tuk, -tük.....	39
-maz, -mez.....	50
-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü.....	51
-mı, -miş, -mu, -müş.....	51
1.3.Sıfat-Fiillerin Çekim Edatlarıyla Kullanımı.....	52
1.3.1.Çekimsiz Sıfat-Fiillerin "gibi", "kadar" Edatlarıyla Kullanımı.....	52
-(y) acak, - (y) ecek.....	52
-ar, -er; -r.....	53
-maz, -mez.....	54
-mı, -miş, -mu, -müş.....	54
1.3.2.Çekimli Sıfat-Fiillerin "için", "gibi", "kadar", "sonra", "beri", "dair" Edatlarıyla Kullanımı.....	55
-(y) acak, -(y) ecek.....	55
-(y) an, -(y) en.....	55
-dık, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik, -tuk, -tük.....	55

2. BÖLÜM

Çalığışu Romanında Geçen Sıfat-Fiil Ekleri ve Bunların Kazak Türkçesi'ndeki Karşılıkları.....	65
-(y) acak, -(y) ecek.....	65
-(y) an, - (y) en.....	69
-ar, -er; -r.....	71
-maz, -mez.....	72
-mı, -miş, -mu, -müş.....	73

-dik, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik, -tuk, -tük.....	74
-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü.....	79
SONUÇ	81
A. Benzer Olanlar.....	81
B. Farklı Olanlar.....	84
SÖZLÜK	86
KAYNAKLAR	98
ÖZET	100

SÖZ BAŞI

Bu çalışmamızda Türkiye Türkçesi'nin klasik romanlarından biri olan *Çalikuşu* romanındaki sıfat-fiilleri ve bunların Kazak Türkçesi'ndeki karşılıklarını ortaya koymaya çalıştık. Bunun için öncelikle *Çalikuşu* romanını tarayarak bu romanda geçen sıfat-fiil örneklerini içinde geçtiği cümleler veya ibarelerle birlikte tespit ettik. Tespit ettiğimiz sıfat-fiilleri tasnif ederek çeşitli kullanılış şekillerinin hepsini değil, bunların üç örneğini gösterdik. Meselâ, *-acak* sıfat-fiil ekinin eksiz kullanılış şekline üç örnek, teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekline üç örnek gibi. Türkiye Türkçesi'nde olduğunu bildiğimiz, ancak *Çalikuşu*'nda örneklerini bulamadığımız *-r*, *-ecek*, *-dik*, *-dik*, *-duk*, *-dük*, *-tık*, *-tik*, *-tuk*, *-tük*; *-an*, *-en* sıfat-fiil eklerinin bazı kullanılış şekillerini Tez Projemizde belirttiğimiz gibi Reşat Nuri Güntekin'in diğer tanınmış romanı olan *Yaprak Dökümü*'nden aldık.

Tespit ettiğimiz bu sıfat-fiil örneklerini içinde geçtikleri cümleler veya ibarelerle birlikte Kazak Türkçesi'ne aktardık. Böylece *Çalikuşu* romanında geçen sıfat-fiil örnekleri; bunların çekimsiz, çekimli ve çekim edatlarıyla kullanılan şekilleri, içlerinde geçtiği cümle veya ibarelerle birlikte Kazak Türkçesi'ne aktarılmış oldu.

Bu aktarmayı yaparken ana dili olarak edinip konuştuğumuz ve Kazakistan'daki ilk ve orta tahsilimiz (11 yıl) boyunca öğrendiğimiz Kazak Türkçesi bilimizden, sözlüklerden ve gramer kitaplarından istifade ettik.

Daha sonra yaptığımız bu aktarmaları tasnif ettik. Böylece *Çalikuşu* romanındaki sıfat-fiiller ve onların çeşitli kullanılış şekillerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılıklarının neler olduğu daha sistemli bir şekilde ortaya konmuş oldu.

Çalışmamız sırasında vardığımız neticeleri tezimizin *Sonuç* bölümünde örnekleriyle belirttik. Ayrıca Türkiye Türkçesi'ndeki sıfat-fiiller ile Kazak

Türkçesi'ndeki sıfat-fiiller hakkında tezimizin *Giriş* bölümünde bilgi vermeyi ve *Sonuç* bölümünden sonra bir *Sözlük* eklemeyi de faydalı bulduk.

Sahasında ilk defa yapıldığını düşündüğüm bu tezi hazırlarken tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Ferhat TAMIR beni daima teşvik etmiş ve tavsiyelerini esirgememiştir. Kendisine teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
Ç	: Çalıkuşu
İst.	: İstanbul
İst. Ün.	: İstanbul Üniversitesi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
YD	: Yaprak Dökümü

GİRİŞ

A. Türkiye Türkçesi'ndeki Sıfat-Fiil Tanımı ve Çeşitleri

Sıfat-fiiller, fiil kökü veya gövdesine eklenen sıfat-fiil ekleriyle meydana gelen çok fonksiyonlu kelimelerdir. Türkiye Türkçesi'nin en önemli gramerlerinden birini yazmış olan M.Ergin sıfat-fiillere daha çok "partisip" der ve şöyle tarif eder: "*Partisipler nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Hareket vasıflarını belirtmek suretiyle nesneleri karşıladıklarına göre nesne karşılayan kelimeler olarak partişipler mânâ bakımından isim cinsinden kelimeler arasına girer. Partisiplerin asıl isimlerden farkı nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile, şu veya bu kalıcı vasfı ile değil, hareketi ile ifade etmesidir. ...partişiplerde hareket ifadesinden başka zaman ifadesi de vardır. Yani hareketin hangi zamana ait olduğunu da gösterirler*"¹. Sıfat-fiili "fiilî karakterleri olan yatık fiiller" grubunda inceleyen T. Banguoğlu ise sıfat-fiil terimi için şu tarifi vermektedir: "*Sıfatfiil fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlatımı taşımaları yönünden adfiillerden ayrılırlar. Fakat yatık fiil olarak ve adfiiller gibi olumsuz ve edilen görünüşlerine girerler. Bunları "etkin sıfatfiiller" (participe actif), "edilen sıfatfiiller" (participe passif), "olumsuz sıfatfiiller" (participe negatif) diye ayırdederiz*"².

J.Eckmann ve K.Eraslan "sıfat-fiil" yerine "isim-fiil" terimini kullanmışlardır. J. Eckmann isim-fiili şöyle tarif etmiştir: "*İsim-fiil (verbal noun) fiillerin kip ve şahıs göstermeyen isim şeklidir. İsimler gibi çokluk, iyelik ve çekim ekleri ile çekim edatları alır; cümlede özne (subject), nesne (object), vasıflayıcı (attribute), tümleç (adverbial modifier) ve yüklem ismi (predicate noun) işini*

¹ M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s.318 - 323

² T. Banguoğlu, Türkçenin Grameri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998, s.421-427

*görür*³. Kemal Eraslan ise “*isim-fiiller herşeyden önce bir fiil şekli olup zaman ve hareket ifadesi taşırlar, geçici vasıf isimleri olduklarından isim işletme ekleri alabilirler, isim veya sıfat gibi vazife görebilirler. Bir ölçüde kalıcı isimler haline gelme ve fiilleşme kabiliyetleri vardır*”⁴ tarifini vermiştir.

Türk Dilbigisi adlı eserinde sıfat-fiilleri “fiilimsiler” grubunda inceleyen H.Ediskun da bazen sıfat-fiiller için “ortaç” terimini kullanarak, sıfat-fiilleri şöyle tarif etmiştir: “*Sıfat-fiiller, bir yandan bir ismi niteledikleri için sıfat, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir. Sıfat-fiillere ortaç da denir*”⁵.

Bize göre “sıfat-fiil” terimi bu gramer birimi için daha uygundur. Çünkü sıfat-fiiller geçici hareket isimleri olmalarına, isim gibi çekilmelerine, isim ve sıfat gibi kullanılmalarına ve isimleşme kabiliyetine sahip olmalarına rağmen daha çok sıfat olarak kullanılırlar.

Sıfat-fiil ekleri esas itibariyle geçici isimler yaparlar. Bu geçici isimler daha çok sıfat olarak kullanılırlar. Sıfat-fiillerin meydana getirdiği geçici isimlerden bazıları klişeleşerek kalıcı isim hâline gelebilirler.

Sıfat-fiiller esas itibariyle isim oldukları için isim çekim ekleri ve çekim edatlarıyla birlikte kullanılabilirler⁶.

³ J. Eckmann, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, TDK Yayınları, Ankara 1996, s.145-154

⁴ K. Eraslan, Eski Türkçe’de İsim-Fiiller (Doçentlik Tezi), İst. Ün. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980, s.6-14

⁵ H.Ediskun, Türk Dilbigisi, Remzi Kitabevi, 6.basım, s. 246-252

Türkiye Türkçesi'nde kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

- (Y) AN, - (Y) EN

Geniş zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir (*duran kız, gelen kişi, bakmayan öğrenci, görmeyen polis, çağılayan*).

-AR, -ER; -R

Bu sıfat-fiil eki de geniş zaman ifade eder. Ancak –an/-en sıfat-fiil eki kadar sık kullanılmaz (*benzer palto, akar çeşme, güler yüz, olur şey, okuryazar, keser*).

- MAZ, -MEZ

-ar, -er; -r sıfat-fiil ekinin olumsuz şeklidir. Geniş zaman ifade eder (*bitmez yol, ağrımaz baş, tükenmez kalem, yaramaz, vurdumduymaz*).

- MIŞ, -MİŞ, -MUŞ, -MÜŞ

Çok sık kullanılan sıfat-fiil eki olarak geçmiş zaman ifade etmektedir (*takla atmış dolmuş, çözülmüş problem, duyulmuş haber, sönmüş mum, yemiş*).

-DİK, -DİK, -DUK, -DÜK; -TIK, -TİK, -TUK, -TÜK

Geçmiş zaman ifade eden ve sık kullanılan sıfat-fiil ekidir (*duyulmadık haber, bildik komşu, çıkmadık can, işitilmedik söz, tanıdık, bildik*).

⁶ M.Ergin, a.g.e., s.188; Üniversiteler için Türk Dili, İst. 1988, s.334

- (Y) ACAK, - (Y) ECEK

Çok kullanılan sıfat-fiil ekleri arasında yer almakta ve gelecek zaman ifade etmektedir (*bakacak çocuk, görülecek yer, durulmayacak durak, söylenmeyecek söz, yiyecek, içecek*).

-ASI, -ESI

Gelecek zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir. Bugün daha çok hiddet ve beddua ifade eden kalıcı isimler ve sıfatlar yapmakta kullanılır (*kırılması, yakılması, geberesi, olası*)⁷.

-DI, -Dİ, -DU, -DÜ; -Tİ, -Tİ, -TU, -TÜ

Çoğunlukla kalıcı isim olarak kullanılan sınırlı sayıda örnekte görülür (*şıpsevdî, külbastı, dedikodu, gecekondü*).

T.Banguoğlu **-ıcı, -ici, -ucu, -ücü** ekini de şimdiki zaman sıfat-fiil ekleri arasında saymakta ve "süreklilik, alışkanlık, tabiat ve meslek halinde kılıcı anlam taşıdığını" ifade etmektedir⁸. Ancak bize göre bu ek bir sıfat-fiil eki değildir. Bu ek bir yapım eki olup, fiillerden isim yapar.

⁷ M.Ergin, Üniverseteler için Türk Dili, İst. 1988, s.334

⁸ T.Banguoğlu, a.g.e., s.425

B. Kazak Türkçesi'ndeki Sıfat-Fiil Tanımı ve Çeşitleri

Kazak Türkçesi'nde sıfat-fiil karşılığı olarak "esimşe" terimi kullanılmaktadır. Bazı Kazak dilcilerine göre *esimşe* şöyle tarif edilmektedir: M.A.Karayev, "Esim sekildi türlenip, söylemde esimniñ de, etistiktiñ de qızmetinde qoldanılattın etistiktiñ türi esimşe dep ataladı. Esimşe etistik pen sın esim arasındağı aralıq kategoriya. Esimşe sın esim sıyaqtı septeledi, taweldenedi, köpşelenedi, kösemşeniñ jumağın qabıldaydı⁹ (Isim gibi çekilip cümlede ismin de, fiilin de yardımcısı olarak kullanılan bir fiil şekline "esimşe" denir. Esimşe, fiil ve sıfat arasındaki kelime kategorisidir. Esimşe sıfat gibi hal eklerini, iyelik eklerini, çokluk eklerini ve zarf-fiil eklerini alır)" tanımını vermektedir. A.Iskakov ise "esimşe"yi şöyle tarif etmiştir: "...köptik, septik, taweldik, jiktik jağawlarda türlenip, söylemde barlıq müşe bola alatın morfologiyalıq jäne sintaksistik sıypattarı bar (bul jağınan esimderge uqsas), amal-äreketiñ atawı boluw semantikası men şaqtıq uğımdı bildiruw qabileterleri de bar (bul jağınan etistikterge uqsas) teli formalar esimşeler kategoriyası dep ataladı. Söylemde qanday qızmet atqarsa da, esimşeler özderiniñ negizgi sıypatınan-şaqtıq mändi bildiruw qabiletinen ayrılmaydı¹⁰ (...çokluk, hal, iyelik ve şahıs eklerini alarak cümlelerin bütün öğeleri olabilme morfolojik ve sintaksistik özelliklerine sahip olan (bu yönüyle isimlere benzeyen), iş ve hareketlerin ismi olma ve zaman bildirme özellikleri olan (bu yönüyle fiillere benzeyen) formlara esimşe adı verilir. Cümlede hangi vazifede kullanılırsa kullanılsınlar esimşeler, asıl özellikleri olan zaman bildirme fonksiyonlarını kaybetmezler)". S.M.Isayev'e göre "esimşe" "Etistiktiñ erekşe türi. Sebebi esimşe söylemde eki türli mände, eki türli qızmette qoldanıladı. Birde jiktelip

⁹ M.A.Karayev, Qazaq Tili (Fonetika, Leksikologiya, Morfologiya, Sintaksis), "Ana Tili", Almatı 1993, s.132-135

¹⁰ A.Iskakov, Qazirgi Qazaq Tili, "Ana Tili", Almatı 1991, s.300

kelip, qıymıldı, is-äreketi belgili bir şaqqa baylanıstı bildiredi de, söylemniñ bayandawısqı qızmetin atqaradı. Keyde esimşe tulǵalı etistik bütindey basqa mände, basqaşa qızmette qoldanıladı: etistikke tñ bolıp keletin belgili bir zattıñ qıymılın emes, kerisinşe zattıñ sındıq qasıyetin, qatıstıq belgisin bildirip nemese zattanıp, zattıq mände jumsaladı¹¹ (Fiilin özel bir şeklidir. Çünkü esimşe cümlede iki farklı mânâyı ve iki farklı fonksiyonu üstlenir. Bazen şahıs eklerini alarak bir hareket veya işi bir zamana baǵlı olarak bildirir ve cümlenin yüklemi vazifesini görür. Bazen ise esimşe olan kelime, tamamen başka mânâda ve farklı vazifede kullanılır: Fiil gibi bir nesnenin hareketini deǵıl, tam tersine o nesnenin sıfatını ve niteliğini gösterir veya o nesnenin karşılığı olarak kullanılır). M.Serǵaliyev, A.Ayǵabılov ve O.Külkenova'nın üniversite öǵrencileri için yazmış oldukları Qazirgi Qazaq Ądebi Tili adlı ders kitabında, "esimşe"nin fonksiyonu bakımından sıfata benzediǵi, fakat esimşe ve sıfatın birbirinden farklı olduǵu belirtilir. Onlara göre sıfatlar ismin kalıcı bir niteliğini belirtirken, esimşe bir hareket neticesinde ortaya çıkan bir özelliǵi göstermektedir¹².

Buraya kadar verdiǵımız Kazak dilcilerinin açıklamalarından anlaşıldıǵı gibi Kazak Türkçesi'ndeki sıfat-fiil eklerinin özellikleri Türkiye Türkçesi'nde olduǵu gibidir.

¹¹ S.M.İsayev, Qazaq Tili, "Kaynar" Üniversitesi, Almatı 1993, s.76-77

¹² M.Serǵaliyev, A.Ayǵabılov, O.Külkenova, Qazirgi Qazaq Ądebi Tili, "Ana Tili", Almatı 1991, s.72

Kazak Türkçesi'nde kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-ĞAN, -GEN; -QAN, -KEN

Geçmiş zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir.

Ekin –ğan,-gen şekli sonu ünlü ile veya sedalı ünsüzlerle biten fiillerden sonra; -qan,-ken şekli ise sonu sedasız ünsüzlerle biten fiillerden sonra kullanılır (*oqığan bala, körgen kisi, sasqan satuwşı, ketken jolawşı*).

-ATIN, -ETİN; -YTIN, -YTİN

Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman ifade eder.

Ekin –atın,-etin şekli sonu ünsüzle biten fiillerden sonra; -ytın,-ytin şekli ise sonu ünlü ile biten fiillerden sonra kullanılır (*baratın jer, keletin qonaq, tıñdaytın oquwşı, isteytin jumıs*).

-AR, -ER; -R

Gelecek zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir.

Ekin –ar,-er şekli sonu ünsüz ile biten fiillerden sonra; -r şekli ünlü ile biten fiillerden sonra kullanılır (*aytar söz, jürer jol, kirer esik, barar jer*).

-MAS, -MES; -BAS, -BES; -PAS, -PES

-ar, -er, -r gelecek zaman sıfat-fiil ekinin olumsuz şeklidir.

Ekin –mas, -mes şekli sonu ünlü ile veya sedalı ünsüzlerle (m, n, ñ ve z hariç) biten fiillerden sonra; -bas, -bes şekli sonu m, n, ñ ve z sedalı ünsüzleriyle biten fiillerden sonra; -pas, -pes şekli ise sonu sedasız ünsüzlerle biten fiillerden sonra kullanılır (*bermes sıylıq, aytpas söz, tıñdamas bala, jıynalmas adamdar*).

Kazak Türkçesi gramerlerinde bu sıfat-fiil eklerinden başka **-maq, -mek; -baq, -bek; -paq, -pek** eki, gelecek zaman bildiren sıfat-fiil eki (*esimşeniñ keler şaq türı*)¹³, **-uwşı, -üwşı** eki de alışkanlık bildiren sıfat-fiil eki (*dağdılı esimşe*)¹⁴ olarak gösterilmektedir. Ancak bu eklerle ilgili olarak verilen örneklerden her iki ekin de fiilden isim yapma eki olduğu anlaşılmaktadır (*almaq*: almak, *bermek*: vermek; *oquwşı*: öğrenci, *söylewşı*: konuşmacı gibi).

Ayrıca Kazak Türkçesi'nde **-aşaq, -eşek** (Türkiye Türkçesi'ndeki karşılığı **-acak, -ecek**) ve **-mış, -mıs** (Türkiye Türkçesi'ndeki karşılığı **-mış, -miş**) eklerinin yer aldığı kalıcı isim olarak kullanılan sınırlı sayıda kelime de bulunmaktadır (*bolaşaq, keleşek, bolmıs, qılmıs, turmıs*).

¹³ A. Iskakov, a.g.e., s. 303

¹⁴ M.Serğaliyev, A.Ayğabılov, O.Külkenova, a.g.e., s.73

1. BÖLÜM

ÇALIKUŞU ROMANINDA GEÇEN SIFAT-FİİL EKLERİ

1.1. Çekimsiz Sıfat-Fiil EKleri

- (Y) ACAK, - (Y) ECEK

Romanda çok sık kullanılmıştır.

A) Genellikle sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
- (y) acak	
...çöllerin ateşine <u>dayanacak</u> bir vücutta değilmiş. (Ç 12/2)	...şölderdiñ istiğına <u>şıdaytın</u> denesi joq eken.
Bizim köşkte Neriman'a akran <u>sayılacak</u> kimse yoktu. (Ç 34/23)	Bizdiñ sarayda Nerimanmen <u>qurdaş sanalar</u> eşkim joq edi.
Bendeniz bestekâr sıfatına <u>layık olacak</u> bir eser vücuda getirdiğime kâni değilim. (Ç 239/27)	Men sazger sıypatına <u>layıq bolar</u> bir ân şığarğanıma közim jetken joq.
Biçarenin işe <u>yarayacak</u> bir yemişi olmamasına rağmen... (Ç 35/26)	Bıyşaranıñ <u>iske jarar</u> bir jemisi bolmawına qaramastan...
...ben neden Bibliotehege Rose masallarını <u>okuyacak</u> bir bebek kalıyorum... (Ç 50/14)	...men nege Bibliotehege Rose ertegilerin <u>oqıytın</u> bir säbiy bolıp qalamın...
Aşağı yukarı her şeyi <u>hatırlayacak</u> bir yaş. (Ç 9/22)	Şamamen bar nârseni <u>eske alar</u> jas.

- (y) ecek	
Kendinin ne olduğunu <u>fark edecek</u> yaşta mısın acaba? (Ç 31/34)	Öziñniñ kim ekeniñdi <u>añğarar</u> jasta ma ekensiñ?
...gözkapakları hemen titriyor <u>denecek</u> süratle açılıp kapanıyordu. (Ç 244/29)	...qabaqtarı derew dirildep tur <u>deniletin</u> jıldamdıqpen aşılıp jabılıp turatın edi.
...hiçbir tedbirle <u>önüne geçilemeyecek</u> bir felâket... (Ç 14/29)	...eşqanday şaramen <u>aldı alına almas</u> bir sumdıq...
<u>Söyleyecek</u> bir kelime bulamıyordum. (Ç 236/21)	<u>Aytar</u> bir söz taba almaytın edim.
...birbirimizi hiç, ama hiç <u>görmeyecek</u> iki yabancıyız. (Ç 201/32)	...birbirimizdi eşqaşan iyâ eşqaşan <u>körmeytın</u> eki jat adambız.

B) Kalıcı isim olmuş örnekleri vardır.

Köpeklerle <u>yiyecek</u> vermek fena mı Ma Sör? (Ç 21/24)	lytterge <u>tamaq</u> berüw jaman ba Ma Sör?
...yiyecek, <u>içecek</u> ucuz, ahalisi iyi. (Ç 151/10)	...tamaq, <u>suwsın</u> arzan, turğındarı jaqsı.

C) Geçici isim örneği de vardır.

Meğer biçarenin başına <u>gelecek</u> varmış. (Ç 136/8)	Alayda bışaranıñ <u>köretini</u> bar eken.
---	--

D) Birleşik fiilin isim unsuru olarak kullanılmıştır.

Bir aralık, başımı sınıfın koridora açılan penceresine <u>çevirecek</u> oldum. (Ç 21/5)	Bir mezet basımdı sınıptıñ dälizge qarağan terezesine <u>buratın</u> boldım.
---	--

- (Y) AN, - (Y) EN

Romanda çok sık olarak kullanılmıştır.

A) Yaygın olarak sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

- (y) an	
...ağaç dalları arasında çarpışa çarpışa <u>boğuşan</u> iki yırtıcı kuşa döneceğiz. (Ç 38/16)	...ağaş butaqtarı arasında qaqtığısıp-soqtığısıp <u>julısatın</u> eki jırtqış qusqa aynalamız.
<u>Kırılan</u> vazonun sahibi Sör Süperyör ise bilakis gülüyordu. (Ç 20/1)	<u>Sınğan</u> vazanıñ iyesi Sör Süperyör bolsa kerisinşe külip jatatın edi.
Geceleri bahçede, mahzun bir ninni sesiyle <u>akan</u> çeşme durmuştu. (Ç 189/25)	Tünde baqşada muñdı besik jırı äwenimen <u>ağatın</u> bulaq toqtap qalğan edi.
...minimini keçisiyle <u>oynayan</u> fakir bir çocuk değil,.. (Ç 230/31)	...kipkişkentay lağimen <u>oynaytın</u> kedey bir bala emes,..
Yeni <u>başlayan</u> uykuların hafif sarhoşluğu içinde gülümseye gülümseye sönüp gider. (Ç 176/17)	Jaña <u>bastalğan</u> uykınıñ jeñil mastıǵı işinde külimsirey külimsirey sönip keter.

- (y) en	
Oltasına balık yaklaştığını <u>gören</u> bir balıkçı gibi... (Ç 36/3)	Qarmağına balıq jaqındağanın <u>körge</u> bir balıqşı sekildi...
Beni Nazıra <u>tavsiye eden</u> yaşlıca bir şairden başka kimseyi tanımadığımı söyledim. (Ç 139/21)	Meni Ministrge <u>usınğan</u> qarttaw bir aqınnan basqa eşkimdi tanımaytınımdı ayttım.
İnsana o kadar emniyet ve yakınlık hissi <u>veren</u> bir çehresi vardı ki. (Ç 204/14)	Adamğa sonday qawipsizdik jäne jaqındıq sezimi <u>uyalatatın</u> jüzi bar edi.
...yorgun yorgun sopasını <u>sürüyen</u> bir bekçiye rastladım. (Ç 114/14)	...şarşap şaldığıp tayağın <u>süyregen</u> bir küzetşige kez boldım.
...başını kanatlarının arasına saklayarak <u>titreyen</u> hasta ve küskün Çalıkuşu... (Ç 181/10)	...basın qanattarının arasına jasırıp <u>dirildegen</u> nawqas jäne ökpeli Çalıkuşu...
...lakırdılarını tarta tarta <u>söyleyen</u> ağırbaşlı insanlar... (Ç 227/25)	...sözderin tarazığa tartıp <u>söyleytin</u> salmaqta adamdar...

B) Geçici isim örnekleri vardır.

...bu işte asıl <u>yanan</u> o biçare oldu. (Ç 210/17)	...bul iste nağız <u>küygen</u> sol bıyşara boldı.
Her istediğini <u>yaptıran</u> , diyebilirim ki, yalnız odur. (Ç 58/5)	Är qalağanın <u>istetetin</u> tek qana ol ekenin ayta alamın.
Sen misin hatır <u>soran</u> ? (Ç 137/32)	Senbisiñ qal-jağday <u>surağan</u> ?
İşittiğime göre zengin olmayan kıza pek <u>iltifat eden</u> olmazmış... (Ç 331/22)	Estigenime qarağanda, bay bolmağan qızğa köp <u>köñil awdarğan</u> bolmaydı eken.
Arkadaşlarımla arasında masalımı doğru olduğundan <u>şüphe eden</u> varsa bu kutuyu görünce... (Ç 47/23)	Dostarımnıñ işinde ertegimniñ ras bolğanınan <u>kümändanğan</u> bar bolsa bul qorapşanı körgende...

- AR, - ER; - R

A) Sifat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

- ar	
Hacı Kalfa, <u>okuryazar</u> bir adam değilmiş amma,.. (Ç 146/14)	Qajı Kalfa <u>sawattı</u> bir kişi emes eken, biraq,..
Birisi, penceresimin altındaki <u>akar</u> çeşme ki,.. (Ç 178/22)	Birewi terezemniñ astındağı <u>ağıp turatın</u> bulaq qoy,..
...bu akla <u>sığar</u> şey mi? (Ç 280/3)	...bul aqılğa <u>sıyar</u> nãrse me?

- er	
...en uzak bir köy de olsa ben <u>güler</u> yüzle kabul edeceğim (Ç 129/7)	...eñ alıs bir awıl bolsa da men jılı sıraymen qabıldamaqşımın.

- r	
...resimli roman kahramanlarına benzer bir genç... (Ç 50/9)	...suwretti roman keyipkerlerine <u>uqsaytın</u> bir bozbala...
Bu akşam mektepten döndüğüm vakit benim de aşağı yukarı onlardan <u>kalır</u> yerim yoktu. (Ç 256/30)	Osi keşte mektepten qaytqan kezimde meniñ de azdı köpti olardan <u>kem tüsetin</u> jerim joq edi.
Fakat ne malûmatı, ne de çalışkanlığı işe yarar cinsten değildi. (YD 11/7)	Biraq ne mağlumatı, ne eñbekqorlığı iske <u>jaraytın</u> türden emes edi.
Dört sene, biter <u>tükenir</u> şey mi? (Ç 97/3)	Tört jıl biter <u>tawsılar</u> nãrse me?
Reşit Beyin, Konyalı bir süt dayısı vardı ki, bakmakla <u>doyulur</u> şey değildi. (Ç 311/24)	Reşit Mırzanıñ Konyalıq bir nağaşısı bar edi ğoy, qarawmen köz <u>toyatın</u> jan emes edi.

B) Kalıcı isim olmuş örnekleri vardır.

<u>Keser</u> vurmadañ ağaç yontulur mu? (Ç 172/28)	<u>Sot balğa</u> tiymey ağaş jonıla ma?
--	---

- MAZ, - MEZ

A) Genel olarak sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

- maz	
Ben de <u>umulmaz</u> ve <u>affedilmez</u> bir vefasızlıkla onun sevgisine mukabele edivermişim. (Ç10/10)	Men de <u>kütilmeytin</u> jäne keşirilmeytin opasızdıqpen onıñ mahabbatına derew jawap bergen edim.
...içime <u>dayanılmaz</u> bir pişmanlık acısı çöktü. (Ç 200/32)	...işimdi <u>tözilmes</u> <u>ökiniş</u> qayğısı panaladı.
...benim için ne <u>bulunmaz</u> bir makale mevzuu. (Ç 229/30)	...men üşin qanday <u>tabılmas</u> maqala taqırıbı.

- mez	
İhtiyar komşu, <u>beklenmez</u> bir çeviklikle kiraz mendilini yakalamıştı. (Ç 32/30)	Qart körşi <u>kütilmeytin</u> eptilikpen şıye tolğan qol oramaldı ustap alğan edi.
İnsan, yaşadığı yerlerde beraber bulunduğu insanlara <u>görünmez</u> ince tellerle bağlanırmış... (Ç 155/31)	Adambalası ömir sürgen jerinde birge bolğan kisilerge <u>körinbes</u> jıñışke jippen baylanadı eken...
...kara taş yığınının öte tarafında <u>görünmez</u> bir yol var,.. (Ç 160/19)	...qara tas <u>töñbeşiginiñ</u> ar jağında <u>körinbes</u> bir jol bar,..

B) Kalıcı isim olmuş örnekleri vardır.

Herkes, kendisi gibi <u>vurdumduymaz</u> değildi. (YD 18/12)	Ärkim özi sıyaqtı <u>nemquraylı</u> emes edi.
Eğleniyorsun öyle mi <u>yaramaz</u> ? dedi. (Ç 73/26)	Köñil köterip jatırsıñ, solay ma <u>tentek</u> ? dedi.

-DİK, -DİK, -DUK, -DÜK; -TİK, -TİK, -TUK, -TÜK

Bu sıfat-fiil eki yalın haliyle çok nadir kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz örnekler de kalıcı isim örnekleridir.

- dik	
Belki bir <u>tanıdık</u> vardır amma, bilemiyorum, dedim. (Ç 121/27)	Bâlkim bir <u>tanıs</u> bar şığar, biraq, bile almay turmın, dedim.

- dik	
Herhalde bir <u>bildik</u> olacak. (Ç 68/2)	Bâlkim bir <u>tanıs</u> bolar.

-MİŞ, -MİŞ, -MUŞ, -MÜŞ

A) Genel olarak sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

-miş	
...güneş ve rutubetten <u>kararmış</u> rengiyle... (Ç 14/2)	...kün jäne sizdan <u>qarayğan</u> tūsimen,..
...dallarından bir kısmını komşunun bahçesine <u>sarkıtmış</u> ihtiyar bir çınar vardı. (Ç 35/26)	...butaqtarınıñ bir bölimin körşiniñ baqşasına <u>salbıratqan</u> kâri şınar ağaşı bar edi.
Hatta <u>taşlanmış</u> bir arı kovanı gibi uğultu, bilakis daha fazla arttı. (Ç 173/1)	Tipti <u>tas atılğan</u> ara uyası sıyaqtı üwlew, kerisinşe tağı da köbeyip ketti.

- miş	
Hüseyin'in bir kerevet üzerine <u>serilmiş</u> yatağına sıçradım. (Ç 15/13)	Hüseyinniñ bir kerewet üstine <u>salınğan</u> tösegine sekirdim.
...geveze Çalikuşu, dut <u>yemiş</u> bülbüle dönmüştü. (Ç 236/20)	...mılıñ <u>Çalikuşu</u> tut <u>jegen</u> bulbulğa aynalğan edi (Çalikuşunıñ tili kürmelip qaldı).

- muş	
...büyükannemle Hüseyin'in suyun dibine <u>vurmuş</u> akislerine bakıyordum. (Ç 14/24)	...äjemmen Hüseyinniñ suwdıñ tübine <u>tüsken</u> beynelerine qaraytın edim.
...kâh <u>kurumuş</u> sel çukurlarından geçiyor, kâh tarlaların <u>bozulmuş</u> bağların kenarlarını takip ediyordu. (Ç 173/1)	...keyde <u>kewip qalğan</u> sel oyıqtarınan ötetin, keyde daladağı <u>qıyrağan</u> baqtardıñ şetterin boylaytın edi..

160/1)	
<u>Unutulmuş</u> bir dost mezarına yaklaşıp gibi titreye titreye onun yanına gittim. (Ç 241/31)	<u>Umıtılıp qalğan</u> bir dos ziyratına jaqındağan sıyaqtı dirildey dirildey onıñ janına bardım.

- müş	
Ay ışığında havuza <u>dönmüş</u> meydanlarda, ağaçların karanlıklarına gidiyoruz. (Ç 45/6)	Ay säwlesinde basseynge <u>aynalğan</u> alañlarda, ağaştardıñ qarañğılıqtarına qaray bara jatırmız.
Karlar içine <u>gömülmüş</u> kuş yuvalarına düşen sarışın bir ışık parçası. (Ç 181/7)	Qar astında <u>kömilip qalğan</u> qus uvalarına tüşken sarı tüşti säwle qıyığı.
...İstanbul'da iyi bir garp terbiyesi <u>görmüş</u> bir yeni genç kız nesli vardı. (Ç 229/24)	...İstambulda jaqsı batıs tälim-tärbiyesi <u>alğan</u> jaña boyjetken qızdar urpağı bar edi.

B) Kalıcı isim olmuş örnekleri vardır.

... <u>yemiş</u> , şeker, çikolata beklerlerdi. (Ç 380/32)	... <u>jemis</u> , kămpit, şokolat tosatın edi.
--	---

C) Birleşik fiilin isim unsuru olarak kullanılmıştır.

Bulun- yardımcı fiiliyle kullanılan örnekler:

...kiraz ağaçları yemişlerle <u>donanmış</u> bulunurdu. (Ç 30/7)	...şiye ağaştarı jemistermen <u>bezenip</u> turatın edi.
...ben bir ay evvel mektepten <u>çıkış</u> bulunuyordum. (Ç 97/6)	...men bir ay burın mektepten <u>sıqqan</u> bolatın edim.

Ol- yardımcı fiiliyle kullanılan sıfat-fiil örnekleri:

...büyük bir adam gibi sır saklamaya <u>alışmış</u> olmandandır. (Ç 10/27)	...ülken bir kisi sıyaqtı sır saqtawğa <u>dağdılanıp bolğanımnan</u> .
...günden güne büyüyen bir kız çocuğunu kışlada neferler elinde teerbiye etme imkansızlığını da <u>düşünmüş</u> olacak. (Ç 13/20)	...künne künge ösip jatqan bir qız balasın kazarmada äskerlerdiñ qolında tärbiyelew mümkinsizdigin de <u>oylawı</u> mümkün.

Görün- yardımcı fiiliyle kullanılan örnek:

Başkâtip, geçirdiği fırtınadan sonra hayli yumuşamış ve <u>sakinleşmiş</u> görünüyordu. (Ç 224/23)	Bas xatşı, basınan keşirgen âlem-tapırıqtan keyin birşama jumsarğan jäne tınıştalğan bolıp körinetin edi.
--	---

-DI, -Dİ, -DU, -DÜ; -TI, -Tİ, -TU, -TÜ

Sadece “dedikodu” isminde yer almıştır.

...kasabada gizliden gizliye bir <u>dedikodu</u> başladı. (Ç 285/8)	...qalaşıqta jasırınnan jasırın bir <u>ösek</u> bastaldı.
---	---

1.2. Çekimli Sıfat-Fiil Ekleri

1.2.1.Sıfat-Fiillerin İyelik Eklerini Almış Şekilleri

-(Y)ACAK, -(Y)ECEK

Teklik 1. şahıs iyelik eki almış şekilleri

A) Genel olarak sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Halbuki, o sene evden, bu insanlardan <u>uzaklaşacağım</u> günü iple çektim. (Ç 41/17)	Alayda men sol jil üyden, bul kisilerden <u>alıstaytın</u> kündi qattı küttim.
...kendimi dışarı <u>atacağım</u> günün benim için bir kurtuluş bayramı olacağını söyledim. (Ç 97/11)	...özimdi sırtqa <u>şığarar</u> künniñ men üşin bir azattıq merekesi boların aytatın edim.
Fakat kapıdan <u>çıkacağım</u> sırada onun Fransızca: "Giriniz, rica ederim" dediğini işittim. (Ç 226/29)	Biraq esikten <u>şığar</u> kezimde onıñ Frantsuzşa: "Kiriñiz, ötinemin" degenin estidim.
...beni mektebe götürürken hiç konuşmadı ve <u>ayrılacağım</u> zaman... (Ç 87/29)	...meni mektepke aparğanda eş söylespedi jäne <u>keter</u> kezimde...

... <u>ineceğim</u> otelin adresine kadar hiçbir şeyi ihmal etmemişti. (Ç 130/26)	... <u>tüsetin</u> qonaqüyimniñ meken-jayına deyin eşnärсени umıtpağan eken.
Kapıdan <u>gireceğim</u> vakit Hatice Hanım, kolumu yakaladı... (Ç 163/18)	Men esikten <u>kirer</u> mezette Hatice Hanım qolımdı ustap aldı...
Ondan kaçınmak, korkmak dünyada kibrim <u>yediremeyeceğim</u> şey... (Ç 78/32)	Odan qaşqalaqtaw, qorquw dünyede tākāpparlığıma <u>säykes kelmes</u> närse...

B) Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekilleri, tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak da kullanılmıştır.

Seninle <u>konusacağım</u> var da... (Ç 37/31)	Senimen <u>söylesetinim</u> bar da...
Buna <u>diyeceğim</u> yok. (Ç 73/26)	Buğan <u>aytarım</u> joq.
...bunu düşünürken hem <u>güleceğim</u> , hem de <u>ağlayacağım</u> geliyordu. (Ç 219/27)	...bunu oylağanda äri külgim, äri de <u>jılağım</u> keletin edi.

Teklik 2.şahıs iyelik eki almış şekilleri sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Yabancıların ağzından <u>işiteceğin</u> o iğrenç ithamlara nasıl cevap verebilirdin? (Ç 356/20)	Jat adamdardıñ awzınan <u>estiytin</u> sol jiyirkeniştı kinälarğa qaytıp jawap bere alatın ediñ?
Evleneceğin adam bari iyi bir adam mı Fikret? (YD 74/1)	Turmısqa <u>şığatın</u> kisiñ tım bolmasa jaqsı bir kisi me Fikret?
Gezip gezip <u>geleceğin</u> yer yine burası... (YD 130/6)	Qıdırıp qıdırıp <u>keletin</u> jeriñ tağı bul jer...

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Başka yazlar mektebin <u>açılacağı</u> günlerin yaklaştığını gördükçe... (Ç 41/15)	Basqa jaz mezgilderinde mekteptiñ <u>aşılattın</u> künderiniñ jaqındağanın körgen sayın...
...etrafında uçuşan küçük böceklerin bile <u>duyamayacağı</u> bir sesle... (Ç 28/30)	...ol töñireginde uşıp jürgen şıbın-şırkey de <u>estiy almaytın</u> bir dawıspen...
Çünkü, bu uzak, silik hayalde, rüya gibi aklın <u>almayacağı</u> şeyler var. (Ç 183/14)	Öytkeni bul alıs, öşip bara jatqan qıyalda, tūs sıyaqtı <u>aqıl jetpes</u> nārseler bar.
...bir sandalyeye <u>oturacağı</u> zaman... (Ç 38/7)	...ol bir orındıqqa <u>otırar</u> kezde...
Yalnız vapur <u>kalkacağı</u> zaman dayanamadı... (Ç 131/4)	Tek ğana keme <u>jolğa şığar</u> uwaqıtta şıday almadı...

Öte tarafı artık kendi <u>bileceği</u> şeydir, dersiniz, olur biter. (Ç 108/21)	Ar jağı endigäri öziñiñ <u>biletin</u> nārsesi, dep aytarsız, bolar biter.
Tam bu mektubu <u>vereceği</u> vakit muavin, birdenbire bulunduğ yerdin... (Ç 244/5)	Oı däl bul xattı <u>berer</u> uwaqıtta meñgerüwşi birden otırğan jerinen...
Bir iş için odama <u>gireceği</u> zaman kapıyı vuruyor... (Ç 109/21)	Oı bir is üşin bölmeme <u>kirer</u> kezde esikti qağadı...

Bu ekle yapılan "giyecek" ismi de teklik 3.şahıs iyelik eki alarak isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak kullanılmıştır.

Çocukların <u>giyeceği</u> kalmadı... (YD82/15)	Balalardıñ <u>kiyim-keşegi</u> qalmadı.
---	---

Çokluk 1.şahıs iyelik eki alarak sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Ayrılacağımız vakit, Şeyh Efendi, bana bir vaatte bulundu. (Ç 243/10)	Biz ayrılar kezde Şeyh Efendi mağan bir üwäde berdi.
Görüyorum ki, <u>konuşacağımız</u> şey mühim. (Ç 105/11)	Körıp turmın ğoy, <u>söylesetin</u> nârsemiz mañızdı.

Şu halde <u>söyleyeceğimiz</u> lakırdıların ehemmiyeti yoktu. (Ç 53/15)	Oı jağdayda <u>aytar</u> sözderimizdiñ mañızı joq edi.
...bu kapıdan <u>yiyeceğimiz</u> ekmek artık temiz ekmek olamaz. (YD 23/16)	...bul esikten <u>jeytin</u> nanımız endi taza nan bola almas.

Çokluk 2.şahıs iyelik eki almış şekilleri sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Şimdi size memnun olacağınız bir karardan bahsedeceğim. (Ç 355/10)	Qazir sizge siz <u>rıyza bolatın</u> bir şeşimnen söz etemin.
--	---

Çokluk 3.şahıs iyelik eki almış şekilleri sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Kadınlar, <u>yaptıracakları</u> kış elbiselerinin rengi hakkında... (Ç 26/22)	Äyelder <u>tiktirer</u> qısqı kiyimderiniñ tüsi jayında...
Hoş, bu şeytan mahluklar ayaklarını <u>basacakları</u> yeri benden iyi bilirler ya. (Ç 240/15)	Biraq bul şeytan jandar ayaqtarın <u>basar</u> jerdı menen jaqsı bileği ğoy.
Burası keçilerin bile zor <u>çıkacakları</u> bir yol olduğı için onlar beni kovalamaktan vazgeçecekler... (Ç 75/6)	Bul jer tipti eşkiler äreñ <u>şığatın</u> jol bolğanı üşin olar meni quwalawdan bas tartadı...

Sonra ders <u>okuyacakları</u> zaman şuradaki hasırın üstüne indiririz. (Ç 170/32)	Sonra olar sabaq <u>oqıytın</u> kezde ana jerdegi hasırdıñ* üstüne túsiremez.
...biçareleri, er geç <u>kaybedecekleri</u> bu rüyadan uyandırmamak için... (Ç 246/20)	...bıyşaralardı erteli-keş <u>joğaltar</u> bul tústերinen oyatpaw üşin...
... <u>edebilecekleri</u> itirazlara cevap bulmuş... (Ç 194/26)	...olar <u>körsete alatın</u> narazılıqtarğa jawap tawıptı...
...o, daha ağzını açarken <u>işitecekleri</u> şeylere inanmamaya... (YD 45/4)	...ol endi awzın aşa bastağanda <u>estiytin</u> nârselerge senbewge...

- (Y) AN, - (Y) EN

Bu sıfat-fiille yapılmış "çağlayan" kalıcı ismi teklik 3.şahıs iyelik eki olarak kullanılmıştır.

Hele bahçemizin önündeki dik bayır, adeta bir zümrüt <u>çağlayanı</u> . (Ç 240/26)	Äsirese baqşamızdıñ aldındağı tik qıya, bir zumrut <u>sarqıraması</u> sıyaqtı.
--	--

- MAZ, -MEZ

Bu sıfat-fiille yapılmış "başa çıkılmaz" geçici ismi teklik 3.şahıs iyelik eki olarak kullanılmıştır.

Fakat bunların arasında en başa <u>çıkılmazı</u> Kâmran'dı. (Ç 85/6)	Biraq bulardıñ arasında eñ <u>barıp turğanı</u> Kâmran edi.
--	---

* hasır – Türkiye Türkçesi'ndeki "hasır"

-DİK, -DİK, -DUK, -DÜK; -TİK, -TİK, -TUK, -TÜK

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Hatıralarımı yazmaya <u>başladığım</u> bu saatte... (Ç 7/18)	Men estelikterimdi jaza <u>bastağan</u> bul sağatta...
...deniz kenarında sepete koyarak <u>taşıdığım</u> bir kaya parçasını... (Ç 18/14)	...teñiz jağasında men sepetke salıp <u>taşığan</u> bir tastı...
Henüz görmeye <u>muvaffak olamadığım</u> kocası... (Ç 227/11)	Men äli <u>köre almağan</u> küyewi...
...kendilerini <u>çağırdığım</u> zaman kollarıyla yüzlerini kapıyorlar... (Ç 171/14)	...men özderin <u>şağırğan</u> kezde qoldarimen betterin jabadı...
Derste yanlışını <u>çıkardığım</u> vakit hem utanır, hem kızar. (Ç 179/22)	Men sabaqta qatasın <u>körsetken</u> kezde äri uyaladı, äri aşuwanadı.

Hasılı, <u>verdiğim</u> zahmetlere rağmen... (Ç 19/5)	Qısqaşı, <u>körsetken</u> qıyınşılıqtarıma qaramastan...
Sınıftan çalıp <u>getirdiğim</u> kağıt sepetlerine... (Ç 21/18)	Men sınıptan urlap <u>äkelgen</u> qağaz sepetlerine...
Kadına <u>söylediğim</u> son cümlede bir parça alay bile vardı. (Ç 105/29)	Äyelge <u>aytqan</u> soñğı söylemimde biraz keleke de bar edi.
Odasına <u>girdiğim</u> zaman yazıhanesi önünde ayakta duran iki genç kadınla konuşuyordu. (Ç 121/35)	Men bölmesine <u>kirgen</u> kezde jumıs üsteli aldında ayaqta turğan eki jas äyelmen söylesip jatatın edi.
Küçük kıza, bir el aynası içinde kendisini <u>gösterdiğim</u> vakit... (Ç 184/15)	Men kişkentay qızğa bir qol aynada özin <u>körsetkende</u> ...
...durmak <u>istediğim</u> halde bir türlü kendimi tutamıyordum. (Ç 63/26)	...toqtağım <u>kelse de</u> bir türlü özimdi ustay almaytın edim.

...haykırmaktan <u>duyduğum</u> zevki ondan sonra hiçbir şeyde bulamadım. (Ç 10/22)	...ayqaylawdan <u>alğan</u> läzzätimdi sodan keyin eş nârsede taba almadım.
...yumuşak derisine sürerken adeta <u>hürmet duyduğum</u> çantama... (Ç 41/4)	...jumsaq terisin sıypalağanda men qurmet <u>körsetken</u> sömkeme...
...tatlı bir sesle <u>sorduğum</u> sualleri... (Ç 171/24)	...jumsaq, jağımdı dawıspen <u>surağan</u> suraqtarımdı...
...kendimi yabancı bir kadının koununda <u>bulduğum</u> zaman... (Ç 171/24)	...özimdi böten bir äyeldiñ qoynında <u>körgeñ</u> kezimde...

10/1)	
...ciddi <u>durduğum</u> vakit bile... (Ç 241/16)	...salmaqtı <u>bolğanımda</u> da...

Müdirenin çehresi rüyada <u>gördüğüm</u> çehreye hiç benzemiyordu. (Ç 24/2)	Meñgerüwşi äyeldiñ jüzi tüşimde <u>körgeñ</u> jüzge eş uqsamaydı.
Biraz sonra tekrar yanlarına <u>döndüğüm</u> zaman, Müjgân, kuzenime bu Marika hikayesini anlatıyordu. (Ç 73/7)	Birazdan keyin men qayta jandarına <u>gaytıp kelgeñ</u> uwaqıtta Müjgân jiyenime bul Marika äñgimesin tüşindirip jatır edi.
...odanın kapısını açınca <u>gördüğüm</u> manzara... (Ç 178/16)	...bölmenin esigin aşqanda men <u>körgeñ</u> körinis...
...şemsiyemi yere, tozların içine <u>düşürdüğüm</u> zaman... (Ç 40/32)	...qolşatırımdı jerge, şaǵıñıñ işine <u>tüşirgeñ</u> kezimde...

Fakat sabahleyin horozlarla beraber gözlerimi <u>açtığım</u> dakikada soluğu onun odasında alır... (Ç 10/12)	Biraq men tañıerteñ qorazdarmen birge közimdi <u>aşqan</u> sätte demimdi onıñ bölmesinde alıp...
Gizli kalması için, <u>yaptığım</u> ısrarlara rağmen, bu komedi duyuldu... (Ç 99/9)	Jasırın qaluwı üşin <u>istegen</u> qıynawlarıma qaramastan bul komediya estildi...
Ben, bahçeye <u>çıktığım</u> zaman muharebenin şekli değişmiş bulunuyordu. (Ç 182/26)	Men baqşağa <u>şıqqan</u> kezde urıstıñ türi özgergen edi.
...gözlerimi <u>açtığım</u> zaman kendimi teyzemin kucağında buldum. (Ç 80/31)	...közderimdi <u>aşqan</u> kezde özimdi tätetniñ quşağında kördim.
Teşekkür için elimi <u>uzattığım</u> vakit... (Ç 131/14)	Raxmet üşin qolımdı <u>usınğanda</u> ,...
İlk günlerde o kadar sade giyinmeye alıştığım halde... (Ç 185/18)	Alğaşqı künderi sonşama qarapayım kiyinüwge <u>dağdılsam</u> da...

Çok küçük yaşta <u>kaybettiğim</u> annemden aklımda pek fazla bir şey kalmamıştı. (Ç 6/24)	Öte kişkentay kezimde <u>qaytıp bolğan</u> şeşemnen esimde köp närse qalmaptı.
...o kadar emekle <u>düzelttiğim</u> saçlarımı karıştırıyordum. (Ç 198/20)	...sonşama äwremen <u>tärtipke keltirgeñ</u> şaştarımdı uypalaytın edim.
...benim kendi <u>icat ettiğim</u> bu kıyafet mektepte yavaş yavaş yayılmaya başladı. (Ç 238/25)	...men özüm <u>oylap tapqan</u> bul kiyimim mektepte aqırın aqırın jayıla bastadı.
Kozyatağı'na <u>gittiğim</u> zaman kirazlar yetişmiş... (Ç 30/6)	Men Kozyatağına <u>barğan</u> kezde şiyeler pisken...
Müdirenin kapısına kadar <u>gittiğim</u>	Meñgerüwşi äyeldiñ esigine deyin

halde içeri girmeyi bir türlü canım istemedi. (Ç 139/8)	<u>barsam da</u> bir türlü işke kirmim kelmedi.
Bunların bitmesinden bir felâket gibi <u>korktuğum</u> halde... (Ç 16/30)	Bulardır bitip qaluwinan bir opat sıyaqtı <u>qorıqsam da</u> ...
Hacı Kalfa, ara sıra <u>konuştuğum</u> dertli bir komşumdan başka odama giren tek insandır. (Ç 109/19)	Hacı Kalfa anda-sanda men <u>söylesetin</u> qayğılı körşimnen başka bölmeme kiretin tek adam.
Kendilerinden kaçmak için saçlarımı Hatice Hanımın yeşil tülbentiyle <u>örttüğüm</u> delikanlı talebelerimi takdim edeyim. (Ç 174/32)	Özderinen qaşuw üşin şaşım dı Hatice Hanımın jasıl bötesimen <u>japqan</u> bozbala oquwşılarımı tanıştırayın.
...ne yaptığımı düşünmeden bir başıma, karanlık yollara <u>düştüğüm</u> gece... (Ç 295/24)	...ne istegenimdi oylamastan jalğız basıma qarañğı joldarğa <u>tüsken</u> tünimde...

B) İsim tamlamasının tamlanan kısmı olarak kullanılmıştır.

Artık müsaade et de bir zaman da benim <u>dediğim</u> olsun. (YD 129/15)	Endi ruqsat ber de bir uwaqıt ta meniñ <u>aytqanım</u> bolsın.
Bütün <u>bildiğim</u> ,yerin dibine geçtiğimdir. (Ç 7/26)	Barşa <u>bilgenim</u> ,jerdiñ tübine kirgenim.
Ne <u>mal olduğum</u> zaten yüzümden belliymiş. (Ç 138/7)	Qanday <u>bolğanım</u> negizinde betimnen belgili eken.
Hatta doğacak çocuğun babası <u>olduğum</u> da şüpheli idi. (YD 21/3)	Tipti dünyeye keler nâresteniñ âkesi <u>bolğanım</u> da şübâli edi.
<u>Yaptığım</u> , hakikaten fenaydı. (Ç 90/14)	<u>İstegenim</u> şınımen jaman edi.

Teklik 2. şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

...gözlerine baka baka tambur <u>çaldırdığın</u> çağlayan kenarı olmasın,.. (Ç 377/2)	...közine qaray qaray sen tambur <u>şertkizgen</u> sarqırma jağası bolıp şıqpasın,...
...senin <u>yaşadığın</u> , <u>nefes aldığın</u> dünyadan uzaklara kaçmak istiyorum. (Ç 314/3)	...sen <u>tırğan</u> , <u>tınıs alğan</u> âlemnen alıstarğa qaşqım keledi

Şirketten <u>aldığın</u> yüz on beş lira ile zaten kıt kanaat geçiniyorduk. (YD 31/29)	Sen mekemedən <u>alğan</u> жүз он бес lira*menen negizinde äreñ qanağat etip turıp jatatın edik.
--	--

Gündüz <u>söylediğin</u> münasebetsiz lakırdıyı aklımdan çıkaramıyorum,.. (Ç 62/29)	Kündizgi <u>aytqan</u> kelispeytin sözderiñdi esimnen şığara almaymın,..
Çok mu güzel <u>sevdiğin</u> genç? (Ç 44/4)	Öte ädemi me <u>süygen</u> jigitin?
<u>Geldiğin</u> günden beri gece demezsin gündüz demezsin, yazarsın da yazarsın. (Ç 109/1)	<u>Sen kelgen</u> künnen beri kündiz tünı jazıp jatırsın, jazıp jatırsın.

Sen <u>doğduğun</u> , büyüdüğün yerlerden ayrılırken... (Ç 216/17)	Sen <u>tuwıp ösken</u> jerden ayrılıp jatqanda...
<u>Bulunduğun</u> yerde ne kadar çalışıp çabalarsan... (YD 7/13)	<u>Turğan</u> jeriñde qanşa tırısıp jumıs isteseñ...
...sevdiğinden gelen mektubu <u>bulduğun</u> zaman, kim bilir, ne kadar sevineceksin? (Ç 246/27)	...süygeniñnen kelgen xattı <u>tapqan</u> <u>kezde</u> kim biler, qanşama quwanasıñ?

Feride, hayata <u>karıştığın</u> üç sene içinde... (Ç 351/34)	Feride, sen ömirge <u>aralasqan</u> üç yıl işinde...
O anlattığın şeyler beni çok müteessir etti. (YD 118/11)	Sol <u>aytqan</u> nârseleriñ meni köp qayğılandırdı.

...rüzgârların hasretini <u>çektiğin</u> zamanlar olmuştur. (Ç 167/14)	...jelderdi <u>sağınğan</u> kezderiñ bolğan şığar.
Şevket, büyüüp memuriyete <u>geçtiğin</u> gün senden bir hindi ziyafeti isterim. (YD 27/17)	Şevket, ülkeyip qızmetke <u>turğan</u> küniñde senen bir kürke tawıq sıyapatı qalaymın.

B) İsim tamlamasının tamlanan kısmı olarak kullanılmıştır.

<u>Tanıdığın</u> olup olmadığını bunun için sormuştum, kızım, dedi. (Ç 123/9)	<u>Tanısrınıñ</u> bar ne joq ekenin osı üşin surap edim, kızım, dedi.
Yoo, hocanım, hediye <u>dediğin</u> para edecek şey olmamalı. (Ç 159/19)	Jo-joq, muğalima, sıylıq <u>degeniñ</u> qımbat nârese bolmaw kerek.
Hayatını, gönlünü bu kadar <u>üzdüğün</u> elvermedi mi? (Ç 389/23)	Ömrin, jüregin osınşama <u>jaralağanıñ</u> jetpedi me?
...nedir bu <u>yaptığın</u> ? (Ç 21/21)	...ne bul <u>istegeniñ</u> ?
Yüzüne bile <u>baktığın</u> yoktu biçarenin.	Betine de <u>garağanıñ</u> joq edi

* lira: Türkiye'deki para birimi

(Ç 53/27)	bıyşaranıñ.
-----------	-------------

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekilleri sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

...arkadaşının kulağına <u>fısıldadığı</u> hikâyeyi gözümden kaçırmazdım. (Ç 28/31)	...dosınıñ qulağına <u>sıbırlağan</u> aňgime menen qaşpawşı edi.
Ayşe teyzem, Besime teyzeme <u>yazdığı</u> bir mektupta, "Sizden ümidim yok" diyordu,... (Ç 58/14)	Ayşe tätem Besime täteme <u>jazğan</u> bir xatında "Sizden ümitim joq" deytin edi,...
Bültenler <u>dağıtıldığı</u> günün akşamı Sör Aleks, beni bir köşeye çekti. (Ç 88/3)	Bulletender <u>taratılğan</u> künniñ keşinde Sör Aleks meni bir burışqa tarttı.
Mektep <u>açıldığı</u> zaman,... (Ç 28/22)	Mektep <u>aşılğanda</u> ,...
Gözüm <u>ağrıdığı</u> vakit içine damlatılan kırmızı ilacı... (Ç 7/33)	Közim <u>awırğanda</u> işine tamızılğan qızıl dărini...
Sizi <u>tanımadığı</u> halde gözlerinizden öptü. (Ç 288/21)	Sizdi <u>tanımasa da</u> közderiñizden süydi.

...dümbeleklerin <u>verdiği</u> sersemlikten... (Ç 9/30)	...daňğaralar <u>bergen</u> esuwastıqtan...
... <u>söylediği</u> her kelime için kırış kırış yüzüne ayrı bir mana veriyordu. (Ç 207/27)	... <u>aytqan</u> är sözi üşin qatpar qatpar betine bölek mağına beretin edi.
...iki karışlık bir hendekten atlamak <u>lazım geldiği</u> zaman tereddüt ediyor. (Ç 67/10)	...eki qarıs bir ordan attaw <u>kerek bolğanda</u> qıypalaqtaydı.
...yüzünü sağa <u>çevirdiği</u> zaman... (Ç 124/32)	...betin oñ jaqqa <u>burğan</u> kezde...
Fakat ebe hanım, hangisi olduğunu <u>söylediği</u> vakit hayretten donakaldım. (Ç 187/12)	Biraq kindik şeşe, qaysısı ekenin <u>aytqan</u> kezde tañdanğanımnan tırp etpedim.
Kâmran Bey, bir hafta için İsviçre'ye <u>geldiği</u> halde iki aya yakın bir zaman orada kalmış. (Ç 106/16)	Kâmran mırza bir apta üşin Şvetsariyağa <u>kelse de</u> eki ayğa jaqın bir uwaqıt sol jerde qalıptı.
Hayriye Hanım, kendisine itaat etmek <u>istemediği</u> taktirde... (YD 76/16)	Hayriye Hanım özine bağıngısı kelmese...

Böyle <u>olduğu</u> halde kendisinden hocaya karşı suç ortaklığı rica etmem... (Ç 21/12)	Munday <u>bolsa da</u> özinen muğalimge qarısı qılmıs ortağı boluwdı ötinüwim...
Bunun için yeni aşçı, kabını kacağını	Sondıqtan jaña aspaz ıdis-ayağın art

arka bahçede <u>kurduğu</u> bir çadıra nakletmiş... (Ç 97/27)	jaqtağı baqşada <u>tikken</u> bir şatırğa awıstırğan eken...
Doktorlar, <u>bulunduğu</u> memlekette kalırsa öleceğini söylemişler. (Ç 238/14)	Därigerler <u>turıp jatqan</u> elinde qalatın bolsa, öletinin ayıptı.
Yalnız, kadınlar arasında <u>bulunduğu</u> zaman... (Ç 34/15)	Tek äyelder arasında <u>bolğan</u> kezinde...

...tepesinden geçerken <u>düşürdüğü</u> bir çekirdek sanarak... (Ç 30/19)	...töbesinen ötip bara jatqanda özi <u>tüsirgen</u> bir şekildewik dep oylap...
Sakın burası o korkunç ölüm askerlerinin taşa <u>döndüğü</u> masal memleketi olmasın. (Ç 165/34)	Bayqa, bul jer sol qorqınıştı ölüm äskerleri tasqa <u>aynalğan</u> ertegi ölkesi bolıp şıqpasın.
...ertesi sabah boş, dokunulmamış <u>gördüğü</u> zaman... (Ç 114/29)	...erteñ tañerteñ bos, tiyilmegen küyinde <u>körge</u> n kezinde...
Annemiz <u>öldüğü</u> vakit, Yusuf minimicikti. (Ç 258/28)	Şeşemiz <u>qaytıs bolğan</u> kezde Yusuf kipkişkentay edi.
...guguklu saat durmadan <u>yürüdüğü</u> halde... (Ç 6/29)	...kökekti saġat toqtamay <u>jürse de</u> ...

<u>Çıktığı</u> dalın üstünde doğrularak daha yukarılara bakmaya başladı. (Ç 38/21)	Oı <u>şıqqan</u> butaqtıñ üstinde türegelip tağı da joġarı jaqqa qaray bastadı.
Çalıkuşu'nun teyzesine <u>yaptığı</u> naz ve şımarıklığı... (Ç 100/6)	Çalıkuşu'nıñ tãtesine <u>körsetken</u> erkeligi men şoljañdıġı...
Bu çocuk, bir yaramazlık <u>yaptığı</u> zaman kendiliğinden dolaba girer... (Ç 169/28)	Bul bala tentektik <u>istegen</u> kezde özdiginen şkaşa kiredi...
...güneşe tutup <u>parıldattığı</u> zaman, gözlerimi kapayarak geri çekildim... (Ç 82/6)	...künniñ közine ustap <u>jarqıratqan</u> kezde közimdi jawıp kerı şegindim...

Kuzenimin mesut dula <u>çektiğı</u> nutku işitemiyorum. (Ç 36/16)	Jiyenimniñ baqıttı jesirge <u>söylegen</u> sözderin estiy almay turmın.
Sonra insan, için için <u>nefret ettiğı</u> insanlara karşı ne tatlı intikam vesileleri bulur. (Ç 190/8)	Sodan keyin adambalası iştey <u>jek körge</u> n adamdarğa qarsı qanday tãtti kek qaytaruw siltawların tawıp alar.
<u>Vaat ettiğı</u> parçaları daha dinlemedim... (Ç 243/16)	<u>Üwãde bergen</u> änderin äli tıñdaġan emespin...
...kutularımı tekrar bana <u>teslim ettiğı</u> zaman... (Ç 48/2)	...qorapşalarımı qaytadan maġan <u>tapsırğan</u> kezinde...
...fakat saatler <u>geçtiğı</u> halde, çocuk görünmemiş. (Ç 190/21)	...biraq köp uwaqıt <u>ötse de</u> bala körinbepti.

...öteki bütün kasaba halkının <u>tuttuğu</u> bir eşraf oğlu idi. (YD 13/7)	...başqası бүkil qalaşıq xalqı <u>jaqtağan</u> bir aqsüyek ulı edi.
...ihtiyar babanın bütün <u>korktuğu</u> şeyler evi birdenbire istila ediyordu. (YD 59/2)	...qart äkeniñ бүkil <u>qorıqqan</u> nârseleri üydi birden basıp jatatın edi.
Leylâ'yı Taksim'de <u>tuttuğu</u> küçük bir apartmanda gayet iyi yaşatıyordu. (YD 126/24)	Ol Leylânı Taksimde <u>jaldağan</u> şağın üyde öte jaqsı bağıp asırıp jatatın edi.

Adamcağız, <u>düştüğü</u> zaman burnunu da çarpıp sıyırmıştı... (Ç 99/7)	Bıyşara adam <u>gulağan</u> kezde murnın da soğıp sızırıp alğan edi...
... <u>öptüğü</u> eller arasında benimki de vardı. (Ç 188/27)	...ol <u>süygen</u> qoldardıñ işinde meniki de bar edi.
...kaynanasının elini <u>öptüğü</u> vakit oradaydım. (Ç 312/29)	...qayınanasınıñ qolın <u>süygen</u> kezde men sol jerde edim.

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekilleri isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak da kullanılmıştır.

Bey <u>dediği</u> Maarif Müdürü idi. (Ç 150/8)	Mırza <u>dep aytqanı</u> Bilim Berüw Bölümşesi Bastığı edi.
Bülbülün <u>çektiği</u> dili belasıdır. (Ç 137/30)	Bulbuldıñ <u>şekkeni</u> tiliniñ pâlesi.

Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Genelde sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

...hiçbir zaman elimize geçemeyecek <u>sandığımız</u> şeylere karşı duyulan o ümitsiz ümit. (Ç 193/8)	...eşqaşan qolımızğa tûse qoymaydı dep <u>oylağan</u> nârselerge qarsı seziletin sol ümitsiz ümit.
<u>Ayrıldığımız</u> zaman Kristiyan beni bir köşeye çekti. (Ç 231/1)	<u>Ayrılğan</u> kezimizde Kristiyan meni bir burışqa tarttı.
Bu, bizim bir arada <u>geçirdiğimiz</u> son gün oldu. (Ç 13/7)	Bul, bizdiñ birge <u>ötkizgen</u> sonğı künimiz boldı.
O, <u>bildiğimiz</u> siviller gibi giyinmişti. (Ç 13/7)	Ol biz <u>biletin</u> qarapayım xalıq sıyaqtı

239/1)	kiyinip alğan edi.
Yüz yüze <u>geldiğimiz</u> zaman... (Ç 68/13)	Betpe-bet <u>kelgen</u> kezimizde...
Amma, yarın toprağa <u>girdiğimiz</u> vakit, bakalım ne cevap vereceğiz. (Ç 177/5)	Biraq erteñ jër qoynına <u>kirgenimizde</u> ne dep jawap beredi ekenbiz.

Misafir <u>olduğumuz</u> evde beni yatağına oturttarak... (Ç 12/30)	Biz <u>qonaq bolğan</u> üyde meni töseğine otırğızıp...
Etrafta <u>bulduğumuz</u> kimsesiz çocukları oraya toplayacağız. (Ç 360/19)	Biz töñirekte <u>tapqan</u> jetim balalardı sol jerge jıynaymız.
<u>Yorulduğumuz</u> vakit ben resim yapmaya başlıyorum,... (Ç 240/29)	<u>Şarşağan</u> kezimizde men suwret sala bastaymın,...

<u>Gittiğimiz</u> köşk; ucu bucağı görünmeyen bir bağıın ortasında eski bir bina idi. (Ç 290/1)	<u>Barğan</u> sarayımız arğı şetimen bergi şeti körinbeytin bir baqtırñ ortasındağı eski bir üy edi.
---	--

Aramızda <u>konuştuğumuz</u> her şey, herkese söylenemez. (Ç 85/29)	Aramızda biz <u>söylesken</u> är närse ärkimge ayıla qoymaydı.
---	--

B) Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şekilleri isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak kullanılmıştır.

Yalan <u>söylediğimiz</u> ne kadar da belli oluyor! (Ç 279/12)	Ötirik <u>aytqanımız</u> qanday belgili bolıp tur!
...size <u>hizmet ettiğimiz</u> yetmiyor da, bir de dalkavukluk mu etmeli?" dedi. (Ç 338/2)	...sizge <u>qızmet etkenimiz</u> jetpeydi de, jağımpazdanuwımız da kerek pe?" dedi.

C) Çokluk eki almış şekli, çokluk 1.şahıs iyelik ekini alarak da kullanılmıştır.

Bu <u>yaptıklarımız</u> sırf onlara hayırlı bir kismet bulmak için... (YD 67/24)	Osi <u>istegenderimiz</u> tek qana olarğa jaqsı ömirlik joldas tabuw üşin...
--	--

Çokluk 2.şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Fakat benim için divanıharp karşısına çıkmaya <u>hazırlandığınız</u> bir günde...	Biraq men üşin äskeriy sot aldına şğıuwğa <u>dayındalğan</u> bir küniñizde...
---	---

(Ç 301/8)	
-----------	--

<u>Beklediğiniz</u> muallime gelmiş de,.. (Ç 220/15)	<u>Kütken</u> muğalimañız kelgen de,..
Kimden olduğunu bile söylememek inceliğini <u>gösterdiğiniz</u> bu güllerin... (Ç 301/9)	Kimnen bolğanın da aytpaw sıpayılığın siz <u>körsetken</u> bul gülderdiñ...
<u>Söylediğiniz</u> evrakı da getirdim. (Ç 222/2)	Siz <u>aytqan</u> qujattı da äkeldim.

...siz o kadar neşeli, iyi, munis bir kız olduğunuz halde,..	...siz sonşama köñildi, jaqsı, momın bir qız <u>bolsañız da</u> ,...
--	--

Günün birinde birden bire geldiğimi <u>gördüğünüz</u> vakit, hayret ettiniz. (Ç 391/26)	Bir kün birden kelgenimdi <u>körgeñiñizde</u> tañ qaldıñız.
---	---

...aşağı <u>baktığınız</u> zaman başınıza bir dönme geliyor. (Ç 145/33)	...tömen <u>qarağaniñızda</u> basıñız aynala bastaydı.
---	--

...belki o demin <u>bahsettiğiniz</u> romanlardan da seçebilirdim. (Ç 50/31)	...bälkim jaña ğana siz <u>söz etken</u> romandardan da tañday alatin edim.
Bendenize <u>teklif ettiğiniz</u> mektep neresiydi? (Ç 230/7)	Mağan siz <u>usınğan</u> mektep qay jer edi?
- <u>Teşrif ettiğiniz</u> vakit kendisiyle görüşmenizi söyledi. (Ç 127/28)	- Siz <u>gurmet körsetip kelgen</u> kezde özimen körisüwiñizdi ayttı.

B) İsim tamlamasının tamlanan unsuru olarak kullanılmıştır.

Basıñız darda kalmayınca beni adam yerine <u>koyduğunuz</u> var mı ki? (YD 82/29)	Basıñızğa qısım túspegeñse meni adam jerine <u>qoyğaniñız</u> bar ma edi?
Meslekte müptedi <u>olduğunuz</u> görülüyor. (Ç 121/25)	Qızmette jaña <u>bolğaniñız</u> körinip tur.
<u>Bahsettiğiniz</u> beni tanıyor mu? (Ç 104/27)	<u>Sözin etkeniñiz</u> meni tanıy ma?

Çokluk 3.şahıs iyelik eki almış şekilleri:

A) Sıfat tamlamasının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Bütün çocukların "Sakallı Amca" diye çağırıldıkları tuhaf bir akrabamız vardı. (Ç 17/24)	Bükil balalardıñ "Saqaldı ağa" dep <u>şaqratın</u> qızıq bir tuwımız bar edi.
...Meryem ve İsa karşısında dua ederken aldıkları bir jestti (Ç 31/2)	...Meryem men İsa aldında duğa oqığan kezde <u>isteytin</u> bir qıymıldarı edi.
Aklına vaktiyle iyi zamanlarda kullandıkları hizmetçiler geliyordu. (YD 53/7)	Esine kezinde jaqsı uwaqıttarda <u>goldanğan</u> malayları tüsetin edi.
...yalnız kaldıkları vakit... (Ç 231/30)	...jalğız <u>galğandarında</u> ...

...beni eğlendirsin diye <u>getirdikleri</u> akraba çocuklarına... (Ç 16/20)	...meniñ köñlimdi kötersin dep olar <u>äkelgen</u> tuwıstardıñ balalarına...
Bütün ümidim, pek makbul olduğunu söyledikleri bu kağıt parçasındaydı. (Ç 115/4)	Bütün ümitim öte ötimdi bolğanın olar <u>aytqan</u> bul qağaz betinde edi.
Çocuklarımdın en <u>sevdikleri</u> eğlencelerden biri de cenaze oyunudur. (Ç 177/30)	Oquwşılarımnıñ eñ <u>jaqsı</u> köretin oyındarınıñ birewi de janaza oyını.
Yanıma geldikleri zaman... (Ç 171/18)	Janıma <u>kelgen</u> kezderinde...

Aşağı yukarı annelerimizin gelin oldukları... yaş... (Ç 29/24)	Şamamen şeşelerimiz kelin <u>bolğan</u> ... jas...
--	--

<u>Gördükleri</u> hakarete aldırmayarak... (Ç 25/10)	<u>Körgen</u> qorlıqtarın elemesten...
...ruhumun içine <u>döküldükleri</u> dakikadan bugüne kadar beni mesut etmişlerdi. (Ç 341/1)	...işki dünyeme <u>tögilgen</u> sätten büğinge deyin meni quwanışqa bölegen edi.

Bahçede ikişer, üçer, kol kola <u>dolaştıkları</u> zaman neler konuştuklarını bilirdim. (Ç 28/25)	Baqşada eki-ekiden, üş-üşten qoltıqtasıp <u>qıdırğan</u> kezderinde ne söylesetinderin biletin edim.
Büyük memurların gizli gizli <u>yaptıkları</u> gece eğlencelerinde kim ut çalacak, hatta oynayacak? (Ç 297/19)	Ülken qızmetkerler jasırın jasırın <u>istegen</u> tüngi oyun-sawıqtarda kim ut şertip, tipti kim biy biyleydi?
...biraz evvel kuliste itip <u>kaktıkları</u> ihtiyar bir aktörü... (YD 71/18)	...jaña ğana perdeniñ ar jağında olar <u>qağıp-sogqan</u> qart bir aktyardı...

Oğlu Hüseyin'i Kerbelada <u>şehit ettikleri</u> zaman Fatma anamız sağ mıydı, bilmiyorum. (Ç 9/32)	Ulı Hüseyin Kerbelada <u>şayıt bolğan</u> kezde Fatma anamız aman-saw ma edi, bilmeymin.
Senelerden sonra, bir daha görmekten <u>ümit kestikleri</u> bir günde yuvaya dönen	Jıldardan keyin bir mārte körüwden olar <u>ümit üzgen</u> bir künde uyasına

Çalikuşu... (Ç 371/4)	qayıp kelgen Çalikuşu...
Senelerden beri hasretini <u>çektikleri</u> asrî hayata nihayet kavuşmuşlardı. (YD 66/9)	Jıldardan beri <u>añsağan</u> jaña ömirlerine äytewir qawışqan edi.

...telaşla Eyüp'teki Niyet Kuyusu'na <u>koştukları</u> yaş. (Ç 29/26)	...asığışpen Eyüptegi Niyet Kuyusına <u>jügirgen</u> jastarı.
...açık havaya <u>kavuştukları</u> zaman bir dal üstünde,.. (Ç 299/30)	...olar aşır awağa <u>qawışqan</u> kezde bir butaq üstünde,..

B) İsim tamlamasının tamlanan unsuru olarak da kullanılmıştır.

...iki para yetmez <u>yazdıkları</u> . (Ç110/25)	...tükke turmaydı <u>jazğandarı</u> .
Evvelâ, düşmanların Leylâ hakkında yeni bir iftira <u>uydurdukları</u> zannedildi. (YD 106/2)	Äweli qas adamdardıñ Leylâ tuwralı jaña bir jala <u>oylap şığarğandarı</u> oyğa keldi.
...saatlerce gelip <u>oturdukları</u> yetmiyormuş gibi,.. (Ç 373/2)	...sağattar boyınşa kelip <u>otırğandarı</u> jetpeytindey,..

1.2.2. Sıfat-Fiillerin Hal Eklerini Almış Şekilleri

-(Y) ACAK, - (Y) ECEK

İlgi hali (Genitif) eki almış şekilleri:

Şirket, ona devletten <u>alacağını</u> fazlasını değil,.. (YD 14/11)	Mekeme oğan ükimetten <u>alarını</u> artığın emes,..
--	--

Yükleme hali (Akkuzatif) eki almış şekilleri:

Lakin, o biçare kadın da başına geleceği ne bilsin! (Ç 142/13)	Biraq sol bıysara äyel de basına keletin qaydan bilsin!
--	---

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Ne <u>yapacağımı</u> bilemiyor gibi... (Ç 48/13)	Ne <u>isterimdi</u> bile almay turğanday...
Ne <u>yapacağımı</u> şaşırarak gözlerimi gözlerinden kaçırdım. (Ç 88/15)	Ne <u>isterimdi</u> bilmey añırıp közimdi közderinen alıstattım.
...mümkün değil <u>duramayacağımı</u> söyledim. (Ç 253/26)	...mümkün emes <u>qala almaytınımdı</u> ayttım.
Behemehal <u>kazanacağımı</u> ümit ettirecek bazı sözler söyledi. (Ç 304/19)	Ne bolsa da <u>öterimdi</u> ümittendiretin keybir sözder ayttı.

Daha az maaşlı küçük bir mektep olursa da <u>kabul edeceğimi</u> söyledim,.. (Ç 262/15)	Munan da az aylıq bergen şağın bir mektep bolsa da <u>qabıdarımdı</u> ayttım,..
Anadolu'da nasıl <u>hocalık edeceğimi</u> , neler yapacağımı öyle neşe ile anlatıyordum ki,.. (Ç 117/28)	Anatolıda qalay <u>muğalima bolıp isteytinimdi</u> , ne isteytinimdi sonday köñildilikpen tūsindirgen edim,..
...ince dallara çıkmakta <u>tereddüt etmeyeceğimi</u> ve bir kaza çıkacağını anladı,.. (Ç 18/21)	...jiñişke butaqtarğa şıguwdan <u>jasqanbaytınımdı</u> jäne bir apat bolatının uqtı,..
Bu teklif karşısında ne <u>söyleyeceğimi</u> bilmeyerek susuyordum. (Ç 150/34)	Bul usınıs aldında ne <u>aytarımdı</u> bilmey ündemeytin edim.

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Mişel'in koridorda bana yetişerek boynuma <u>sarılacağını</u> biliyordum. (Ç 54/30)	Mişeldiñ koridorda mağan jetip kelip moynımnan <u>quşaqtarın</u> biletin edim.
...hırsızlığı farkedince hiddetle öteye beriye <u>koşacağını</u> akıl edememiştim. (Ç 98/6)	...urlıqtı bayqağannan keyin aşuwmen arı beri <u>jügirerin</u> oylamağan edim.
...ondan nasıl bulaşık ve çamaşır <u>yikanacağını</u> , hatta söylemesi ayıp amma, nasıl sökük dikip çorap <u>yamanacağını</u> öğrenmeliydim. (Ç 118/3)	...onan qayıp ıdıs-ayaq pen <u>kir juwıların</u> , tipti aytuwı uyat biraq, qayıp sögilgendi tigip, şulıq <u>jamaların</u> üyrenüwim kerek edi.
...iskarpınlerini ve çoraplarını <u>çıkartmayacağını</u> bildiğim için... (Ç 60/3)	...tufliyi men şulıqtarın <u>şespesin</u> bilgenim üşin...
...başlamış lakırdıyı <u>bırakmayacağını</u> haber veriyordu. (Ç 74/10)	...bastalğan sözdi <u>tastamaytının</u> xabar beretin edi.

Her birinin en ziyade neden <u>üzüleceğini</u> gayet iyi keşfeder... (Ç 22/27)	Ärqaysısınıñ eñ köp ne üşin <u>qamığarın</u> öte jaqsı tabatın...
Bakın, ben size bu kadar güzel fondanın nasıl <u>yeneceğini</u> tarif edeyim... (Ç 52/7)	Qarañız, men sizge munday ädemi şokolattıñ qalay <u>jelinerin</u> aytıp bereyin...
...başındaki beş canın sokak ortasında kalacağını ve <u>dileneceğini</u> anlattı. (Ç 152/5)	...moynındağı bes jannıñ köşede qaların jäne <u>tilenerin</u> aytıp berdi.
Benden bu kadar çabuk kaçmak <u>isteyeceğini</u> ummazdım... (Ç 87/31)	Menen osınşama tez qaşqısı <u>kelerin</u> kütpes edim...

Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Açık konuşmazsak işin içinden <u>çıkamayacağımızı</u> evvelce söyledim, hanımefendi. (Ç 105/18)	Aşıq söylespesek istiñ işinen <u>şığa almaytınımızdı</u> äwelde ayttım, hanım.
Herhalde lehimize yazı <u>koparacağımızı</u> umuyorum. (Ç 225/12)	Mümkün bizdi jaқтаған мақала <u>jazğızatınımızğa</u> ümittenemin.

Çokluk 2.şahıs iyelik eki almış şeklinin yükleme hali eki almasının örneği:

Halbuki bu sene başka türlü <u>çalışacağınızı</u> umardım. (Ç 88/9)	Alayda bıyıl başqaşa <u>jumis</u> isteytiniñizdi küter edim.
---	--

Hacet yok, <u>söyleyeceklerinizi</u> biliyorum. (YD 23/22)	Qajeti joq, <u>aytatındarınızdı</u> bilemin.
--	--

Çokluk 3. şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

...bir hafiflik yaparsam beni <u>ayıplayacaklarını</u> söyledikleri için... (Ç 59/11)	...bir jeñiltektik istesem mağan <u>ayıp tağatındarın</u> aytqandarı üşin...
...kendisini ateşten bir çember içine <u>alacaklarını</u> tecrübeleriyle biliyor,.. (YD 85/26)	...özin ottan bir şeñber işine <u>alatındarın</u> tājiribelerimen bileği,..

Çocuklar eğlenceli bir şey <u>seyredeklerini</u> anlayarak geri çekildiler. (Ç 79/19)	Balalar qızıqtı bir nārse <u>köretinderin</u> uğıp keri şegindi.
Dışarı çıkarsa tutup yine eve <u>götüreceklerini</u> biliyormuş. (Ç 192/32)	Sırtqa şıqsa ustap alıp, qayta üyge <u>aparatındarın</u> bileği eken.
...yakasız gömlek giyecek muallimlerin <u>azledileceklerini</u> söyledim. (Ç 221/5)	...jağasız köylek kiyetin muğalimderdiñ <u>jumıstan şıǵarılarnı</u> aytım.

Yaklaşma hali (Datif) eki almış şekilleri:

A) Yaklaşma hali eki bu sıfat-fiil ekinden hemen sonra gelebilir.

Bu adam, artık kocan, seni bir daha <u>bırakacağa</u> benzemiyor. (Ç 404/2)	Bul kisi, endi jubayıñ, seni bir ret <u>tastaytınğa</u> uqsamaydı.
...intizamsızlığıma <u>mani olacağa</u> benzemezdi. (Ç 22/21)	...tärtipsizdigime <u>böget bolatınğa</u> uqsamaytın edi.

...ikimizi birden <u>çekeceğe</u> benzemiyor. (Ç 203/13)	...ekewimizdi birge <u>tartatınğa</u> uqsamaydı.
İhtiyar adam, rahat ve bol <u>yiyeceğe</u> kavuşunca az zamanda düzeldi. (YD 134/24)	Egde kisi raxat jāne mol <u>azıqqa</u> qawışqannan keyin az uwaqıtta qalpına keldi.

B) Bu ekle yapılmış sıfat-fiillerin iyelik eki almış şekilleri, yaklaşma hali eki olarak kullanılmıştır.

Teklik 1. şahıs iyelik ekinden sonra

...onunla yüz yüze, <u>göz göze</u>	...onimen jüzbe-jüz, <u>közbe-köz</u>
-------------------------------------	---------------------------------------

geleceğime hiç şüphe yok. ( 78/30)	kelerime eş řübä joq.
-------------------------------------	-----------------------

Teklik 3.şahıs iyelik ekinden sonra

...yemlerini, sularını <u>unutmayacağına</u> söz verdirdim. ( 299/19)	...jemderin, suıların <u>umıtpaytınına</u> söz bergizdim.
...beni; onunla yalnız bırakmak için <u>kaçmayacağına</u> ,.. ( 85/16)	...meni; onımen jalğız tastap ketüw üšin <u>qaspaytınına</u> ,..
Kardeşlerinden <u>ayrılacağına</u> üzülyor musun? ( 211/10)	Bawırlarıñnan <u>ayrılattınıña</u> qamığasıñ ba?
Sansar gibi tavan arasında <u>dolaşacağına</u> insan içine ık. (YD 70/24)	Suwsar sıyaqtı töbe arasında <u>jürüwdiñ esesine</u> adamdardıñ işine şıq.

...meselenin kendi kendine <u>halledileceğine</u> aklım erdi. ( 396/10)	...mäseleniñ öz-özinen <u>şeşilerin</u> túsindim.
--	---

okluk 2.şahıs iyelik eki almış şeklinin yaklaşma hali eki almasının örneği:

...istediğiniz renkte, kokuda bir iek <u>alamayacağınıza</u> emin olun... (YD 9/28)	...qalağan tüste, juparda bir gül <u>ala almaytınıñızğa</u> senimdi bolıñız...
---	--

okluk 3.şahıs iyelik eki almış şeklinin yaklaşma hali eki almasının örneği:

İnsanların paradan başa şeylerle de <u>mesut olacaklarına</u> inanarak yaşadım. (YD 9/20)	Adamdardıñ aqşadan başa <u>närselermen de baqıttı bolarına</u> senip tirşilik ettim.
---	--

Uzaklaşma hali (Ablatif) eki almış şekilleri:

Teklik 2.şahıs iyelik ekinden sonra

...senin ailenle <u>barışacağından</u> emin olursam,.. ( 392/13)	...seniñ januyañmen <u>dostasatınıña</u> sensem,..
---	--

Teklik 3.şahıs iyelik ekinden sonra

Ben, zaruri ayrılığın biraz <u>müşkül olacağından</u> korkuyorum. ( 390/2)	Men мәјbur болған ајырылқтың biraz <u>qıyın bolatınınan</u> qorqamın.
---	---

...kucağına alarak büyükanne <u>teslim edeceğinden</u> emindim. (Ç 15/21)	...quşağına alıp äjeme <u>tapsıratına</u> senimdi edim.
Mektubumu eliyle <u>teslim edeceğinden</u> şüphem yok. (Ç 396/12)	Xatımdı qolımen <u>tapsıratına</u> kümänim joq.
...namuslu bir adama yakışacak tarzda <u>halledeceğinden</u> şüphe etmiyordu. (YD 18/23)	...namıstı bir adamğa jarasatınday <u>şeşerine</u> şübälanmaytın edi.

Çokluk 3.şahıs iyelik ekinden sonra

<u>Anlamayacaklarından</u> emindim. (Ç 243/13)	<u>Uqpaytındarına</u> senimdi edim.
--	-------------------------------------

Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış kalıcı isimler de uzaklaşma hali ekini alırlar.

<u>Salıncaklardan</u> birine atladık. (Ç 249/1)	<u>Altıbaqandardıñ</u> birewine sekirip mindik.
---	---

- (Y) AN, - (Y) EN

İlgi hali (genitif) eki almış şekilleri

İsim tamlamasının tamlayan unsuru olarak kullanılmıştır.

Bunu <u>yapanın</u> vallahi billahi kemiklerini kıracağım! (Ç 98/8)	Munı <u>istegenniñ</u> ollahıy, süyeklerin sındıramın!
...ya alacaklılardan en fazla <u>bağırının</u> ağzına atacak birkaç kuruşla geri dönüyordu. (YD 92/3)	...nemese alımsaqtardan eñ köp <u>bağırganniñ</u> awzına tastaytın bir-eki kuruş*pen qaytatın edi.
...insan <u>olanın</u> başına her şey gelir. (YD 97/17)	...adam <u>bolğanniñ</u> basına är närse keler.

Kirpiklerimin arasından bu sözü <u>söyleyenin</u> yüzüne baktım... (Ç 294/16)	Kipikterimniñ arasınan bul sözdi <u>aytganniñ</u> betine qaradım...
Fakat <u>gelenin</u> kim olduğunu öğrenerek kıs kıs gülen arkadaşlarıma... (Ç 48/28)	Biraq <u>kelgenniñ</u> kim ekenin üyrenip mis mis külgen joldastarıma...

* kuruş - Türkiye Türkçesi'ndeki "kuruş"

Çokluk eki almış şekillerinin ilgi hali eki almasının örnekleri:

"Ayı Dayı" adını <u>takanların</u> yerden göğe kadar hakları varmış. (Ç 203/7)	"Ayuw Nağası Ağa" atın <u>goyğandardıñ</u> jerden kökke deyin xaqı bar eken.
...o sabah gazetede müsabakayı <u>kazananların</u> başında ismini okuyunca... (YD 27/19)	...sol küni tañıerteñ gazette sınaqtan <u>ötkenderdiñ</u> basında esimin oqığanda...
En kaba saba <u>görünenlerin</u> bile ağlayacak gibi dudakları titriyor... (Ç 250/13)	Eñ turpayı <u>köringenderdiñ</u> de jılday erinderi kemseñdep tur...
...can <u>çekişenlerin</u> dudaklarına verilmiş bir damla su gibi. (Ç 260/11)	...ölüm awzında <u>jatqandardıñ</u> erinderine berilgen bir tamşı suw sıyaqtı.
Bu sözlerde bir yalan varsa günah <u>söyleyenlerin</u> boynunaydı. (YD 120/27)	Bul sözlerde bir ötirik bar bolsa, künäsi <u>aytqandardıñ</u> moynına edi.

Yükleme hali (akkuzatif) eki almış şekilleri

Elime <u>geçeni</u> ben barda, baloda yiyip... (YD5/6)	Qolıma <u>tüskendi</u> men barda, balda jep...
Çocuğu mesut etmek için elimden <u>geleni</u> esirgemeyeceğimi... (Ç 195/14)	Balanı baqıttı etüw üşin qolımnan <u>keletinin</u> ayamaytınımdı...

Çokluk eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Fakat, kenarından <u>bakanları</u> içine çeken uçurum gibi... (Ç 261/15)	Biraq şetinen <u>qarağandardı</u> işine tartqan şıñıraw sıyaqtı...
Arkadaşıarımdan beni <u>tebrik edenleri</u> kısa, kuru bir teşekkürle başımdan savuyor... (Ç 89/10)	Joldastarımnan meni <u>quttıqtağandardı</u> qısqa qurğaq rahmetpen jiberip...
Munise'ye <u>hücum edenleri</u> korkunç bir çamur yağmuruna tutuyordu. (Ç 182/31)	Munisege <u>soqtıqqandardı</u> qorqınıştı bir batpaq jañbırı astına alatin edi.
...ben de, başıma <u>gelenleri</u> ona, olduğu gibi söyledim. (Ç 117/9)	...men de, basımnan <u>ötkenderdi</u> oğan bolğanınday aytım.

Yaklaşma hali (datif) eki almış şekilleri

...diye <u>sorana</u> başka türlü cevap bulunur mu? (Ç 96/8)	...dep <u>surağanğa</u> başka türlü jawap tabıla ma?
...kaçtığım <u>kapana</u> tutulmak üzere olduğumu anladım. (Ç 86/7)	...men qaşqan <u>qapqanğa</u> tüşkeli jatqanımdı uqtım.
Haydi bilmiyorsanız bir <u>bilene</u> sorun. (Ç 122/26)	Qanekiy, bilmey tursañız bir <u>biletinnen</u> surañız.
Karanlık bir yerlerde dolaşıyor, önüme gelene.... (Ç 201/14)	Qarañğı bir jerde kezip jürüp, aldıma kelgenge...

Çokluk eki almış şekillerinin yaklaşma hali eki almasının örnekleri:

Sevecek bir hakiki insan <u>bulanlara</u> şaşmak lazım... (Ç 44/10)	Süyetin bir şınayı adam <u>tapqandarğa</u> tañdanuw kerek...
Fakir olanlara, elimle, siyah önlükler diyeceğim. (Ç 119/9)	<u>Kedey bolğandarğa</u> qolımnen qara aljapqıştar tikpekşimin.
...yapmacık kibarlıklarıyla <u>övünenlere</u> karşı daima zalimim. (Ç 273/14)	...jasandı sıpayılıqtarımnen <u>maqtanğandarğa</u> qarsı ärdayım zalımın.
...yılışmak meylini <u>gösterenlere</u> yüz vermiyordum. (Ç 89/11)	...jağımpazdanuw beyimin <u>körsetkenderge</u> jılı şıray körsetpeytin edim.
Hayata zalim ve haksız bir şey <u>diyenlere</u> ilk defa inanıyor,.. (Ç 191/9)	Ömirge zalım jäne ädiletsiz <u>degenderge</u> birinşi ret senip,...

Bulunma hali (lokatif) eki almış şekli

Çokluk eki almış şeklinin bulunma hali eki almasının örneği:

Hanımefendi kızım <u>geçenlerde</u> size karşı bir terbiyesizlik ettim. (Ç 151/31)	Hanım kızım, <u>ötken jolı</u> sizge qarsı tärbiyesizdik istedim.
--	---

Uzaklaşma hali (ablatif) eki almış şekilleri

...herhangi bir Türkçe <u>bilenden</u> öğrenebilirdi. (Ç 54/5)	...kez kelgen Türkçe <u>bilgen birewden</u> üyrene alatin edi.
--	--

Çokluk eki almış şekillerinin uzaklaşma hali eki almasının örnekleri:

...ikide birde başıma <u>kakılanlardan</u> biri de Kâmran'dı. (Ç 25/20)	...qayta qayta qasıma kelip <u>şansılğandardan</u> biri de Kâmran edi.
...dayak <u>yiyeenlerden</u> daha çok iğrenir oldu. (YD 43/30)	...tayaq <u>jeytinderden</u> tipti köp jiyirkener boldı.
...gözüyle <u>görenlerden</u> işittim. (Ç 366/21)	...közimen <u>körgenderden</u> estidim.
Sonra, eski sosyeteye <u>devam edenlerden</u> bazılarıyla tekrar ahbab olmuştu. (YD 116/14)	Keyin eski aqsüyek tobına <u>barıp jürgenderden</u> keybirewlerimen qaytadan joldas bolğan edi.

Vasıta hali (enstrümental) eki almış şekilleri

Önüne <u>gelenle</u> düşüp kalkıyordu. (YD 21/2)	Aldına <u>kelgenmen</u> birge işip-jep jürdi.
--	---

Çokluk eki almış şeklinin vasıta hali eki almasının örneği:

...saçını başını <u>yolanlarla</u> uğraşmaya mecbur oluyordu. (YD 94/11)	...şaşın basın <u>julğandarmen</u> aynalısuwğa мәjbur bolatın edi.
--	--

- DİK, - DİK, - DUK, - DÜK; - TİK, - TİK, - TUK, - TÜK

Bu ekle yapılmış sıfat-fiillerin iyelik eki almış şekilleri, **ilgi hali** (genitif) ekini alarak isim tamlamasının tamlayan unsuru olurlar.

Teklik 1. şahıs iyelik eki almış şekillerinin ilgi hali eki almasının örnekleri:

Bir gayret yapıp kendimi toparlamazsam, sınıfta <u>kaldığımın</u> resmiydi. (Ç 88/2)	Küş-jigerimdi jıynap özimdi tärtipke keltirmesem sınıfta <u>qaldım dewge boladı.</u>
Derse <u>başladığımın</u> , galiba beşinci sabahıydı. (Ç 179/28)	Sabaq <u>bere bastağanımın</u> sırâ besinşi tañı edi.
Biraz evvel oynarken düştüğümün, ayağımı <u>yaraladığımın</u> farkında değilsin galiba... (Ç 41/30)	Jaña ğana oynağanda qulağanımın, ayağımdı <u>ıaraqattağanımın</u> sırâ parqında emessiñ...

Gitmek <u>istemediğimin</u> sebebine gelince, ben artık böyle kalabalık eğlence yerlerinden hoşlanmıyorum. (Ç 263/16)	Barğım <u>kelmegenniñ</u> sebebine keletin bolsaq, men endi munday oyun-sawıq jerlerdi jaqtırmaymın.
Talihime iki <u>sevdiğimin</u> isimleri de birbirine yakın düştü. (Ç 291/6)	Talayıma eki <u>süygenimniñ</u> attarı da bir-birine jaqın boldı.
<u>Geldiğimin</u> ertesi sabahı derse başlaştım. (Ç 169/4)	Men <u>kelgen</u> künniñ erteñgi tañında sabaq bere bastağan edim.

...arkadaşlarımı nasıl bir kurt masalıyla <u>aldattığının</u> hikayesiydi. (Ç 63/29)	...dostarımdı qanday bir qasqır ertegisimen <u>aldatqanımnıñ</u> äñgimesi edi.
--	--

...akşamki <u>söylediklerimin</u> yalan olduğunu ona anlatacağım. (Ç 46/10)	...keşinde <u>aytqandarımniñ</u> jalğan ekenin oğan túsindiremin.
...halbuki gönlüm, baştan başa bütün <u>sevdiklerimin</u> ölüleriyle dolu. (Ç 354/14)	...alayda köñlim, basınan ayağına deyin bütün <u>süygenderimniñ</u> ölülerimen tolı.

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şeklinin ilgi hali eki almasının örneği:

Emniyet Sandığı'ndan para <u>alındığının</u> tam on birinci akşamı idi. (YD 86/19)	Emniyet Sandığınan aqşa <u>alınğanınıñ</u> däl on birinşi keşi edi.
--	---

Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şeklinin ilgi hali almasının örneği:

Bereket versin Mişel'le beraber <u>kaybolduğumuzun</u> farkına varanlar oldu. (Ç 45/31)	Qudayğa şükir, Mişelmen birge <u>joğalğanımızdı</u> bayqağandar boldı.
---	--

Çokluk 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin ilgi hali eki almasının örnekleri:

Eve <u>girdiklerinin</u> ikinci günü... (YD 114/15)	Üyge <u>kirgenderiniñ</u> ekinşi künde...
... <u>bildiklerinin</u> birçoğunu saklamak lazım. (Ç 297/13)	... <u>bilgenderiniñ</u> talayın jasıruw kerek.

Bazıları <u>vurulduklarının</u> farkında bile olamazlar,... (Ç 143/15)	Keybirewleri tipti <u>atılğandarınıñ</u> parqında bola almaydı,..
--	---

Yükleme hali (akkuzatif) eki almış şekilleri:

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Neye <u>uğradığımı</u> anlamaya meydan kalmadan... (Ç 14/8)	Nege <u>tap bolğanımdı</u> uğuwğa uwaqıt jetpey...
... <u>kızardığımı</u> göstermemek için yüzümü perdenin karanlığına siper ettim. (Ç 82/7)	... <u>qızarğanımdı</u> körsetpew üşin betimdi perdenin qarañğı jağına jasırdım.
Nihayet, fazla <u>sıkıldığımı</u> görerek beni evine davet etti. (Ç 145/27)	Aqırında köp <u>jalıqqanımdı</u> körıp meni üyine şaqırdı.

Fakat nedense bu hediyelere <u>ehemmiyet vermediğimi</u> ... (Ç 40/30)	Biraq nege ekeni belgisiz bul sıylıqtarğa <u>män bermegenimdi</u> ...
Benim artık konuşmaya nihayet vermek <u>istediğimi</u> görünce bir buruşuk kağıt çıkardı. (Ç 107/13)	Meniñ endi sözdi doğarğım <u>kelgenin</u> körgende qırtısқан bir qağaz alıp şıqtı.

...yine balık gibi göl içinde <u>doğduğumu</u> söylemeye başlayacağım. (Ç 8/17)	...qaytadan balıq sıyaqtı köl işinde <u>tuwğanımdı</u> ayta bastaymın.
Köy, düğün eğlenceleri için mi bir aydır burada <u>durduğumu</u> sanıyorsunuz? (Ç 365/23)	Awıl, toy qızıqtarı üşin mi bir ay boyınşa bul jerde <u>jatqanımdı</u> oylaysız?

Sana <u>büyüdüğümü</u> , hemen hemen bir genç kız olduğumu... (Ç 40/4)	Sağan <u>öskenimdi</u> , tipti boyjetken bolğanımdı...
Fakat çıplak ayaklarımla suyun içinde <u>yürdüğümü</u> görünce çıldıracak gibi oldu. (Ç 60/17)	Biraq jalañayaq suwdıñ işinde <u>jürgenimdi</u> körgende jındanarday boldı.
<u>Düşündüğümü</u> saklamakta ne fayda var? (YD 85/4)	<u>Oylağanımdı</u> jasıruwda ne payda bar?

...kitaplarını <u>yırtığımı</u> , sudan bahanelerle kavga çıkartmaya <u>çalışığımı</u> hatırlıyorum. (Ç 26/2)	...kitaptarın <u>jırtqanımdı</u> , mağınasız sıltawlarmen urıs <u>bastaytınımdı</u> eske tüsiremin.
Neredeyse <u>acıktığımı</u> ve uykum geldiğini bile bu garip otel odacısından öğreneceğim. (Ç 149/15)	<u>Qarnım aşqanın</u> jāne uykım kelgenin de bul ğajap qonaqüy qızmetşisinen üyrenetin bolamın.
Pencereme başımı dayıyarak dalgın dalgın uzaklara <u>baktığımı</u> gören Munise... (Ç 199/13)	Terezeme basımdı süyep turıp tolğana tolğana alısqa <u>qarağanımdı</u> körgen Munise...

Ben ömrümde o günkü kadar dalkavukluk ettiğimi bilmiyorum. (Ç	Men ömrimde sol küngidey <u>jağımpazdanğanımdı</u> bilmeymin.
---	---

16/5)	
Kâmran, kendisini eğlendirecek insandan kimi <u>kastettiğimi</u> anlamıştı. (Ç 71/26)	Kâmran, özin köñildendiretin kisi dep kimnen <u>söz etkenimdi</u> tusingen edi.
Şimdi burada neler <u>çektigimi</u> görse kendisini kurtardığım için muhakkak bana teşekkür ederdi. (YD 118/4)	Qazir osı jerde qanday <u>beynettengenimdi</u> körse, <u>özün</u> qutqarğanım üşin mindetti türde mağan alğıs aytar edi.

Yanlış, çok yanlış bir iş <u>tuttuğumu</u> bugün artık itiraf edeceğim. (Ç 361/13)	Qate, öte qate bir is <u>istegenimdi</u> bugün endi moyındaymın.
--	--

...ayağım kaymış gibi yaparak üstüne <u>düştüğümü</u> ... (Ç 26/1)	...ayağım tayıp ketken sıyaqtı <u>istep</u> üstüne <u>gulağanımdı</u> ...
Eğer bu kadınla <u>görüştüğümü</u> duyacak olurlarsa,... (Ç 212/22)	Eger bul äyelmen <u>köriskeni</u> mdi estiytin bolsa,...

... <u>söylediklerimi</u> bir kağıt parçasına not etmeye başladı. (Ç 126/5)s	... <u>aytqandarımdı</u> bir qağaz betine jazıp ala bastadı.
--	--

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

...yine bir kaza, bir yaramazlıkla <u>başladığını</u> hatırlıyorum. (Ç 19/27)	...tağı bir apat, bir tentektikpen <u>bastalğanı</u> esime alamin.
Nihayet, kuzenimin cebinden çantasını <u>çıkardığını</u> , balıkçıya paralar verdiğini gördüm. (Ç 76/12)	Aqırında jiyenimniñ qaltasınan sömkesin <u>şıgarğanın</u> , balıqşığa aqşa bergenin kördim.
Kâmran bulunduğu köşede <u>sarardığını</u> hissetti. (Ç 372/28)	Kâmran otırğan burişta <u>sarğayğanın</u> sezdi.

...böyle olması lazım <u>geldiğini</u> içimden tasdik etmez değildim. (Ç 25/24)	...munday boluwı <u>kerek ekenin</u> iştey bekiter edim.
Müjgân'a <u>söylediğini</u> bir kere de senin ağzından işitmek istiyorum. (Ç 85/24)	Müjgânğa <u>aytqanıñdı</u> bir marte de seniñ awzıñnan estigim keledi.
...Çalıkuşu'nun bir tavus kuşu şeklinde <u>girdiğini</u> bir tasavvur edin. (Ç 100/21)	...Çalıkuşunıñ bir tawıs qus türinde <u>kirgenin</u> elestetip köriñizşi.

Omuzlarıma hafif bir elin <u>dokunduğunu</u> hissettim; (Ç 321/22)	lyıqtarıma jeñil bir qol <u>tiygenin</u> sezdim;
Benim için <u>yorulduğunu</u> görünce... (YD 132/29)	Men üşin <u>şarşağanın</u> körgende...
Sör Süperyör'e giderek teyzemin	Sör Süperyörge barıp <u>tätemniñ</u>

hasta olduğunu söyledim ve izin istedim. (Ç 91/4)	nawqastanğanın ayttım jäne ruqsat suradım.
---	--

...kuyruğunu titreterek kürsünün üzerinde yürüdüğünü görünce... (Ç 23/15)	...quyrıqın dirildetip minbeniñ üstinde jürgenin körgende...
...solgun yanaklarına birkaç damla yaşın süzüldüğünü gördüm. (Ç 250/31)	...solğın betine bir-eki tamşı jas süzilgenin kördim.
...örfe ve şeriata aykırı görüldüğünü söylemiş. (Ç 358/29)	...salt jäne şariyğatqa qarama-qayşı bolıp köringenin ayıptı.

Oltasına balık yaklaştığını gören bir balıkçı gibi... (Ç 36/3)	Qarmağına balıq jaqındağanın körgeñ balıqşı sıyaqtı...
Başka yazlar mektebin açılacağı günlerin yaklaştığını gördükçe başım ağrır, gözlerim kararır. (Ç 41/15)	Basqa jaz mezgilderinde mektep aşılattın künderdiñ jaqındağanın körgeñ sayın basım awırıp közim qarawıtattın edi.
Bir akşamüstü onun, çadırın önünde tatlı kızarttığını gördüm... (Ç 97/29)	Bir keşqurım onıñ şatırdıñ aldında tätti tağam quwırğanın kördim...

Nasihatlerinin nasıl tesir ettiğini anlamak ister gibi... (Ç 83/23)	Nasıyxattarınıñ qanday äser etkenin tüsingisi kelgeñ sıyaqtı...
Fakat, ben onun gönlünün rahat ettiğini anlıyor ve memnun oluyordum. (Ç 94/20)	Biraq men onıñ köñliniñ jay tapqanın tüsinip rıza bolattın edim.
...şarkılar söyleyerek geçtiğini gören Munise... (Ç 247/6)	...öleñ aytıp ötip bara jatqanın körgeñ Munise...

...vücudumun bir yerinden gelen hafif sızının adeta uyuduğunu duyuyordum. (Ç 118/29)	...denemniñ bir jerinen kelgeñ bäsēñ sızdawdıñ kädimgidey uydığanın sezettin edim.
...onun da uzun zaman benden korktuğunu hissettim. (Ç 40/20)	...onıñ da köp uwaqıt boyı menen qorıqqanın sezdin.
Demin size arkadaşlarıyla bir bahse tutuştuğunu söylemek lazım geldi. (Ç 282/16)	Jaña ğana sizge dostarımenen bir bäsēkege kirgenin aytuw kerek boldı.

Sözünün burasında bitkin vücudunun birden bire çöktüğünü gördüm. (Ç 259/1)	Söziniñ bul jerinde älsiz denesiniñ birden şömeygenin kördim.
...gözlerine çaresiz bir mağlubiyet tevekkülü düştüğünü gördü. (Ç 259/1)	...közderine şarasız bir jeñilis täwekeli engenin kördi.

387/18)	
...sıcak gözyaşı damlalarının <u>düşüğünü</u> duyuyordu. (Ç 405/34)	...ıstıq jas tamşılarının <u>tüşkenin</u> estiytin edi.
...hayat hakkında ağırbaşlı mütâalalar <u>yürüttüğünü</u> gördükçe... (YD 35/20)	...ömir jaylı salmaqtı pikirler <u>aytqanın</u> körgen sayın...

Çokluk 1. şahıs iyelik eki almış şeklinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

...avuçla kapış kapış yemek <u>yediğimizi</u> hatırlıyorum. (Ç 9/29)	...uwısımben talasıp-jarmasıp tamaq <u>jegenimizdi</u> esime alamin.
Bu pozda <u>yürüdüğümüzü</u> gören arkadaşlar ne zannedecekler? (Ç 42/11)	Bul qalıppen <u>jürgenimizdi</u> körgen joldastarımız ne dep oylaydı?
Kâmran'ın bizim artık <u>barıştığımızı</u> göremeyeceği kayanın yanında... (Ç 108/24)	<u>Dostasqanımızdı</u> endi Kâmran köre almaytın jartastıñ janında...

Çokluk 2. şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

Zannederim, beni <u>tanıdığınızı</u> iddia etmeyeceksiniz, doktor bey... (Ç 204/16)	Oylawımşa, meni <u>tanığanıñızdı</u> alğa tartpaysız, doktor mırza...
Bir daha babamın adını <u>ağzınıza aldığınızı</u> işitmeyeceğim. (YD 132/22)	Bir ret bolsın äkemniñ atın awzıñızğa <u>alğanıñızdı</u> estimeytin bolayın.
Benimle konuşmayı niçin bu kadar <u>istediğinizi</u> anlayabilir miyim acaba? (Ç 39/11)	Menimen söylesüwdi nege osınşama <u>qalağanıñızdı</u> túsine ala ma ekenmin?
Yalnız Kâmran Beyin <u>nişanlısı olduğunuzu</u> biliyor. (Ç 104/29)	Tek qana Kâmranmen <u>nekede bolğanıñızdı</u> bileği.
Bu gece rahat <u>uyuduğunuzu</u> tahmin ediyorum. (Ç 331/8)	Osi tün raqat <u>uyıqtağanıñızdı</u> boljaymın.
Vazifenizi <u>yaptığınızı</u> söyleyiniz. (Ç 108/20)	Mindetiñizdi <u>atqarğanıñızdı</u> aytıñız.
Beni <u>affettiğinizi</u> ispat için bunları mutlaka almanız lazım. (Ç 32/12)	Meni <u>keşirgeniñizdi</u> дәлелдеу үшін миналарdı mindetti түрде aluwıñız

	kerek.
--	--------

Ben sizin bu kadar <u>düşüğünüzü</u> hatırlamıyorum. (Ç 88/8)	Men sizdiñ osınşama <u>kişireygeniñizdi</u> esime tūsire almaymın.
---	--

Çokluk 3. şahıs iyelik eki almış şekillerinin yükleme hali eki almasının örnekleri:

...ne <u>yazdıklarını</u> omuzları üzerinden okumuş gibi biliyordum. (Ç 6/15)	...ne <u>jazğandarın</u> ıyıqtarı üstinen oqığan sıyaqtı biletin edim.
...kızlarımın yavaş yavaş bana <u>ısındıklarını</u> hissediyordum. (Ç 236/29)	...qızdarımñıñ aqırın aqırın mağan <u>ılınğanın</u> sezetin edim.
...yanıma doğru yürümeye <u>başladıklarını</u> gördüm. (Ç 74/19)	...janıma qaray kele <u>bastağandarın</u> kördim.

...beni görünce ne kadar <u>sevindiklerini</u> bilseniz. (Ç 21/27)	...meni körgende qanday <u>quwanğandarın</u> bilseñiz.
Fakat bakışlarından, gülüşlerinden ne demek <u>istediklerini</u> anlıyordum. (Ç 46/19)	Biraq qarawlarınan, külüwlerinen ne aytqısı <u>kelgenderin</u> tūsinetin edim.
...Şeyh Efendiye de birkaç kadeh <u>verdiklerini</u> söyledi. (Ç 249/30)	...Şeyh Efendige de birneşe rymka <u>bergenderin</u> ayttı.

...onların bayırın başka tarafından yavaş yavaş <u>inmekte olduklarını</u> görmeyeyim mi. (Ç 74/27)	...olardıñ qıyanıñ basqa jağınan aqırın aqırın <u>tūsip kele jatqandarın</u> körmeyin be.
---	---

...çocukların açlıktan, sokaklara <u>döküldüklerini</u> yazıyordu. (Ç 322/27)	...balalardıñ aşarşılıqtan köşege <u>tögilgenderin</u> jazatın edi.
... <u>gördüklerini</u> hatırlamaya vakit buluyordu. (YD 59/8)	... <u>körgenderin</u> eske tūsirüwge uwaqıt tabatın edi.

Kapılardan kaçan evlatlıkların da böyle <u>yaptıklarını</u> hatırlıyor, acı acı gülüyordum. (Ç 112/23)	Üyden qaşqan asırandı balalardıñ da osılay <u>istegenderin</u> esime alıp, aşşı aşşı kületin edim.
...biçarelerin kan ter içinde <u>çalıştıklarını</u> seyrediyordum. (Ç 278/3)	...bıyşaralardıñ qan ter işinde <u>jumis</u> <u>istegenderine</u> qarap otıratın edim.

...kol kola dolaştıkları zaman neler <u>konuştıklarını</u> bilirdim. (Ç 28/25)	...qoltıqtasıp qıdırğan uwaqıttarında ne <u>söylesetinderin</u> biletin edim.
...hangi saatlerde denizin ne taraflarda balık <u>tuttuklarını</u> sordum. (Ç 61/9)	...qay uwaqıtta, teñizdiñ qay jağında balıq <u>ustaytındarın</u> suradım.

Yaklaşma hali (datif) eki almış şekilleri:

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yaklaşma hali eki almasının örnekleri:

...saçlarımı gözlerimin üstüne dağıtmak da benim düşüncelere <u>daldığıma</u> alamettir. (Ç 7/6)	...şaşımdı közimniñ üstine jayıp tastaw da meniñ oyğa <u>batqanımnıñ</u> nişanı.
O gün, o inişte nasıl olup da <u>yuvarlanmadığıma</u> , hem de bir yerimden değil de birkaç yerimden kırılıp dökülmediğime hala şaşarım. (Ç 74/22)	Sol küni, sol eñiste qalay bolıp da <u>domalanmağanıma</u> , äri de bir jerimdi ğana emes, birneşe jerimdi sındırıp jaraqattamağanıma äli künge deyin tañ qalamın.
Büyük bestekârimızı <u>tanıdığıma</u> çok memnun oldum efendim, dedim. (Ç 239/22)	Ulı sazgerimizdi <u>tanığanıma</u> öte quwanıştımın, mırzam, dep ayttım.
Fakat ben, kızcağızın sırrını sana <u>söylediğime</u> fena ettim. (Ç 385/10)	Biraq men sorlı qızdıñ sırrın sağan <u>aytqanımmen</u> isti büldirdim.
...güneşten doğan neşemi bir yerden iyi bir havadis <u>öğrendiğime</u> vermiş ve... (Ç 149/12)	...künnen bolğan köñildiligimdi bir jerden jaqsı xabar <u>alğanıma</u> joramaldaptı jäne...
Acaba Feride'nin ben <u>olduğuma</u> hâlâ inanamıyor muydu? (Ç 104/4)	Kim biledi, Ferideniñ men <u>bolğanıma</u> äli künge deyin sene almay jür me edi?
...hepinizi sıhhatte <u>bulduğuma</u> ne kadar memnun oldum. (Ç 370/7)	...barlığıñızdı aman-saw <u>körgenime</u> qanday quwanıştımın.
...bir yerimi keserek sessiz sedasız kanımı dindirmeye <u>çalıştığıma</u> ... (Ç 17/10)	...bir jerimdi kesip alıp ün-tünsiz qanımdı <u>toqtatuwğa tırısğanıma</u> ...
<u>Yaptığıma</u> pişman oluyor, bir kaçamak arıyordum. (Ç 50/21)	<u>İstegenime</u> ökinip bir qaşuw jolı izdeytin edim.

Teklik 2.şahıs iyelik eki almış şeklinin yaklaşma hali eki almasının örneği:

Bu kadarla <u>kurtulduğuna</u> yine şükret, kızım! (Ç 298/3)	Osimenen <u>qutılğanıña</u> da şükir de, qızım!
--	---

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yaklaşma hali eki almasının örnekleri:

Korkulacak bir şey <u>olmadığına</u> emin olabilirsin. (Ç 39/28)	Qorqatın eşteñe <u>bolmağanına</u> sene alasıñ.
Müdür, onu nazik bir yerinden <u>yakaladığına</u> memnun,.. (YD 22/5)	Bastıq onı nâzik bir jerinen <u>ustap alğanına</u> rıyza,..
Şevket, Ali Rıza Bey'in misafirlere <u>çıkarıldığına</u> hiç tahammül edemiyordu. (YD 72/7)	Şevket, Ali Rıza Mirzanıñ qonaqtardıñ aldına <u>şığarılğanına</u> eş şıday almaytın edi.

...bu kızın bizi <u>gözetlediğine</u> hiç şüphem yoktu. (Ç 53/4)	...bul qızdıñ bizdi <u>añdığanına</u> eş şübäm joq edi.
Nihayet, vaktin <u>geldiğine</u> hükmettim. (Ç 355/3)	Aqırında uwaqıttıñ <u>kelgenine</u> ükim ayttım.
...göze alabildiğine uzanıp giden yolun üstünde... (Ç 383/18)	...köz jete <u>alatınday</u> sozılıp ketken jol üstünde...

Bir başka hocamızın son derece temiz ve titiz <u>olduğuna</u> dikkat etmiştim. (Ç 23/3)	Bir başka muğalimimizdiñ öte taza jäne talğağış <u>bolğanına</u> nazar awdarğan edim.
...suçlu bir insan vaziyetinde kapısı önünde <u>bulduğuna</u> hiç hayret etmiyor gibiydi. (YD 65/18)	...qılmısker bir kisi küyinde esiginiñ aldında <u>körgenine</u> eş tañdanbağan sıyaqtı edi.

...genç bir süvari zabitinin etrafımızda <u>dolaştığına</u> dikkat etmiştim. (Ç 61/28)	...jas bir attı ofitserdiñ töñiregimizde <u>aynalşıqtap jürgenine</u> nazar awdarğan edim.
--	--

...havada leylek sürülerinin <u>uçtuğuna</u> bakan kırık kanatlı bir leylek mahzunluğu ile... (YD 39/23)	...aspanda qutan toptarınıñ <u>uşğanına</u> qarap turğan sınıq qanattı bir qutan uwayımımenen...
--	--

Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şeklinin yaklaşma hali eki almasının örneği:

Kutuyu yanında <u>açtığımızı</u> fena ettik. (Ç 51/31)	Qoraptı janıñda <u>aşqanımız</u> jaman boldı.
--	---

<u>Görüştüğümüze</u> memnun oldum. (Ç 258/14)	<u>Köriskenimizge</u> quwandım.
---	---------------------------------

Çokluk 2.şahıs iyelik eki almış şekillerinin yaklaşma hali eki almasının örnekleri:

Mektebimizi <u>aldığınız</u> o kadar üzüldüm ki, doktor bey... (Ç 320/26)	Mektebimizdi <u>alğanınızğa</u> sonday uwayımdadım, doktor mırza...
Ah, Ali Rıza Bey, dünya keşki sizin <u>bildiğinize</u> benzeseydi! (YD 21/6)	Ay, Ali Rıza Mırza, düniye şirkin sizdiñ <u>bilgeniñizge</u> uqsasayşı!
...bütün <u>söylediklerine</u> inanıyor gibi görünmüştü. (YD 79/1)	...bükil <u>aytgandarına</u> senetindey köringen edi.

Çokluk 3.şahıs iyelik eki almış şeklinin yaklaşma hali eki almasının örneği:

...hemen hepsinin evlerinden <u>şikayet</u> <u>ettiklerine</u> dikkat etti. (YD 42/7)	...basım köpşiliginiñ üyelerinen <u>arızdanğandarına</u> nazar awdardı.
--	--

Bulunma hali (lokatif) eki almış şekilleri

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şeklinin bulunma hali eki almasının örneği:

<u>Yaptığımda</u> ne fenalık olduğunu anlamıyordum. (Ç 21/22)	<u>Istegenimde</u> qanday jamandıq bolğanın tüsinbeytin edim.
--	--

Çokluk 2.şahıs iyelik eki almış şeklinin bulunma hali eki almasının örneği:

<u>Yaptığınızda</u> bir fevkaladelik yoktur efendim, dedim. (Ç 309/30)	<u>Istegeniñizde</u> tañqalarlıq eşteñe joq, mırzam, dedim.
---	--

Uzaklaşma hali (ablatif) eki almış şekilleri

Gel seni <u>tanıdıklardan</u> bir şube müdürüne götürüyüm. (Ç 123/10)	Kel, seni <u>tanıstardan</u> bir bölüm meñgerüwşisine aparayın.
--	--

Teklik 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin uzaklaşma hali eki almasının örnekleri:

...kimse yüzüme karşı <u>nişanlandığımdan</u> bahsetmiyordu. (Ç 84/17)	...eşkim betime qarısı <u>üki taqqanımnan</u> söz aşpaytın edi.
Kâmran, <u>beklediğimden</u> çok fazla müteessir ve dargın görünüyordu. (Ç	Kâmran <u>kütkenimnen</u> öte uwayımdı jäne ökpeli körinetin edi.

92/31)	
Hocama <u>yaptığımdan</u> utanıyordum. (Ç 23/23)	Muğalimime <u>istegenimnen</u> uyalatın edim.
Sen, <u>zannettiğimden</u> ziyade kalpsizsin Kâmran, dedi. (Ç 389/18)	Sen, <u>boljağanımnan</u> beter tasjüreksiñ Kâmran, dedi.
<u>Bildiklerimden</u> kimseye veda etmedim. (Ç 299/13)	<u>Tanıstarımınñ</u> işinde eşqaysısımın qoştasqan joqpın.

Teklik 2.şahıs iyelik eki almış şeklinin uzaklaşma hali eki almasının örneği:

... <u>vaat ettiğinden</u> on kat ziyade çalıştın. (Ç 317/27)	... <u>üwäde bergeniñnen</u> on ese artıq jumıs istediñ.
---	--

Teklik 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin uzaklaşma hali eki almasının örnekleri:

...bir yandan da yalnız <u>kaldığından</u> şikayet ediyor. (Ç 256/14)	...bir jağınan da jalğız <u>qalğanınan</u> arızdanadı.
...bazen bağıra bağıra ötesinin berisinin <u>çalındığından</u> şikayet edenler bile iştiliyordu. (YD 91/6)	...keyde baqıra baqıra anasınıñ-mınasınıñ <u>urlanğanınan</u> arızdanğandar da estiletin edi.
...mektep önlüğünün cebinde <u>sevdiğinden</u> gelen mektubu... (Ç 246/26)	...mektep aljapqışınıñ qaltasında <u>süygeniñnen</u> kelgen xattı...
... <u>iştilmediğinden</u> emin olmak ister gibi... (Ç 71/6)	... <u>estilmegeninen</u> senimdi bolğısı kelgen sıyaqtı...
...şimdilik evlenmelerine <u>rıza göstermediğinden</u> münasebetlerini gizli tutuyorlar. (Ç 288/14)	...äzirşe üylenüwlerine <u>razi bolmağanınan</u> qarım-qatınastarın jasırıp jür.
Arkadaşlarım arasında masalımın doğru <u>olduğundan</u> şüphe edenler varsa... (Ç 47/23)	Joldastarım arasında ertegimniñ ras <u>bolğanınan</u> şübälanğandar bar bolsa...
Herkes kendi <u>yaptığından</u> kendi mesuldür. (YD 92/18)	Ärkim öziniñ <u>istegeninen</u> özi jawaptı.
Mamafih bu dört sene Müjgân'ın	Sonımın qatar osı dört jıl Müjgânınıñ

<u>korktuğundan</u> çok daha çabuk geçti. (Ç 97/4)	<u>qorıqqaninan</u> öte tez ötti.
---	-----------------------------------

Çokluk 1.şahıs iyelik eki almış şekillerinin uzaklaşma hali eki almasının örnekleri:

<u>Nişanlandığımızdan</u> beri senden işittiğim en tatlı söz. (Ç 93/22)	<u>Üki taqqanımızdan</u> beri senen men estigen eñ jaqsı söz.
--	--

<u>Ihsan Bey, ümit ettiğimizden</u> az zamanda iyi oldu. (Ç 325/20)	<u>Ihsan Mirza ümittengenimizden</u> az uwaqıtta täwir boldı.
--	--

Çokluk 2.şahıs iyelik eki şeklinin uzaklaşma hali eki almasının örneği:

Doğru <u>söylediğinizden</u> nasıl emin olayım? (Ç 106/31)	Ras <u>aytqanıñızğa</u> qalay seneyin?
---	--

Çokluk 3.şahıs iyelik eki almış şekillerinin uzaklaşma hali eki almasının örnekleri:

Sokaktan geçen zabıtlar <u>bulamadıklarından</u> şikayet ediyorlardı. (Ç 269/22)	Köşeden ötip bara jatqan ofitserler <u>taba almağandarı üşin</u> muñ şağatın edi.
Eski <u>tanıdıklarından</u> birinin delaletiyle bir hastaneye girdi. (YD 133/22)	Eski <u>tanıstarınıñ</u> işinde birewiniñ kömegimen bir awruwhanağa kirdi.

...sana <u>ettiklerinden</u> utansınlar gibilerinde... (Ç 148/16)	...sağan <u>istegenderinen</u> uyalsın degendey...
...fakat yeni mekteplerin din derslerini <u>ihmal ettiklerinden</u> şikayet ediyordu. (Ç 162/22)	...biraq jaña mekteptediñ din sabaqtarına <u>nemquraylı</u> <u>qaraytındarınan</u> arızdanatın edi.

- MAZ, - MEZ

Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış bir kalıcı isim olan "yaramaz" kelimesinin **ilgi hali** (genitif) eki almasının örneği:

Bu dokuz yaşındaki <u>yaramazın</u> kahramanlığını unutamayacağım. (Ç182/29)	Bul toğız jasındağı <u>tentektin</u> qaharmandığın umıta almaymın.
--	---

- DI, -Dİ, - DU, -DÜ; -TI, -Tİ, -TU, -TÜ

Bu ekle yapılan sıfat-fiiller kalıcı isim olarak kullanılmıştır. Bu kalıcı isimler ilgi hali, uzaklaşma hali ve vasıta hali eklerini almışlardır.

İlgi hali (genitif)

...Munise'nin süsü günlerce Zeyniler köyüne <u>dedikodu</u> sermayesi olmuş. (Ç 164/20)	...Munisenin aşkeyi birneşe kün boyınşa Zeyniler awılına <u>ösek-ayañ</u> taqırıbı bolıptı.
---	---

Uzaklaşma hali (ablatif)

Kadıncağızın, beni, <u>dedikodudan</u> korumak için gösterdiği telaş... (Ç 214/23)	Bayqus äyeldin meni <u>ösekten</u> qorğaw üşin körsetken äbigeri...
--	---

Vasıta hali (enstrümental)

...bir yandan bitip tükenmez şehir <u>dedikodularıyla</u> beni eğlendiriyordu. (Ç 134/34)	...bir jağınan bitip tawsılmas qala <u>ösekterimen</u> meni köñildendiretin edi.
---	--

-MIŞ, -MİŞ, -MUŞ, -MÜŞ

Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış bir kalıcı isim olan "yemiş" kelimesinin çokluk şekli **yükleme hali** (akkuzatif) ekini almıştır.

"Hastalanacaksın... Miden bozulacak" diye <u>yemişleri</u> elimden kapmak istiyordu. (Ç 67/15)	"Awırasın... Asqazanın buzıladı" dep <u>jemisterdi</u> qolımnan tartıp alğısı keletin edi.
--	--

1.3. Sıfat-Fiillerin Çekim Edatlarıyla Kullanımı

1.3.1.Çekimsiz Sıfat-Fiillerin “gibi”, “kadar” Edatlarıyla Kullanımı

- (Y) ACAK, - (Y) ECEK

- (y) acak gibi	
...bir gün elimdeki sulu yemişleri <u>dolduracak gibi</u> bir jest yaparak... (Ç 41/5)	...bir küni qolımdağı suvlu jemisterdi <u>toltıratin sıyaqtı</u> bir jest körsetip...
...kucağına <u>atılacak gibi</u> bir tavır alarak... (Ç 54/20)	...quşağına <u>sekiRETİN</u> <u>sıyaqtı</u> qamdanıp...
Suyun içinde yürüdüğümü görünce <u>çıldırarak gibi</u> oldu. (Ç 60/18)	Suwdıñ işinde jürgenimdi körgende <u>jındanarday</u> boldı.
... <u>ağlayacak gibi</u> dudakları titriyor... (Ç 250/13)	... <u>jılarday</u> erni dirildep tur...

- (y) ecek gibi	
Beni elimden tutup göğsüne <u>çekecek gibi</u> bir hareket yaptı. (Ç 24/7)	Meni qolımnan ustap kewdesine qaray <u>tartatınday</u> äreket jasadı.
Ellerimi Müjgân'ın omuzlarına koydum, onu <u>öpecek gibi</u> burnumu sürerek... (Ç 63/7)	Qolımdı Müjgânıñ ıyığına asıp qoydım, onı <u>süyetin tärizdi</u> murnımdı süykep...
Alacaklı esnaf ilk defa kapısı önünde bağırp çağırmağa başladığı zaman <u>ölecek gibi</u> olmuştu. (YD 42/24)	Alımsaq sawdagerler alğaşqı ret esigi aldında bağırp-şaqıra bastağanda <u>ölerdey</u> bolğan edi.

- (y) acak kadar	
Benim yaralı parmaklarıma <u>yakışmayacak kadar</u> göz alıcı, zengin taşı vardı. (Ç 82/2)	Meniñ jaralı sawsaqtarıma <u>jaraspaytınday</u> köz jawın alatın, sändi tası bar edi.
Konuşurken kelimelerini <u>şaşıracak kadar</u> sıkılıyordu. (Ç 278/17)	Söyleskende sözderin <u>sasarday</u> uyalatın edi.
...sevdiği ehemmiyetsiz bir kokuyu <u>kıskanacak kadar</u> mı kalpsizlik etmişim? (Ç 341/26)	...jaqsı körgen elewsiz bir ätirdi <u>qızğanarday</u> ma tas jürek bolıp qalğan edim?

- (y) ecek kadar	
...insana ekin kokuları duyduğunu <u>zannettirecek kadar</u> yazdı. (Ç 44/31)	...adamğa egin iyisin sezgenin <u>oylatatınday</u> jaz mezgili edi.

Beni bile gözü görmeyecek kadar hasta. (Ç 8/29)	Tipti meni de közi <u>köre almaytınday</u> nawqas.
...konuşmaya <u>cesaret edemeyecek</u> kadar kerliferli bir hanım olmuş buldum. (Ç 59/5)	...söylesüwge <u>batılı bara almaytınday</u> salmaqtı bir äyel bolğanın kördim.

- AR, - ER; -R

- ar gibi	
Bir mukaddes vazife <u>yapar gibi</u> ölünün üzerine eğildim,.. (Ç 261/25)	Bir qasiyetti mindet <u>atqaratın sıyaqtı</u> öliniñ üstine iyildim,..
Hüseyin'se namaz <u>kılar gibi</u> yanında diz çökmüştü. (Ç 14/17)	Hüseyin bolsa namaz <u>oqıytınday</u> janında tizelerin bükken edi.
...uzak yıldızlara <u>bakar gibi</u> gözlerini bükerek... (Ç 58/20)	...alış juldızdarğa <u>qaraytın tärizdi</u> közin qısıp...

- er gibi	
...ata <u>biner gibi</u> göğsüne oturarak... (Ç 10/13)	...atqa <u>minetindey</u> kewdesine oturıp...
Bir mücevher muhafazası <u>seyreder gibi</u> sevinçle kutuya bakıyor,.. (Ç 51/15)	Bir qımbat tas qobdişasına <u>qaraytınday</u> quwanışpen qorapşağa qaraydı,..
...bulaşık suyu <u>döker gibi</u> , pencereden sokağa serpti,..(Ç 123/21)	...juwındı suw <u>tögetindey</u> terezeden köşege şaşıp jiberdi,..

- r gibi	
Neriman; kedi köpek <u>okşar gibi</u> hareketlerle beni de avlamaya çalışmıştı. (Ç 34/8)	Neriman it mısıq <u>sıypalaytın tärizdi</u> ärekettermen meni de awlawğa tırısqan edi.
Beni mutlaka görmek <u>ister gibi</u> ısrarla başını kaldırarak... (Ç 40/10)	Meni mindetti türde <u>körgisi keletindey</u> basın köterip...
Müjgân, beni kolumdan tutarak <u>sürükler gibi</u> koştururken... (Ç 61/18)	Müjgân meni qolımnan ustap <u>süyreytindey</u> jügirtkizip...
Sonra, sakalını iki yana sallayarak, kendi kendine <u>konuşur gibi</u> ilave etti. (Ç 124/17)	Sodan keyin saqalın eki jaqqa jelibiretip, özimen özi <u>söylesetin tärizdi</u> qostı.
Kurtulma imkanı olmayan bir felâkete <u>razı olur gibi</u> başımı daha ziyade eğerek bekledim. (Ç 258/20)	Qutıluw mümkindigi bolmağan bir apatqa <u>razı bolatınday</u> basımdı odan da iyip küttim.

- MAZ, -MEZ

- mez gibi	
Teyze, <u>bilmez gibi</u> söylemeyin, rica ederim. (Ç 78/10)	Täte, <u>bilместey</u> aytpañız, ötinemin.

- MIŞ, -MIŞ, -MUŞ, -MÜŞ

- miş gibi	
Sör, büyük bir felaket haberi <u>almış gibi</u> ellerini başına götürerek... (Ç 22/4)	Sör öte jaman apat xabarı <u>alğanday</u> eki qolın basına aparıp...
Mektebe gittiğim zaman mühim bir sıırım <u>varmış gibi</u> başımı önüme eğip düşüneneğim... (Ç 33/9)	Mektepke barğan kezimde mañızdı bir sıırım <u>bar ekendey</u> basımdı tömen tüsirip oylanamın...

- miş gibi	
...karşısına adeta bıyık <u>çekmiş gibi</u> çıkarak... (Ç 7/25)	...qarsı aldına murt <u>sızıp qoyğanday-aq</u> şığıp...
Onları bir yabancı ağzından <u>işitmiş gibi</u> sebebini, mânâsını kendi kendime soruyorum. (Ç 254/10)	Olardı bir bögde kisiniñ awzınan <u>estigendey</u> sebebin, mänin öz-özime suraymın.
Birdenbire yüzüme su <u>serpilmiş gibi</u> ürperdim, gözlerimi kıpıştırdım. (Ç 320/8)	Birden betime suw <u>sebilgendey</u> titirkendim, közimdi jıpılıqtattım.

- muş gibi	
...daima kına <u>koymuş gibi</u> bez parçalarıyla sarılı bulunurdu. (Ç 17/27)	...ärdayım qına <u>jaqqan sıyaqtı</u> böz qıyıqtarımen oralğan bolatın edi.
Kalfa, kâh gülüyor, kâh <u>pişman olmuş gibi</u> kızarak... (Ç 119/12)	Kalfa keyde küledi, keyde <u>ökingendey</u> qızarıp...

- müş gibi	
...onun <u>büyümüş gibi</u> görünen gözlerinde iki yarı yaş damlası gördüm. (Ç 94/9)	...onıñ <u>tostağanday aşılğan</u> közderinde eki jas tamşısı kördim.
...ürkmüş gibi geri çekilerek... (Ç 115/31)	...ürkken <u>sıyaqtı</u> kerı şeginip...
Havasız bir mahzene <u>düşmüş gibi</u> göğsüm tıkanıyor, ellerim, ayaklarım üşüyordu. (Ç 164/13)	Awasız bir qoymağa <u>tüskendey</u> tınısım tarılıp, qol-ayaqtarım jawraytın edi.

1.3.2.Çekimli Sıfat-Fiillerin “için”, “gibi”, “göre”, “kadar”, “sonra”, “beri”, “dair” Edatlarıyla Kullanımı

-(Y) ACAK, -(Y) ECEK

Çokluk 2. şahıs iyelik eki almış şekli “için” edatıyla kullanılmıştır.

- (y) acağınız için	
Şimdi artık öğreneceğinizi öğrenmiş sayılacağınız için bir tane ikram edebilirim. (Ç 52/16)	Endi üyrenetiniñizdi bilip alğan sanalatınıñız üşin bir dana usına alamın.

-(Y) AN, -(Y) EN

Çokluk eki almış şekilleri “gibi”, “için” çekim edatlarıyla kullanılmıştır.

- (y) anlar gibi	
...kitap yazanlar gibi,.. (Ç 333/24)	...kitap jazğandar sıyaqtı,..
...güzel bir rüyayı kaybetmekten korkanlar gibi bir an gözlerini yumdu,.. (Ç 368/33)	...jaqsı tüsti joğaltuwdan qorıqqandar tärizdi bir sätke közderin jumdı,..

- (y) anlar için	
Bu kokuyu bütün ruhuyla koklamayanlar için ne manasız bir söz. (Ç 286/31)	Bul iyisti jan-tänimen iyiskemegender üşin qanday mağinasız söz.

-DIK, -DİK, -DUK, -DÜK; -TIK, -TİK, -TUK, -TÜK

Iyelik eki almış şekilleri “için” edatıyla kullanılmıştır.

- dığım için	
Ben yapacak başka bir şey bulamadığım için hâlâ gülmekte devam ediyordum. (Ç 37/24)	Men isteytin basqa eşnärse <u>taba almağanım üşin</u> äli külip jatatin edim.
Ben, ona acıdığım için değil,.. (Ç 37/24)	Men oğan janım aşığıanı üşin emes,..

39/25)	
--------	--

- diğim için	
Ben daha böyle bir şey <u>beceremediğim için</u> yanlarında küçük düşüyorum. (Ç 33/6)	Men äli munday bir närse <u>golimnan kelmegeni üşin</u> qastarında ün-jırğam tüsedı.
Eskilerimi daima ona <u>verdiğim için</u> benimle arası gayet iyiydi. (Ç 113/31)	Eski-qusqılarımdı ärdayım oğan <u>bergenim üşin</u> menimen arası öte jaqsı edi.
Fakat hocalık gururuma <u>yediremediğim için</u> bunu Hacı Kalfadan soramıyordum. (Ç 110/5)	Biraq muğalimdik tākapparlığım jol <u>bermegeni üşin</u> munı Hacı Kalfadan suray almaytın edim.

- duğum için	
Biraz <u>savruk olduğum için</u> ikide birde renkleri birbirine karıştırır,... (Ç 48/8)	Biraz <u>salbır bolğanım üşin</u> qayta-qayta boyawlardı birine-birin aralastırıp,...
...zaten bu yazıya <u>alışık olduğum için</u> okumaya başladım. (Ç 107/26)	...negizinde bul jazuwğa <u>dağdı</u> bolğanım üşin oqıy bastadım.

- tiğim için	
Onu, Avrupa'ya gitmeye <u>teşvik ettiğim için</u> , akrabalarımın hepsi beni tebrik ediyorlardı. (Ç 96/30)	Onı Ewropağa baruwına <u>ıntalandırğanım üşin</u> tuwıstarımın barlığı meni quttıqtap jatır edi.
Bu saatte sizi <u>rahatsız ettiğim için</u> yalvararak sizden isteyeceğim şey için bana darılmayın,... (Ç 258/34)	Oı uwaqıtta sizdiñ <u>mazañızdı alğanım üşin</u> jalbarınıp sizden ötiner närsem üşin mağan renjimeñiz,...
Hayatımı mektebe <u>vakfettiğim için</u> kulak bile vermiyordum. (Ç 318/13)	Ömrimdi mektepke <u>arnağanım üşin</u> qulaq ta aspaytın edim.

- tuğum için	
...onun bir daha benimle oynamasından <u>korktuğum için</u> ... (Ç 10/26)	...onıñ tağı da menimen oynawınan <u>qorıqqanım üşin</u> ...

- diğın için	
Ne delilik, bir marifetini <u>beğendirdiğin için</u> bu kadar memnun olmak ne delilik! (Ç 380/24)	Qanday jındılıq, bir öneriñdi <u>unattırğanıñ üşin</u> osınşama quwanuw qanday jındılıq!

- duğun için	
Sen, başka bir zamanın adamı <u>olduğun için</u> bunların ne kadar tabii ve zaruri olduğunu görmüyorsun. (YD 68/1)	Sen basqa bir zamannıñ adamı <u>bolğanıñ üşin</u> bulardıñ qanday orındı jāne qajet ekenin körmeysiñ.

- diğı için	
Bu çığlık ve telaştan gözüm <u>yıldığı için...</u> (Ç 14/11)	Bul ayğay men äbigerden <u>jüreksingenim üşin...</u>
Fakat bahçe kapısının yanındaki pencere açık <u>bırakıldığı için</u> dışarı atlamak bana bir saniyelik iş oldu. (Ç 15/9)	Bıraq baqşa esiginiñ janındağı tereze aşıq <u>tastalğanı üşin</u> dalağa sekirip attaw mağan bir sekundtıq is boldı.
Gece yağmur <u>yağdığı için</u> havada tatlı bir sonbahar serinliğı vardı. (Ç 72/2)	Tünde jañbır <u>jawğanı üşin</u> awada jağımdı küz salqındığı bar edi.

- diğı için	
Fakat anlamak işime <u>gelmediğı için</u> görmezlikten geliyor, ağaçların arasında tekrar kendimi kaybediyordum. (Ç 65/30)	Bıraq uğuw isime <u>jaramağanı üşin</u> körmegensip, . ağaştardıñ arasında qaytadan joğalıp ketetin edim.
...yenecek bir şey bulunduğunu <u>bildiğı için</u> yolumu kesiyor,.. (Ç 91/13)	...jeliner bir närse tabılatının <u>bilgeni üşin</u> jolımdı kesedi,..

- duğı için	
...hesaplı ve ahenki kakhahaları sinirime <u>dokunduğı için...</u> (Ç 35/23)	...esepşil jäne üylesimdi qarqıldawı <u>jınıma tiygeni üşin...</u>
Yüzüm sımsıkı <u>kapalı olduğı için</u> beni tanıyamıyor,.. (Ç 115/26)	Betim tıp-tıgız <u>jabıq bolğanı üşin</u> meni tanıy almay,..

- düğü için	
Meselâ, mevkiim <u>büyüdüğü için</u> , günün birinde beni evin daha hatırlı bir odasına taşıyorlar,.. (Ç 84/25)	Mısalı, ornım <u>köterilgeni üşin</u> , künderdiñ küninde meni üydiñ budan qurmetti bir bölmesine köşirip,..
Hain adam, aralarında beni en büyük <u>gördüğü için</u> ötekileri bırakıp beni kovalamaya başlamıştı. (Ç 98/13)	Sumıray adam işterinde meni eñ ülkeni dep <u>körgeñi üşin</u> , basqalardı tastap, meni quwalay bastağan edi.
Arkasını <u>döndüğü için</u> yalnız boynunu, ak saçlarını ve sıvalı bileklerini görüyordum. (Ç 319/9)	Teris qarap <u>otırğanı üşin</u> tek moynın, aq şaştarın jäne jeñi türilgen bileklerin köretin edim.

- tiğı için	
...lakırdı bulmakta güçlük <u>çektığı için</u> kim olduğumu sordu. (Ç 61/14)	...söz tabuwda <u>gıynalğanı üşin</u> meniñ kim ekenimdi suradı.
Akşamüstü, arabamız <u>geciktığı için</u> yaya olarak dönüyoruz. (Ç 66/20)	Keşqurım arbamız <u>keşikkeni üşin</u> jayaw qayıp baramız.
...aydınlık, bu gece gözlerimi <u>incittiğı için</u> lambamı söndürdüm. (Ç 191/12)	...jarıq bul tünde közimdi <u>awırtqanı üşin</u> mayşamdı öşirdim.

- tũğũ için	
O, besbelli yeni bir hũcuma uğramaktan <u>ũrktũğũ için</u> ne "evet", ne "hayır" diyor,... (Ç 65/7)	Ol ap-anıq jańa şabuılğa uşırawınan <u>ũrkkeni ũşin</u> ne "iyä", ne de "joq" dep,...
...şehirde dile <u>dũştũğũ için</u> istemiyorum... (Ç 286/25)	...qalada tilge <u>sũyek bolğanı ũşin</u> qalamaymın...

- dũğũnũz için	
Mamafih, <u>ũzũldũğũnũz için</u> sizden af rica ederim. (Ç 295/19)	Osılay bola tura <u>renjigenińiz ũşin</u> sizden keşirim suraymın..

- tiğiniz için	
Bilmem belki siz <u>alıştığınız için</u> bir şey hissetmiyorsunuz. (YD 62/23)	Bilmeymin, bālkim siz <u>maşıqtanğanıńız ũşin</u> eş nāse sezbey tursız.

- dikleri için	
Onlar, onbeşer, yirmişer yaşlarına <u>girdikleri için</u> vazifeni bitmiş sanıyorsun. (YD 32/31)	Olar on bes, jıyırma jastarına <u>kırgenderi ũşin</u> mindetińdi bitken dep oylaysıń.

- dũkleri için	
Hep bu ihtiyarlık gũnlerini <u>dũşũndũkleri içindir ki</u> , (YD 42/16)	Ŭnemi osı kārilik kũnderin <u>oylağandarı ũşin</u> ğoy,
Onların geldiğini uzaktan <u>gördũkleri için</u> kapının içinde dizilirler,... (Ç 380/31)	Olardıń kelgenin alıstan <u>körgenderi ũşin</u> esiktiń işinde tiziledi,..

- tũkleri için	
Çocuklar, aradaki çit duvarı <u>sũktũkleri için</u> iki bahçe hemen hemen bir gibi. (Ç 277/35)	Balalar aradağı qorşawdı <u>sũkkenderi ũşin</u> eki baqşa birdey sıyaqtı.

İyelik ekleri almış şekilleri "gibi" çekim edatıyla kullanılmıştır.

- diğim gibi	
...onu kalçalarından <u>yakaladığım gibi</u> havaya kaldırdım. (Ç 60/13)	...onı sandarınan <u>ustağan boyımmen</u> joğarı köterdim.

- diğim gibi	
<u>Dediğim gibi</u> , meslekten artık bir şey ümit edemezsin. (Ç 357/18)	<u>Aytqanımday</u> , mamandıqtan endigāri eş nāse ümit ete almaysıń.

- dũğũm gibi	
--------------	--

Mamafih, evvelce de <u>düşündüğüm gibi</u> , büsbütün kaçmaya da içim razı olmuyordu. (Ç 76/7)	Osimen qatar äwelden <u>oylağanımday</u> tolıq qaşuwğa da iştey razı bolmaytın edim.
--	--

- tığım gibi	
...hatta eskiden mektepte <u>yaptığım gibi</u> ara sıra ısıq çalıyordum. (Ç 354/30)	...tıpti burın mektepte <u>istegenimdey</u> anda-sanda ısıqırıp qoyatın edim.

- tuğum gibi	
Yazı yazarken kalemi ağzıma <u>soktuğum gibi</u> , şimdi de fırçayı ağzıma sokmuştum. (Ç 48/23)	Jazuw jazğanda qalamdı awzıma <u>salğanımday</u> endi şçetkanı da awzıma salıp qoyğan edim.
...ben bu şekilde giyinmiş bir muallime tesadüf edersem kolundan <u>tuttuğum gibi</u> sokağa atarım. (Ç 221/11)	...men osılay kiyingen bir muğalimge keziksem qolınan <u>ustağanımday</u> köşege şığaramın.

- diğın gibi	
Bugün, sen, yine <u>bildiğın gibi</u> okut, Hatice Hanım. (Ç 173/9)	Bügin sen qaytadan <u>bilgeniñdey</u> oqıt, Hatice Hanım.

- diği gibi	
...sakallı dayının <u>dediği gibi</u> ağzımda bakla ıslanmazdı (Ç 29/4)	...saqaldı nağasınıñ <u>aytqanımday</u> awzımda söz toqtamaytın edi.
Ali Rıza Bey, karısının <u>beklediği gibi</u> çarpınıp çırpınmıyordu. (YD 54/24)	Ali Rıza Mırza äyeliniñ <u>kütkenindey</u> jantalasqan joq edi.
... <u>geldiği gibi</u> ağlaya ağlaya şirketten çıkıp gitti. (YD 17/30)	... <u>kelgendeğidey</u> jılap-sıqtap firmadan şığıp ketti.

- duğu gibi	
Gerçi Fatma ile <u>olduğu gibi</u> beraber yatmıyorduk. (Ç 10/11)	Biraq Fatmamen <u>bolğan sıyaqtı</u> birge jatpaytın edik.
Eskiden <u>olduğu gibi</u> ara sıra mutfaktan kayısı falan aşırmaya gittikçe... (Ç 84/33)	Burın <u>bolğanday</u> keyde asüyden keptirilgen örik sıyaqtı nârselerdi urlawğa barğan sayın...

- düğü gibi	
Elverir ki onlar <u>düşündüğü gibi</u> yetişmiş olsunlar... (YD 12/31)	Jetip jatsa olar <u>oylağanınday</u> ösetin bolsın...

- tığı gibi	
...tıpkı bana <u>yaptığı gibi</u> dudaklarından öptüm. (Ç 100/13)	...beyne mağan <u>istegenindey</u> erinderinen süydim.

- tiği gibi	
...adamcağızı göğsünden <u>ittiği gibi</u> zerzevat küfelerinin içine yuvarlamıştı. (YD 42/3)	...bayqus adamdı kewdesinen <u>itergenindey</u> kökönis sepetteriniñ işine domalatqan edi.

- tuğu gibi	
Yüzük, teyzemin <u>korktuğu gibi</u> biraz dar yapılmıştı,... (Ç 87/6)	Jüzik tätemniñ <u>qorıqqanınday</u> azğana tar bolıp istelinipti,...

- diğiniz gibi	
<u>Dediğiniz gibi</u> vazifenizin başına döneceksiniz. (Ç 332/21)	<u>Aytqanıñızday</u> mindetiñizdiñ basına qaytasız.

- duğunuz gibi	
Kim ağzını açarsa beline <u>vurduğunuz gibi</u> tekmei kapı dışarı... (YD 131/29)	Kim awzın aşatın bolsa, tepkimen beline <u>urğanıñızday</u> esiktiñ sırtına...

- tiğiniz gibi	
<u>Emrettiğiniz gibi</u> oldu, efendim,... (Ç 222/2)	<u>Buyırğanıñızday</u> boldı, mırzam,...
Leman <u>zannetiğiniz gibi</u> mâsum bir kız değildi... (YD 21/1)	Leman <u>oylağanıñızday</u> jazıqsız bir qız emes edi...

- dikleri gibi	
...istedikleri <u>gibi</u> kucaklaşıp ağlayamazlar,.. (Ç 216/10)	...qalağandarı <u>sıyaqtı</u> quşaqtasıp jılay almaydı,...
...bu düğün <u>bildikleri gibi</u> ferahlı ve iftiharlı bir düğün değildi. (YD 59/14)	...bul üylenüw toyı <u>bilgenderindey</u> raqat jäne maqtan tutatın bir toy emes edi.

- dukları gibi	
Beyefendinin <u>buyurdukları gibi</u> ,... (Ç 122/33)	Mırzanıñ <u>buyırğanınday</u> ,...

- tıkları gibi	
...tembellerin <u>yaptıkları gibi</u> kollarımı sıranın üstüne koyarak uyukladım... (Ç 24/29)	...jalqawlardıñ <u>istegeni</u> <u>sıyaqtı</u> qoldarımdı partanıñ üstüne qoyıp qalğıdım...

iyelik ekleri almış şekilleri "kadar" çekim edatıyla kullanıldığında isim hal ekleri almadan, "göre", "dair" çekim edatlarıyla kullanıldığında yaklaşıma hali (datif) eki, "beri" çekim edatıyla kullanıldığında uzaklaşıma hali (ablatif) eki; iyelik eki almamış şekilleri "sonra" çekim edatıyla kullanıldığında uzaklaşıma hali (ablatif) eki olarak kullanılmıştır:

- diğime göre	
Anladığıma göre, bana bu kızla evlenmeyi teklif ediyorsunuz. (YD 20/22)	Tüsingenime qarağanda mağan bul qızben üyenüwimdi usınıp otırsınız.

- diğime göre	
Sonraları öteden beriden öğrendiğime göre bu göl,.. (Ç 8/19)	Keyinirek annan mınnan estigenime qarağanda bul köl,..

- tiğime göre	
İşittiğime göre zengin olmayan kıza pek iltifat eden olmazmış. (Ç 31/21)	Estigenime qarağanda bay bolmağan qızğa köp köñil burğandar bolmaydı eken.

- diğine göre	
Müdirenin söylediğine göre... (Ç 5/9)	Törayımın ayıqtanına qarağanda...
Söylendiğine göre bu adamın kızları sağlam ayakkabı değildi. (YD 43/30)	Ayılğandarğa qarağanda bul kisiniñ qızdarı durıs turıp jürmeytin edi.

- tiğın kadar	
...emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok... (YD 67/29)	...senimdi bol, bul oyun-sawıqtarda oylağanıñday qorqatın eş narse joq...

- tuğın kadar	
Korktuğun kadar geç değil. (Ç 401/21)	Qorıqqanıñday keş emes.

- diği kadar	
...sizde unutulmaz bir hatıra bırakmaya elden geldiği kadar gayret ederiz. (Ç 36/13)	...sizde umıtlımas bir estelik qaldıruwğa qolımızdan kelgenşe tırısamız.

- duğu kadar	
...fakat buna mukabil kendisine mümkün olduğu kadar yardım edeceğim. (YD 22/15)	...biraq munımen qatar özine mümkün bolğanşa järdem beremin.

- tüğünüz kadar	
...bu vaka zihninizde <u>büyüttüğünüz</u> kadar fevkalâde bir şey değildir. (YD 20/22)	...bul oqıyğa aqlıñızda <u>ulğaytqanıñızday</u> tañqalarlıq närse emes.

- dıktan sonra	
İskarpınlerimi, çoraplarımı <u>çıkdıktan sonra</u> işe girişmişim. (Ç 118/6)	Tuflıyım, şulıgımdı <u>şeskenen keyin</u> jumısqa qoyılıp ketken edim.
...mektubu <u>aldıktan sonra</u> , aqlamaktan başka bir şey yapamayacaktı. (Ç 115/18)	...xattı <u>alğannan keyin</u> jılawdan başka eşteñe qolınan kelmeytin edi.
Hacı Kalfayı <u>savdıktan sonra</u> tekrar masamın başına geçtim. (Ç 110/33)	Hacı Kalfanı <u>jıbergennen keyin</u> qayta üstelime otırdım.

- dikten sonra	
...onlara komplımanlarımı <u>gönderdikten sonra</u> kutularımı... (Ç 52/22)	...olarğa komplimentterimdi <u>körsetkennen keyin</u> qorapşalarım...
Maksadım, izimi büsbütün <u>kaybettirdikten sonra</u> bahçe duvarının dibinden onun yanına inmekti. (Ç 102/25)	Maqsatım izimdi müldem <u>joğaltqan soñ</u> baqşa qorşawınıñ túbimen onıñ janına túsüw edi.
Ertesi gün mektubumu elimle postaya <u>verdikten sonra</u> , doğru Maarif Nezaretine gittim,... (Ç 120/12)	Erteñgi küni xatımdı qolımnen poştığa <u>salğannan keyin</u> tuwra Bilim Berüw Ministrigine bardım,...

- duktan sonra	
Kadın sükûtu, biz kanepeye <u>oturduktan sonra</u> da devam etti. (Ç 104/13)	Äyeldiñ ünsizdigi biz divanğa <u>otırğan soñ</u> da jalğastı.
Tenceremizi ateşe <u>koyduktan sonra</u> , mutfaktaki tertemiz hasırın üstüne oturduk. (Ç 118/30)	Qazanımızdı otqa <u>qoyğannan keyin</u> asüydegi tap-taza hasır*dıñ üstüne otırdıq.
Gözlerini <u>oyduktan sonra</u> muhakkak aşağı atacağım. (Ç 38/16)	Közin <u>oyıp alğannan keyin</u> mindetti türde astığa laqtıramın.

- dükten sonra	
Dere yolunda on beş dakika <u>yürüdükten sonra</u> bir harap su değirmenine vardık. (Ç 249/33)	Özen jolimen on bes minöt <u>jürgennen keyin</u> qıyrağalı turğan suw diyirmenine keldik.
Fakat, o <u>öldükten sonra</u> kalfa,	Biraq ol <u>ölgennen keyin</u> Kalfa müldem

* hasır – Türkiye Türkçesi'ndeki hasır

büsbütün ayağını kesmiş,.. (Ç 115/13)	ayaq baspaptı,..
Ali Rıza Bey, Adapazarı'ndan döndükten sonra evine gitmedi. (YD 133/19)	Ali Rıza Mirza Adapazarının qaytqannan keyin üyine barğan joq.

- tıktan sonra	
Zavallı Mürüvvet, bir hayli uğraştıktan sonra vazgeçti. (Ç 249/4)	Bayqus Mürüvvet birşama äwrelengen soñ aynıp qaldı.
Nereye gideceğimi, ancak sokağa çıktıktan sonra düşündüm. (Ç 112/25)	Qayda baratınımdı köşege şıqqan soñ-aq oyladım.
...akşamları güneş battıktan sonra dönermiş. (Ç 8/27)	...keş sayın kün batqannan keyin qaytadı eken.

- tikten sonra	
Bu işler bittikten sonra teyzemin o korkunç mektubu yazıldı. (Ç 119/16)	Bul jumıstar bitken soñ tatemniñ sol qorqınıştı xatı jazıldı.
Bu lakırdıları işittikten sonra,.. (Ç 119/31)	Bul bos sözderdi estigennan keyin...
Böyle yıllarca, senelerce kendi kendime çekiştikten sonra nihayet şu neticede karar kıldım. (YD 6/13)	Osılay jıldar boyı öz-özimmen ursısqannan keyin aqırında osı şeşimge toqtaldım.

- tuktan sonra	
Türkçe bilen birisine okuttuktan sonra yırtmak adetleri olduğunu söyleyerek vazgeçirmiştım. (Ç 89/27)	Türıkşe biletin birewge oqıtıp alğannan keyin jırtuw ädetteri bolğanın aytıp bas tartqızğan edim.
Munise'yi uyuttuktan sonra elime bir kitap alarak sedire uzandım. (Ç 257/7)	Muniseni uyıqtatqannan keyin qolıma bir kitap alıp sedirge sozılıp jattım.

- tükten sonra	
Bu sabah, İhsan Beyle görüştükten sonra onu doktor Hayrullah Beyin odasına götürecektı,.. (Ç 330/22)	Bügin tañerteñ İhsan Mirzamenen köriskennen keyin onı dāriger Hayrullah mırzanıñ bölmesine aparadı,..
...hürmetle elini öptükten sonra ne istediğini sordu. (YD 95/17)	...qurmetpen qolın süygennen keyin ne qalağanın suradı.

- duğumdan beri	
Hoca olduğumdan beri ikinci defadır ki talebelerimin gelin olduğunu görüyorum. (Ç 252/26)	Men muğalim bolğannan beri ekinşi mārte oquwşılarımın kelin bolğanın körıp turmın.

- diğine dair	
Seksen kişi sizi <u>görmek istediğine dair</u> kapıdan hademe ile haber gönderir. (Ç 220/31)	Seksen kisi sizdi <u>körgisi kelgeni tuwralı</u> esikten qızmetşi arqılı xabar jiberedi.
...onun her sözünden, her halinden artık <u>ölmek istediğine dair</u> bir mana çıkarıyordu. (YD 94/21)	...onıñ är sözinen, är jayınan endi <u>ölgisi kelgeni tuwralı</u> bir mağına şıǵarıp otıratın edi.
- tiğına dair	
...Leylâ'nın on beş günden beri hasta <u>yattığına dair</u> haber verdi. (YD 127/2)	...Leylânıñ on bes künnen beri awırıp <u>jatqanı tuwralı</u> xabar berdi.

2. BÖLÜM

ÇALIKUŞU Romanında Geçen Sıfat-Fiil Ekleri ve Bunların Kazak Türkçesi'ndeki Karşılıkları

- (Y) ACAK, - (Y) ECEK

a) – (y)acak, - (y)ecek sıfat-fiil ekinin, çekimsiz olduğu durumlardaki karşılığı –ar, -er, -r ve –atın, -etin, -ytın, -ytin sıfat-fiil ekleridir.

Örnekler:

...çöllerin ateşine dayanacak bir ...şölderdiñ ısığına şıdaytın denesi joq vücutta değılmiş (Ç 12/2) eken.

Biçareniñ işe yarayacak bir yemişi Bıyşaraniñ iske jarar bir jemisi olmamasına rağmen... (Ç 35/26) bolmawına qaramastan...

b) İyelik eklerini alarak kullanıldığı durumlardaki karşılığı –ar, -er, -r ve –atın, -etin, -ytın, -ytin sıfat-fiil ekleridir.

Örnekler:

Halbuki, o sene evden, bu insanlardan uzaklaşacağım günü ipe çektim. (Ç 41/17) Alayda men sol jıl üyden, bul kisilerden alıstaytın kündi qattı küttim.

Gezip gezip geleceğin yer yine Qıdırıp qıdırıp keletin jeriñ tağı bul burası... (YD 130/6) jer...

...etrafında uçuşan küçük böceklerin duyamayacağı bir sesle... (Ç 28/30) ...ol töñireginde uşıp jürgen şıbın-şırkey de estiy almaytın bir dawıspen...

Ayrılaacağımız vakit, Şeyh Efendi, bana Biz ayrılar kezde Şeyh Efendi mağan bir vaatte bulundu. (Ç 243/10) bir üwäde berdi.

Şimdi size memnun olacağınız bir Qazir sizge siz rıza bolatın bir karardan bahsedeyim. (Ç 355/10) şeşimnen söz etemin.

Kadınlar, yaptıracakları kış Äyelder tiktirer qısqı kıyımderiniñ tüsi elbiselerinin rengi hakkında... (Ç 26/22) jayında...

Ancak bu ekle yapılan sıfat-fiillerin sonuna gelen iyelik ekleri Kazak Türkçesi karşılıklarında bu sıfat-fiillerden sonra gelen isimlere getirilir veya iyelik ekleri yerine uygun olan şahıs zamirleri kullanılır:

Örnekler:

Fakat kapıdan çıkacağım sırada... (Ç Biraq esikten şığar kezimde... 226/29)

Evleneceğin adam bari iyi bir adam mı Turmısqa şığatın kisiñ tım bolmasa Fikret? (YD 74/1) jaqsı bir kisi me Fikret?

Tam bu mektubu vereceği vakit Ol däl bul xattı berer uwaqıtta muavin, birdenbire bulunduğu meñgerüwşi birden otırğan jerinen... yerden... (Ç 244/5)

...edebilecekleri itirazlara cevap ...olar körsete alatin narazılıqtarğa bulmuş... (Ç 194/26) jawap tawıptı...

Iyelik ekleri almış şekilleri *vakit*, *zaman* kelimeleriyle kullanıldığında Kazak Türkçesi'ne daha çok *kezde* ve bazen *uwaqıtta* kelimeleriyle aktarılmıştır.

...odama gireceği zaman... (Ç 109/21) ...bölmeme kirer kezde...

...bu mektubu vereceği vakit... (Ç ...bul xattı berer uwaqıtta... 244/5)

c) Türkiye Türkçesi'nde iyelik eki almış şekilleri isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak tek başına kullanıldığında ilgi hali, yükleme hali, yaklaşma hali ve uzaklaşma hali ekleri alarak kullanılmaktadır. Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları da aynı şekilde ilgi hali, yükleme hali, yaklaşma hali ve uzaklaşma hali eklerini almaktadır.

Örnekler:

Şirket, ona devletten alacağının Mekeme oğan ükimetten alarınıñ fazlasını değil,.. (YD 14/11) artıñın emes,..

Anadolu'da nasıl hocalık edeceğimi.. Anadolu'da qalay muğalim bolıp

(Ç 117/28)

isteytinimdi..

Çocuklar eğlenceli bir şey
seyredeceklerini anlayarak geri
 çekildiler. (Ç 79/19)

Balalar qızıqtı bir nârse köretinderin
 uğıp keri şegindi.

İnsanların paradan başka şeylerle de
mesut olacaklarına inanarak yaşadım.
 (YD 9/20)

Adamdardıñ aqşadan başka
 nârselermen de baqıttı bolarına senip
 tirşilik ettim.

Mektubumu eliyle teslim edeceğinden
 şüphem yok. (Ç 396/12)

Xatımdı qolımen tapsıratına
 kümânim joq.

Ancak bu ekle yapılan sıfat-fiillerin doğrudan yaklaşma hali eki almış örnekleri de vardır:

...intizamsızlığıma mani olacağa
 benzemezdi. (Ç 22/21)

...târtipsizdigime böget bolatınğa
 uqşamaytın edi.

... ikimizi birden çekeceğe benzemiyor.
 (Ç 203/13)

...ekewimizdi birge tartatınğa
 uqşamaydı.

Bazı durumlarda bu isim hal ekleri Kazak Türkçesi'ne aktarılırken değişebilmektedir.

Herhalde lehimize yazı koparacağımızı
 umuyorum. (Ç 225/12)

Mümkün bizdi jaqtağan maqala
jazğızatınımızğa ümittenemin.

...meselenin kendi kendine
halledileceğine aklım erdi. (Ç 396/10)

...mäseleniñ öz-özinen şeşilerin
 tüşindim.

Emin ol-, şüphe et- fiillerinden önce gelen uzaklaşma hali eki almış sıfat-fiiller Kazak Türkçesi'ne yaklaşma hali eki ile aktarılmıştır:

...senin ailenle barışacağından emin
 olursam,.. (Ç 392/13)

...seniñ januyañmen dostasatınıña
 sensem,..

...hallededeğinden şüphe etmiyordu.
 (YD 18/23)

...şeşerine şübälanmaytın edi.

...kucağına alarak büyükanneme
teslim edeceğinden emindim. (Ç

...quşağına alıp äjeme tapsıratına
 senimdi edim.

15/21)

ç) Bu ekle yapılan sıfat-fiillerin Çalıkuşu romanında "gibi", çekim edatıyla birlikte kullanılan örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları –ar, -er, -r ve –atın, -etin, -ytın, -ytin + "sıyaqtı", "tärizdi" veya –ar, -er, -r; -atın, -etin, -ytın, -ytin + -day/-dey formülleriyle yapılmaktadır.

Örnekler:

...kucağına atılacak gibi bir tavır ...quşağına sekiretin sıyaqtı
alarak... (Ç 54/20) qamdanıp...

...ağlayacak gibi dudakları titriyor... (Ç ...jıllarday erni dirildep tur...
250/13)

Aynı ekin "kadar" çekim edatıyla kullanılan şekillerinin karşılığı –ar, -er, -r ve –atın, -etin, -ytın, -ytin + -day, -dey formülüyle yapılmaktadır.

Örnekler:

Beni bile gözü görmeyecek kadar Tipti meni de közi köre almaytınday
hasta. (Ç 8/29) nawqas.

...bir kokuyu kıskanacak kadar mı...(Ç ...bir ätirdi qızqanarday ma...
341/26)

d) Türkiye Türkçesi'nde bu sıfat-fiille yapılan kalıcı isimler Kazak Türkçesi'nde çoğunlukla ayrı kelimelerle karşılanmaktadır.

Örnekler:

...yiyecek, içecek ucuz, ahalisi iyi. (Ç ...tamaq, suwsın arzan, turğındarı
151/10) jaqsı.

e) Ayrıca birleşik fiilin isim unsuru olarak kullanılan bu ekle yapılmış sıfat-fiil örneğinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –atın ekiyle yapılmıştır:

Bir aralık, başımı sınıfın koridora açılan Bir mezet, basımdı sınıptıñ dälizge penceresine çevirecek oldum. (Ç 21/5) qarağan terezesine buratın boldım.

- (Y) AN / - (Y) EN

a) -(y)an, -(y)en sıfat-fiil ekinin çekimsiz olduğu durumlardaki karşılığı –atın, -etin, -ytın, -ytin veya –ğan, -gen, -qan, -ken sıfat-fiil ekleridir.

Örnekler:

...minimini keçisiyle oynayan fakir bir ...kipkişkentay lağımen oynaytın kedey çocuk değil,.. (Ç 230/31) bir bala emes,..

...yorgun yorgun sopasını sürüyen bir ...şarşap şaldığıp tayağın süyregen bekçiye rastladım. (Ç 114/14) küzetşiğe kez boldım.

b) Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış geçici isimler örneklerinin karşılığı Kazak Türkçesi'nde –ğan, -gen, -qan, -ken veya –atın, -etin, -ytın, -ytin ekleriyle yapılmış sıfat-fiillerdir.

Örnekler:

...bu işte asıl yanan o biçare oldu. (Ç 210/17) ...bul iste nağız küygen sol bıysara boldı.

Her istediğini yaptıran,.. (Ç 58/5) Är qalağanın istetetin,..

c) -(y)an, -(y)en sıfat-fiil ekinin romanda bulunan örnekleri içinde "çağlayan" kalıcı ismi teklik 3.şahıs iyelik eki almıştır:

...adeta bir zümrüt çağlayanı. (Ç ...bir zümrüt sarqıraması sıyaqtı.
240/26)

ç) Bu ekle yapılan geçici isimler, isim hal eklerini alabilmektedir. Kazak Türkçesi karşılıklarında da durum aynıdır.

Örnekler:

...insan olanın başına her şey gelir. ...adam bolğannıñ basına är närse
(YD 97/17) keler.

...can çekişenlerin dudaklarına verilmiş ...ölüm awzında jatqandardıñ
bir damla su gibi. (Ç 260/11) erinderine berilgen bir tamşı suw
sıyaqtı.

Çocuğu mesut etmek için elimden geleni esirgemeyeceğimi,..(Ç 195/14) Balanı baqıttı etüw üşin qolımnan
keletinin ayamaytınımdı,..

Fakir olanlara, elimle, siyah önlükler Kedey bolğandarğa qolımnan qara
dikeceğim.(Ç 119/9) aljapqıştar tikpekşimin.

...gözüyle görenlerden işittim. (Ç ...közimen körgenderden estidim.
366/21)

...saçını başını yolanlarla uğraşmaya ...şaşın basın julğandarmenen
mecbur oluyordu. (YD 94/11) aynalısuwğa мәjbur bolatın edi.

Ancak bazı durumda isim hal ekleri Kazak Türkçesi'ne aktarılırken değişebilmektedir.

Örnekler:

Haydi bilmiyorsanız bir bilene sorun. Qanekiy, bilmey tursañız bir biletinnen
(Ç 122/26) surañız.

Aynı ekle yapılmış sıfat-fiiller "gibi", "için" çekim edatlarıyla kullanılmıştır. Bunların Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + -dar, -der + "sıyaqtı", "tärizdi" veya "üşin" formülüyle yapılmaktadır.

Örnekler:

...kitap yazanlar gibi... (Ç 333/24) ...kitap jazğandar sıyaqtı...
 Bu kokuyu bütün ruhuyla Bul iyisti jan-tänimen iyiskemegender
koklamayanlar için ne manasız bir söz. üşin qanday mağınasız söz.
 (Ç 286/31)

-AR, -ER; -R

a) Bu sıfat-fiil ekinin çekimsiz olduğu durumlardaki karşılığı –atın, -etin, -ytın, -ytin veya bazı örneklerde –ar, -er, -r sıfat-fiil ekleridir.

Örnekler:

Dört sene, biter tükenir şey mi? (Ç Tört jıl biter tawsılar närse mi?
 97/3)
 Fakat ne malumatı, ne de çalışkanlığı Biraq ne mağlumadı, ne eñbekqorlığı
işe yarar cinsten değildi. (YD 11/7) iske jaraytın türden emes edi.

Ancak romanda bulunan bazı kalıcı isim örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı farklıdır:

Hacı Kalfa, okuryazar bir adam Qaşı Kalfa sawattı bir kişi emes eken,
 değilmiş amma... (Ç 146/14) biraq...
Keser vurmadañ ağaç yontulur mu? (Ç Şot balğa tiymey ağaç jonıla ma?
 172/28)

b) Bu sıfat-fiil eki almış sıfat-fiiller romanda "gibi" çekim edatıyla kullanılmıştır. Bunların Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –atın, -etin, -ytın, -ytin + "sıyaqtı", "tärizdi" veya + -day, -dey formülüyle yapılmaktadır:

Hüseyin'se namaz kılar gibi yanında Hüseyin bolsa namaz oqıytınday
 diz çökmüştü. (Ç 14/17) yanında tizelerin bükken edi

...bir kutu hurma hiddetimi yatıştırır gibi olmuştu. (Ç 16/29)

Yabancı kadının bana acıır gibi bir hali vardı. (Ç 105/6)

...bir qorap qurma aşuwımdı basatın sıyaqtı bolğan edi.

Bögde äyeldiñ mağan janı aşıytın tärizdi bir küyi bar edi.

-MAZ, -MEZ

a) Çekimsiz olduğu durumlarda –mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes veya –ma, -me + -ytın, -ytin sıfat-fiil ekleriyle karşılanmıştır.

Örnekler:

...benim için ne bulunmaz bir makale mevzuu. (Ç 229/30)

İhtiyar komşu, beklenmez bir çeviklikle kiraz mendilini yakalamıştı. (Ç 32/30)

...men üşin qanday tabılmas maqala taqırıbı.

Qart körşi, kütilmeytin eptilikpen şıye tolğan qol oramaldı ustap alğan edi.

b) Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış kalıcı isimlerin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı farklı kelimelerdir.

Örnekler:

Herkes, kendisi gibi vurdumduymaz Ąrkim özi sıyaqtı nemquraylı emes edi. değıildi. (YD 18/12)

Eğleniyorsun öyle mi yaramaz dedi. (Ç 73/26) Köñil köterip jatırısıñ, solay ma tentek dedi.

c) Bu ekle yapılan geçici ve kalıcı isimler isim hal eklerini alabilmektedir. Kazak Türkçesi'ndeki karşılıklarında da durum aynıdır:

Bu dokuz yaşındaki yaramazın Bul toğız jasındağı tentektiñ

kahramanlığını unutamayacağım. (Ç qaharmandığın umıta almaymın. 182/29)

.ç) Bu sıfat-fiil ekinin "gibi" çekim edatıyla kullanılan örneğinin karşılığı
-mes + -tey formülü ile yapılmıştır:

Teyze, bilmez gibi söylemeyin, rica Täte, bilmestey aytpañız, ötinemin. ederim. (Ç 78/10)

-MIŞ, -MİŞ, -MUŞ, -MÜŞ

a) Bu sıfat-fiil ekinin çekimsiz olduğu durumlardaki karşılığı -ğan, -gen, -qan, -ken sıfat-fiil ekidir.

Örnekler:

Hatta taşlanmış bir arı kovanı gibi... (Ç Tipti tas atılğan ara uyası sıyaqtı... 173/1)

Hüseyin'in bir kerevet üzerine serilmiş Hüseyinniñ bir kerewet üstine salınğan yatağına sıçradım. (Ç 15/13) tösegine sekirdim.

Karlar içine gömülmüş kuş Qar astında kömilip qalğan qus yuvalarına... (Ç 181/7) uyalarına...

b) Ayrıca romanda bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış olan kalıcı isim örneği
Kazak Türkçesi'nde de aynı kelimedir:

...yemiş, şeker, çikolata beklerlerdi. (Ç ...jemis, kămpit, şokolat tosatın edi. 380/32)

c) Bu sıfat-fiil eki romanda birleşik fiilin isim unsuru olarak kullanılmıştır. Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ıp, -ip + bol + -ğan veya + –atın ya da sadece –ğan, -gen ekleridir.

Örnekler:

...kiraz ağaçları yemişlerle donanmış bulunurdu. (Ç 30/7)

...şiye ağaştarı jemisterge tolıp turatın edi.

...ben bir ay evvel mektepten çıkmış bulunuyordum. (Ç 97/6)

...men bir ay burın mektepten şıqqan bolatın edim.

...büyük bir adam gibi sır saklamaya alışmış olmamdadır. (Ç 10/27)

...ülken bir kisi sıyaqtı sır saqtawğa dağdılanıp bolğanım üşin.

ç) Bu sıfat-fiil ekiyle yapılan "yemiş" kalıcı ismi yükleme hali ekini almıştır:

"Hastalanacaksın... Miden bozulacak" diye yemişleri elimden kapmak istiyordu. (Ç 67/15)

"Awırasıñ... Asqazanıñ buzıladı" dep jemisterdi qolımnan tartıp alğısı keletin edi.

-DİK, -DİK, -DUK, -DÜK, -TIK, -TİK, -TUK, -TÜK

a) Kalıcı isimlerde görülen bu sıfat-fiil ekinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı farklıdır.

Örnekler:

Belki bir tanıdık vardır amma, bilemiyorum, dedim. (Ç 121/27)

Bälkim bir tanıs bar şığar, biraq, bile almay turmın, dedim.

Herhalde bir bildik olacak (Ç 68/2)

Bälkim bir tanıs bolar.

b) Romanda geçen sıfat-fiil örnekleri arasında bu sıfat-fiil ekinin en fazla iyelik eki almış şekilleri vardır. Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları –ğan, -gen, -qan,

-ken ve bazen de geçmiş zaman ifade eden –atın, -etin, -ytın, -ytin sıfat-fiil ekleriyle yapılmaktadır.

Örnekler:

...kendilerini çağırdığım zaman ...men özderin şaqırğan kezde
kollarıyla yüzlerini kapıyorlar,.. (Ç 171/14) qoldarimen betterin jabadı,..

Çok küçük yaşta kaybettiğim Öte kişkentay kezimde qaytı bolğan
annemden... (Ç 6/24) şeşemnen...

Bulunduğun yerde ne kadar çalışıp Turğan jeriñde qanşa tırsıp jumıs
çabalarsan... (YD 7/13) isteseñ...

Ayşe teyzem, Besime teyzeme yazdığı Ayşe tãtem Besime tãteme jazğan bir
bir mektupta,.. (Ç 58/14) xatında,..

Bu, bizim bir arada geçirdiğimiz son Bul, bizdiñ birge ötkizgen soñğı
gün oldu. (Ç 13/7) künimiz boldı.

Söylediğiniz evrakı da getirdim. (Ç 222/2) Siz aytqan qujattı da äkeldim.

...gizli gizli yaptıkları gece ...jasırın jasırın istegen tüngi oyn-
eğlencelerinde... (Ç 297/19) sawıqtarda...

Ancak bu ekle yapılan sıfat-fiillerin sonuna gelen iyelik ekleri Kazak Türkçesi'ne aktarıldığında bu sıfat-fiilden sonra gelen isimlere getirilir veya iyelik ekleri yerine uygun olan şahıs zamirleri kullanılır:

Gittiğimiz köşk; (Ç 290/1)

Barğan sarayımız;

Çok mu güzel sevdiğin genç? (Ç 44/4)

Öte ädemi me süygen jigitiñ?

Kozyatağı'na gittiğim zaman... (Ç 30/6)

Men Kozyatağına barğan kezde...

Geldiğin günnen beri... (Ç 109/1)

Sen kelgen künnen beri...

Iyelik ekleri almış şekilleri vakit, zaman kelimeleriyle kullanıldığında Kazak Türkçesi'ne kezde, uwaqıfta kelimeleriyle veya bazen sıfat-fiil ekinden sonra –da, -de bulunma hali eki eklenerek aktarılır:

...kendilerini çağırdığım zaman... (Ç 171/14) ...özderin şağırğan kezde...

...tekrar yanlarına döndüğüm zaman,... (Ç 73/7) ...men qayta jandarına qayıp kelgen uwaqıta,..

...bir el aynası içinde kendisini ...bir qol aynada özin körsetkende,.. (Ç 184/15) gösterdiğim vakit,..

Ayrıca iyelik eki almış şekilleri *halde* kelimesiyle kullanıldığında Kazak Türkçesi'nde sıfat-fiil eki yerine –sa, -se şart eki ve da, de edatıyla da karşılanır:

...durmak istediğim halde... (Ç 63/26) ...toқтағым kelse de...

Müdirenin kapısına kadar gittiğim Meñgerüwşi äyeldiñ esigine deyin halde... (Ç 139/8) barsam da...

c) İyelik eki almış şekilleri isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak tek başına kullanıldığında ilgi hali, yükleme hali, yaklaşma hali, bulunma hali, uzaklaşma hali eklerini alarak kullanılmaktadır. Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları da aynı şekilde ilgi hali, yükleme hali, yaklaşma hali, bulunma hali, uzaklaşma hali eklerini almaktadır.

Örnekler:

Derse başladığının, galiba beşinci Sabaq bere bastağanımınñ sirä besinşi sabahıydı. (Ç 179/28) tañı edi.

...yine balık gibi göl içinde doğduğumu ...qaytadan balıq sıyaqtı köl işinde söylemeye başlayacağım. (Ç 8/17) tuwğanımdı ayta bastaymın.

Büyük bestekârımızı tanıdığımı çok Ulı sazgerimizdi tanığanıma öte memnun oldum efendim, dedim. (Ç 239/22) quwanıştımin mirzam, dep ayttım.

Yaptığımda ne fenalık olduğunu Istegenimde qanday jamandıq anlamıyordum. (Ç 21/22) bolğanın tüsinbeytin edim.

...mektep önlüğünün cebinde ...mektep aljapqışınıñ qaltasında sevdiğinden gelen mektubu... (Ç 246/26) süygenniñnen kelgen xattı...

Ancak bazı örneklerdeki isim hal ekleri Kazak Türkçesi'ne aktarılırken değişebilmektedir:

...saçlarımı gözlerimin üstüne daldığıma alamettir. (Ç 7/6) ...şaştarımdı közimniñ üstine jayıp batqanımnıñ nışanı.

...Mişel'le beraber kaybolduğumuzun farkına varanlar oldu. (Ç 45/31) ...Mişelmen birge joğalğanımızdı bayqağandar boldı.

...biçarelerin kan ter içinde çalıştıklarını seyrediyordum. (Ç 278/3) ...bıyşaraldıñ qan ter işinde jumis istegenderine qarap otıratın edim.

Şikayet et- fiilinden önce gelen –dık sıfat-fiil ekinin iyelik eki almış şeklinden sonra eklenen uzaklaşma hali eki Kazak Türkçesi'ne aktarıldığında yerini üşin edatına bırakmaktadır:

...bir yandan da yalnız kaldığından şikayet ediyor. (Ç 256/14) ...bir jağınan da jalğız qalğanı üşin arızdanadı.

ç) Bu ekle yapılan çekimli sıfat-fiiller Çalıkuşu romanında "için", "gibi", "göre", "kadar", "sonra", "dair", "beri" çekim edatlarıyla kullanılmıştır.

"için" çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + iyelik eki + "üşin" formülü ile yapılmaktadır.

Örnekler:

Eskilerimi daima ona verdiğim için benimle arası gayet iyiydi. (Ç 113/31) Eski-qusqılarımdı ärdayım oğan bergenim üşin menimen arası öte jaqsı edi.

...hesaplı ve ahenkli kahkahaları sinirime dokunduğu için... (Ç 35/23) ...esepşil jäne üylesimdi qarqıldawı jınıma tiygeni üşin...

Çocuklar, aradaki çit duvarı söktükleri için iki bahçe hemen hemen bir gibi. (Ç 277/35) Balalar aradağı qorşawdı sökkenderi üşin eki baqşa birdey sıyaqtı.

"gibi" çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + iyelik eki + -day, -dey veya "sıyaqtı" formülüyle yapılmaktadır.

Örnekler:

Dediğim gibi, meslekten artık bir şey Aytqanımday mamandıqtan endigãri ümit edemezsin. (Ç 357/18) eş nãrse ümit ete almaysıñ.

...tembellerin yaptıkları gibi kollarımı ...jalqawlardıñ istegeni sıyaqtı sıranın üstüne koyarak uyukladım... (Ç 24/29) qoldarımdı partanıñ üstine qoyıp qalğıdım...

"göre" çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + iyelik eki + yaklaşıma hali eki + "qarağanda" formülüyle olmaktadır.

Örnekler:

İşittiğime göre zengin olmayan kıza Estigenime qarağanda bay bolmağan pek iltifat eden olmazmış. (Ç 31/21) qızğa köp köñil burğan bolmaydı eken.

Müdirenin söylediğine göre... (Ç 5/9) Törayımnıñ aytqanına qarağanda...

"kadar" çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneklerinin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + iyelik eki + -day, -dey veya –ğan, -gen, -qan, -ken + -şa, -şe formülüyle yapılmaktadır:

Korktuğun kadar geç değil. (Ç 401/21) Qorıqqanıñday keş emes.

...sizde unutulmaz bir hatıra ...sizde umıtılmas bir estelik bırakmaya elden geldiği kadar gayret qaldıruwğa qolımızdan kelgenşe ederiz. (Ç 36/13) tırsamız.

"sonra" çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiillerin Kazak Türkçesi'ndeki karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + uzaklaşma hali eki + "keyin" veya –ğan, -gen, -qan, -ken + "soñ" formülüyle yapılmaktadır:

*Iskarpinlerimi, çoraplarımı çıkardıktan Tufliyimdi, şulğımdı şeşkenn keyin
sonra işe girişmişim. (Ç 118/6) jumısqa qoyılıp ketken edim.*
*Maksadım, izimi büsbütün Maqsatım izimdi müldem joğaltqan
kaybettirdikten sonra... (Ç 102/25) soñ...*

“beri” çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneğinin Kazak Türkçesi’ndeki karşılığı –ğan + uzaklaşma hali eki + “beri” formülüyle yapılmaktadır:

Hoca olduğumdan beri... (Ç 252/26) Men muğalim bolğannan beri...

“dair” çekim edatıyla kullanılan çekimli sıfat-fiil örneğinin karşılığı –ğan, -gen, -qan, -ken + iyelik eki + “tuwralı” formülü ile yapılmaktadır:

*...Leylâ’nın on beş günden beri hasta Leylânıñ on bes künnen beri awırıp
yattığına dair haber verdi. (YD 127/2) jatqanı tuwralı xabar berdi.*

-DI, -Dİ, -DU, -DÜ; -Tİ, -Tİ, -TU, -TÜ

a) Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış kalıcı isim örneklerinin Kazak Türkçesi’ndeki karşılığı farklı kelimelerdir:

*...kasabada gizliden gizliye bir ...qalaşıqta jasırınnan jasırın bir öse
dedikodu başladı. (Ç 285/8) bastaldı.*

b) Bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış kalıcı isim olan “dedikodu” kelimesinin uzaklaşma hali ve vasıta hali eki almış örnekleri Kazak Türkçesi’ne aktarılırken aynı isim hal ekleriyle aktarılmıştır.

Örnekler:

Kadıncağızın, beni, dedikodudan Bayqus äyeldiñ meni ösekten qorğaw
korumak için... (Ç 214/23) üşin...

...şehir dedikodularıyla beni ...qala ösekerimen meni
eğlendiriyordu. (Ç 134/34) köñildendiretin edi.

SONUÇ

A. BENZER OLANLAR

Ses Yapısı Bakımından Her İki Lehçede Benzer Olanlar:

Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi'nde ses bakımından ortak olan sıfat-fiil eki sadece –ar, -er, -r'dir:

Akar çeşme (Ç 178/22) – ağıp turatın bulaq, onlardan kalır yerim (Ç256/30) – olardan kem tüsetin jerim, benzer bir genç (Ç 50/9) – uqsaytın bir bozbala;

Layıq bolar bir än – layık olacak bir eser (Ç 239/27), keter kezimde – ayrılacağım zaman (Ç 87/29), iske jarar bir jemis – işe yarayacak bir yemiş (Ç 35/26)

Ancak bu sıfat-fiil eki Türkiye Türkçesi'nde geniş zaman, Kazak Türkçesi'nde ise gelecek zaman ifade etmektedir:

Akla sığar şey (Ç 280/3) – aqılğa sıyar närse, işe yarar cinsten (YD 11/7) – iske jaraytın türden

Aytar bir söz – söyleyecek bir kelime (Ç 236/21), keme jolğa şığar uwaqıttı – vapur kalkacağı zaman (Ç 131/4), berer uwaqıttı – vereceği vakit (Ç 244/5)

Bu ekle yapılmış sıfat-fiiller her iki lehçede de (kalıcı isimler olanlar hariç) çokluk eki almazlar. Türkiye Türkçesi'nde bu ekle yapılan sıfat-fiiller (*okuryazar (Ç 146/14), keser (Ç 172/28)* gibi kalıcı isimler hariç) iyelik eklerini ve isim hal eklerini almaz.

Kazak Türkçesi'nde ise bu ekle yapılan sıfat-fiillere iyelik ekleri ve isim hal ekleri (vasıta hali eki hariç) eklenir:

Buğan aytarım joq – Buna diyeceğim yok (Ç 73/26), ükimetten alarınıñ artıgın emes – devletten alacağını fazlasını değil (YD 14/11), ne isterimdi bile almay turğanday – ne yapacağımı bilemiyor gibi (Ç 48/13), moynımnan quşaqtarın – boynuma sarılacağını (Ç 54/30), közbe-köz kelerime – göz göze geleceğime (Ç 78/30)

Kazak Türkçesi'ndeki –ar, -er, -r gelecek zaman sıfat-fiil eki bu yönüyle Türkiye Türkçesi'ndeki –acak, -ecek gelecek zaman sıfat-fiil ekine benzemektedir:

Meselenin kendi kendine halledileceğine aklım erdi (Ç 396/10) – mäseleniñ öz-özinen şeşilerin tūsindim, paradan başqa şeylerle de mesut olacaklarına inanarak (YD 9/20) – aqşadan basqa närselernen de baqıttı bolarına senip, dileneceğini anlattı (Ç 152/5) – tilenerin ayttı

Türkiye Türkçesi'nde –ar, -er, -r sıfat-fiil eki çekimsiz olarak "gibi" çekim edatıyla kullanılır. Kazak Türkçesi'ndeki –ar, -er, -r gelecek zaman sıfat-fiil eki ise kendinden sonra "gibi" çekim edatının karşılığı olan –day, -dey ekini alır:

Bakar gibi (Ç 58/20) – qaraytın tärizdi, döker gibi (Ç 123/21) - tögetindey

Jılday – ağlayacak gibi (Ç 250/13), ölerdey- ölecek gibi (YD 42/24)

Türkiye Türkçesi'ndeki –maz, -mez olumsuz geniş zaman sıfat-fiil eki ile Kazak Türkçesi'ndeki –mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes; -ar, -er, -r gelecek zaman sıfat-fiil ekinin olumsuz şekli ses yapısı bakımından kısmen benzemektedir:

Bulunmaz bir makale mevzuu (Ç 229/30) – tabılmas maqala taqırıbı, görünmez bir yol (Ç 160/19) – körinbes bir jol

Körinbes jiñişke jip – görünmez ince tel (Ç 155/31), aqıl jetpes nârseler – aklın almayacağı şeyler (Ç 183/14)

Kazak Türkçesi'nde bu sıfat-fiil ekinden sonra iyelik ekleri ve isim hal ekleri (vasıta hali eki hariç) gelebilmektedir:

Tufliyi men şulıqtarın şeşpesin – iskarpinlerini ve çoraplarını çıkartmayacağını (Ç 60/3), kelmesti – gelmeyeceği (gelmeyecek olanı), kelmesten – gelmeyecekten, kelmesi - gelmeyeceği

Türkiye Türkçesi'nde ise sadece bu sıfat-fiil ekiyle yapılmış kalıcı isimler hal eklerini ve iyelik eklerini alabilir:

Yaramazın kahramanlığını (Ç 182/29) – tentektiñ qaharmandığın, bunların arasında en başa çıkılmazı Kâmran'dı (Ç 85/6) – bulardıñ arasında eñ barıp turğanı Kâmran edi

Türkiye Türkçesi'nde –maz, -mez ekiyle yapılan sıfat-fiiller "gibi" çekim edatına eksiz olarak bağlanır. Kazak Türkçesi'nde ise –mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes ekiyle yapılan sıfat-fiiller, -day, -dey, –tay, -tey ekini alırlar:

Bilmez gibi (Ç 78/10) - bilmestey, aytpastay – söylemeyecek gibi

B. FARKLI OLANLAR

Ses Yapısı Bakımından Her İki Lehçede Farklı Olanlar:

Türkiye Türkçesi'ndeki *-acak, -ecek* gelecek zaman sıfat-fiil eki Kazak Türkçesi'nde bulunmamaktadır. Onun fonksiyonunda *-ar, -er, -r* ve *-atın, -etin, -ytın, -ytin* sıfat-fiil ekleri kullanılmaktadır¹:

Dayanacak vücut (Ç 12/2) – şıdaytın dene; söyleyecek bir kelime (Ç236/21) – aytar söz

Türkiye Türkçesi'ndeki *-dık, -dik, -duk, -dük; -tık, -tik, -tuk, -tük* geçmiş zaman sıfat-fiil eki Kazak Türkçesi'nde yoktur:

Aldığın yüz on beş lira ile (YD 31/29) – sen alğan jüz on bes liramennen, girdiğim zaman (Ç 121/35) – men kirgen kezde, kanımı dindirmeye çalıştığıma (Ç 17/10) – qanımdı toqtatuwğa tırsqanıma

Kazak Türkçesi'nde bu sıfat-fiil ekinin karşılığı olarak *-ğan, -gen, -qan, -ken* ve bazen *-atın, -etin, -ytın, -ytin* geçmiş zaman sıfat-fiil ekleri kullanılmaktadır:

Äyelge aytqan soñğı söyleyiminde – kadına söylediğim son cümlede (Ç 105/29), barşa bilgenim – bütün bildiğim (Ç 7/26), suwdıñ işinde jürgenimdi – suyun içinde yürüdüğümü (Ç 60/17)

Men söylesetin qayğılı körşimnen – konuştuğum dertli bir komşumdan (Ç109/19), biz biletin qarapayım xalıq sıyaqtı – bildiğimiz siviller gibi (Ç239/1)

¹ Ancak Kazak Türkçesi'nde bu ekin yapım eki olarak kullanıldığı kalıplaşmış birkaç örnek vardır: *bolaşaq* (gelecek), *keleşek* (gelecek, âti).

Türkiye Türkçesi'ndeki *-mış, -miş, -muş, -mü* geçmiş zaman sıfat-fiil eki Kazak Türkçesi'nde bulunmamaktadır. Kazak Türkçesi'nde bu ekin karşılığı olarak *-ğan, -gen, -qan, -ken* geçmiş zaman sıfat-fiil eki kullanılmaktadır²:

Taşlanmış arı kovanı (Ç 173/1) – tas atılğan ara uyası, bozulmuş bağların kenarlarını (Ç 160/1) – qıyrağan baqtardıñ şetin , su serpilmiş gibi (Ç 320/8) – suw sebilgendey

Türkiye Türkçesi'nde mevcut olan *-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü* sıfat-fiil eki de Kazak Türkçesi'nde bulunmamaktadır:

Dedikodu (Ç 285/8) – ösek.

² Ancak Kazak Türkçesi'nde bu ekin ses bakımından değişik şekli olan *-mıs, -miş* eki sayılı kelimede fiilden isim yapma eki olarak görülmektedir: *qılmıs (suç), turmıs (hayat), jazmıs (kader)*.

SÖZLÜK*

acı	: qayğı, uwayım	anne	: şeşe
acı-	: jan aşı-	ara sıra	: anda-sanda
acık-	: qarın aş-	ara	: ara
açık	: aşıq	ara-	: izde-
açıl-	: aşıł-	arı	: ara
açlık	: aşarşılıq	arka	: art
adam	: kisi	arkadaş	: joldas
adeta	: kädimgidey, tuwra	art-	: köbey-
adres	: mekenjay	artık	: endi, endigäri
affet-	: keşir-	asıl	: negizgi, nağız
ağaç	: ağaş	asker	: äsker
ağırbaşlı	: salmaqı	asri	: jaña
ağız	: awız	aşağı yukarı	: şamamen
ağızda bakla		aşçı	: aspaz
ıslanma-	: awızda söz toqtama-	at	: at
ağla-	: jıla-	ateş	: ot, ıstıq
ağrı-	: awır-	atla-	: atta-, sekir-
ah	: kürsinis	avla-	: awla-
ahali	: turğın	avuç	: uwıs
ahbap ol-	: joldas bol-	ay	: ay
ahenkli	: üylesimdi	ayak kes-	: ayaq baspa-
aile	: januya	ayak	: ayaq
ak-	: aq-	aydınlık	: jarıq
akıl	: aqıl	ayı	: ayuw
akis	: beyne	ayıp	: uyať
akraba	: tuwıs	ayıpla-	: ayıp taq-
akran	: qurdas	aykırı	: qarama-qayşı
akşam	: keş	ayrı	: bölek
akşamüsti	: keşqurım	ayrıl-	: ajiras-
al-	: al-	azlet-	: jumıstan şıǵar-
alacaklı	: alımsaq		
alay	: keleke	baba	: äke
aldat-	: aldat-	bağır-	: baqır-
alış-	: daǵdılan-, maşıqtan-	bağlan-	: baylan-
altı	: astı	bahane	: sıltaw
ama	: biraq	bahçe	: baqşa
amca	: ağa	bahis	: bāseke
anlat-	: tūsindir-, ayıp ber-	bahset-	: söz et-

* Aktarmaları yapılan cümle veya ibarelerde geçen kelimelerin Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü

bak-	: qara-	birçok	: birşama
bakış	: qaraw	birdenbire	: birden
balık tut-	: balık usta-	biri	: birew
balık	: balıq	birkaç	: birneşe
balıkçı	: balıqşı	bit-	: bit-
barış-	: dostas-	biz	: biz
bari	: tım bolmasa	boğuş-	: julıs-
bas-	: bas-	bol	: mol
baş	: bas	boş	: bos
başı darda kal-	: basına qısım tús-	boyun	: moyın
başka	: basqa	bozul-	: 1. buzıl-, 2. qıyra-
başkatip	: bas xatşı	böcek	: şıbın-şırkey
başla-	: basta-, bastal-	böyle	: osılay
bayır	: qıya	bu	: bul, osı
bayram	: mereke	bul-	: tap-
bazı	: keybir	bulaşık suyu	: juwındı suw
bebek	: säbiy, böbek, näreste	bulaşık	: ıdı-ayaq
beğendir-	: unattır-	bunlar	: mınalar
behemehal	: ne bolsa da	burası	: bul jer
bekçi	: küzetşi	burun	: murın
bekle-	: küt-, tos-	buruşuk	: qırtısqa
belâ	: päle	bülbül	: bulbul
belki	: bälkim, mümkün	büsbütün	: müldem
ben	: men	bütün	: бүkil
benze-	: uqsa-	büyü-	: ös-
beraber	: birge	büyüt-	: ulğayt-
bereket versin:	: qudayğa şükir	büyük	: ülken
besbelli	: ap-anıq	büyükanne	: äje
bestekâr	: kompozitor, sazger	canlan-	: jandan-
beş	: bes	cenaze	: janaza
bey	: mırza	cep	: qalta
beyaz	: aq	cesaret et-	: batılı bar-
beyefendi	: mırza	cevap	: jawap
bırak-	: 1. qaldır-, 2. tasta-	ciddi	: salmaqı
bıyık	: murt	cins	: tür
biçare	: bıyşara	cümle	: söylem
bitkin	: älsiz	çabala-	: tırıs-
bil-	: bil-	çabuk	: tez
bilakis	: kerisinşe	çadır	: şatır
bin	: mırñ	çağır-	: şaqır-
bin-	: min-	çağlayan	: sarqırma
bina	: ğıymarat	çakal	: qasqır
bir an	: bir sät		
bir	: bir		

çal-	: 1. şert-, 2. urla-	davet et-	: şaqır-
çalış-	: jumıs iste-	daya-	: süye-
çalışkan	: intalı	dayak	: tayaq
çamaşır	: kir	dayan-	: şıda-
çamur	: batpaq	dayı	: nağası ağa
çanta	: sömke	dedikodu	: ösek
çare	: şara, amal	defter	: dāpter, kündelik
çarp-	: soq-	değil	: emes
çarpış-	: qaqtıǵıs-	değirmen	: diyirmen
çehre	: jüz	değiş-	: özger-
çek-	: tart-	delâlet	: kömek
çekil-	: şegin-	delikanlı	: bozbala
çekirdek	: şekildewik	delilik	: esalañdıq, aqılsızdıq
çember	: şeñber	demin	: jaña ğana
çeşme	: bulaq	den-	: denil-
çeviklik	: eptilik	deniz	: teñiz
çevir-	: 1. bur-, 2. qaytar-	dere	: özen
çıǵlık	: ayǵay	deri	: teri
çık-	: şıq-	derin	: tereñ
çıldır-	: qutır-, jından-	ders	: sabaq
çınar	: şınar	dertli	: qayǵılı, uwayımdı
çıplak ayak	: jalañayaq	devam et-	: jalǵas-, jalǵastır-
çiçek	: gül	devlet	: ükimet
çit duvar	: qorşaw	dışarı	: sırt, tısqa
çocuk	: bala, nāreste	dik	: tik
çok	: öte	dik-	: tik-
çorap	: şulıq	dikkat et-	: nazar awdar-
çök-	: şömey-	dil	: til
çöl	: şöl	dile düş-	: tilge süyek bol-
çömel-	: tizerle-	dilen-	: tilen-
çukur	: oyıq	dindir-	: toqtat-
çünkü	: öytkeni	dinle-	: tıñda-
		dip	: tüp
dağıt-	: tarat-	divanıharp	: āskeriy sot
daha	: 1. ali, 2. taǵı	diz çök-	: tize bük-
daima	: ārdayım	dizil-	: tizil-
dakika	: minöt	doğ-	: tuw-
dal	: butaq	doğru	: 1. durıs, 2. qaray
dalkavukluk	: jaǵımpazdanuw	doktor	: dāriger
damla	: tamşı	dokun-	: tiy-
damlat-	: tamız-	dokuz	: toǵız
dar	: tar	dolap	: şkaf
dargın	: ökpeli	dolaş-	: qıdır-
darıl-	: renji-	doldur-	: toltır-

donakal-	: tırp etpe-
dost	: dos
doy-	: toy-
dökül-	: tögil-
dön-	: 1.aynal-, 2.qayt-
dört	: tört
döv-	: soq-
dua et-	: duğa oqı-
dudak	: erin
dul	: jesir
dur-	: 1.toqta-, 2.tur-
duy-	: esti-
düğün	: toy, üylenüy toyı
dümbelek	: dañğara
dünya	: düniye, älem
düş-	: 1.qula-, 2.tüs-
düşman	: qas
düşün-	: oyla-
düşünce	: oy
düşür-	: tüsir-
düzel-	: qalpına kel-
düzelt-	: tärtipke keltir-
ebe hanım	: kindik şeşe
eğil-	: iyil-
eğlen-	: köñil köter-
eğlence	: oyun-sawıq
eğlenceli	: qızıqtı
ehemmiyet	: mañız
ekin	: egin
ekmek	: nan
el aynası	: qol ayna
elbise	: köylek
ele geç-	: qolğa tüs-
emek	: äwre
emniyet	: 1.qawipsizdik, 2.senim
emret-	: buyır-
en	: eñ
er geç	: erteli keş
eser	: şığarma, än
esirge-	: aya-
etraf	: töñirek
ev	: üy
evet	: iyä

evlatlık	: asırandı bala
evlen-	: üylen-, turmısqa şıq-
evrak	: qujat
evvelce	: äweli
fakat	: biraq
fakir	: kedey
farket-	: 1.ayır-, uq-, 2.bayqa-
fayda	: payda
fazla	: köp
felâket	: sumdıq
fena	: jaman
fırtına	: älem-tapırıq
fısıldaş-	: sıbırlas-
galiba	: sirä
garp	: batıs
garip	: ğajap
gayet	: öte
gayret et-	: tırıs-
gece	: tün
gecik-	: keşik-
geçil-	: ötil-
geçin-	: tur-
gel-	: kel-
gelin	: kelin
genç	: 1.bozbala, 2.jas
getir-	: äkel-
geveze	: mıljıñ
gez-	: qıdır-
gıdıklan-	: qıtıqtal-
gibi	: sıyaqtı, tärizdi
gir-	: kir-
git-	: 1.bar-, 2.ket-
giyecek	: kiyim-keşek
giyin-	: kiyin-
gizli	: jasırın
göğüs	: kewde
gök	: kök
göl	: köl
gömlek	: köylek
gömül-	: kömil-
gönül	: köñil
gör-	: kör-

göre	: qarağanda	hatıra	: estelik
görüş-	: köris-	hatırla-	: eske al-
götür-	: apar-	hatırlı	: qurmetti
göz alıcı	: közdiñ jawın alatin	hatta	: tipti
göz kapağı	: qabaq	havadis	: xabar
göz yıl-	: jüreksin-	havuz	: xavuz, basseyn
göz	: köz	hayal	: qıyal
gözetle-	: añdı-	hayat	: ömir
guguklu	: kökekti	hayır	: joq
gül-	: kül-	hayırlı	: jaqsı
gül	: rawşan	haykır-	: ayğayla-
gülümse-	: külimsir-	hayret et-	: tañ qal-
gülüş-	: külis-	hayret	: tañdanuw
gülüş	: külki	hazırlan-	: dayındal-
gün	: kün	hediye	: sıylıq
günah	: jazıq	hem	: äri
gündüz	: kündiz	hemen	: derew
güneş	: kün	hendek	: or
gürültü	: şuw	henüz	: äli
güzel	: ädemi	hep	: ünemi
hacet	: qajet	her biri	: ärqaysısı
hacı	: qajı	her	: är
hafif	: jeñil	herhalde	: sirä
hafta	: apta	herhangi bir	: kez kelgen
hain	: sumıray	herkes	: ärkim
hak	: xaq	hesaplı	: esepşil
hakaret	: qorlıq	heyecan	: tebirenis
hakikaten	: şınımen	hırsızlık	: urlıq
hakiki	: şınayı	hiçbir zaman	: eşqaşan
hakkında	: tuwralı	hiçbir	: eşqanday
hâl	: jağday	hiddet	: aşuw
halbuki	: alayda, biraq	hikâye	: äñgime
halledil-	: şeşil-	hindi	: kürke tawıq
hangi	: qay, qaysı	his	: sezim
harap	: qıyraqalı turğan	hisset-	: sez-
hareket	: äreket	hitabet-	: ayt-
hasılı	: qısqası	hizmet et-	: qızmet et-
hasret çek-	: ańsa-	hizmetşi	: malay
hasret	: qasiret	hoca	: muğalim
hasta	: nawqas, awruw	horoz	: qoraz, äteş
hastalan-	: awır-	hoşlanma-	: jaqtırma-
hastane	: awruwhana	hurma	: qurma
hatır	: qal-jağday	hurmet duy-	: qurmet körset-
		hücum et-	: soqtıq-

hücum	: şabuwl	işit-	: esti-
ıslık çal-	: ısqır-	itaat et-	: bağın-
ısrar	: qıynaw	itham	: kinä
ışık	: säwle	itiraf et-	: moyında-
		itiraz	: narazılıq
		iyi ol-	: täwir bol-
		iyi	: jaqsı
icat et-	: oylap tap-	kaba saba	: turpayı
iç çek-	: kürsin-	kabul et-	: qabıl-da-
içecek	: suwsın	kaç-	: qaş-
içi	: işi	kadar	: deyin
için	: üşin	kadın	: äyel
iddia et-	: alğa tart-	kağıt	: qağaz
iftiharlı	: maqtan tutatın	kâh	: keyde
iftira	: jala	kahkaha	: qarqıldaw
iğren-	: jiyirken-	kahraman	: keyipker
iğrenç	: jiyirkeniştı	kakıl-	: şaşıł-
ihtiyar	: qart	kal-	: qal-
ihtiyarlık	: kârilik	kalça	: san
iki para etme-	: tükke turma-	kalem	: qalam
iki	: eki	kalp	: jürek
ikide birde	: qayta-qayta	kalpsız	: tasjürek
ikişer	: eki-ekiden	kan ter	: qan ter
ilaç	: dâri	kanaat	: qanağat
ilave et-	: qos-	kanat	: qanat
ilk	: alğaşqı	kani ol-	: közi jet-
iltifat et-	: köñil awdar-	kap-	: tartıp al-
imkan	: mümkindik	kapa-	: jap-
in-	: tūs-	kapalı	: jabıq
inan-	: sen-	kapan	: qapqan
inatçı	: qarısqa	kapı	: esik
ince	: jiñişke	kapış kapış	: talasıp-jarmasıp
incelik	: sıpayılıq	kap-kacak	: ıdıs-ayaq
iniş	: eñis	kar	: qar
insan	: adam	kara	: qara
intikam	: kek	karanlık	: qarañğılıq
intizamsızlık	: tärripsizdik	karar kıl-	: toqtal-
ip	: jip	karar-	: qarawıt-, qaray-
ipek	: jibek	karar	: şeşim
ise	: bolsa	kardeş	: bawır
isim	: esim	karı	: äyel, qatın
ispat	: дәlel	karış-	: aralas-
iste-	: qala-	karışık	: qarıs
iş	: is, jumıs		
işe yara-	: iske jara-		

karışdır-	: 1.aralastır-, 2.uypala-	kibarlık	: sıpayılıq
karşısı	: aldı	kibir	: tákapparlıq
kasaba	: qalaşıq	kimse	: eşkim
kastet-	: dep ayt-	kimsesiz	: jetim
kat	: ese	kiraz	: şiye
kat	: qabat	kirpik	: kirpik
kavga çıkar-	: urıs basta-	kitab	: kitap
kavuş-	: qawış-	koca	: joldas, küyew, jubay
kay-	: tay-	kokla-	: iyiske-
kaya	: tas, jartas	koku	: iyis, jupar
kaybet-	: joğalt-	kol kola	: qoltıqtasuw
kaybol-	: joğal-	kol	: qol
kayısı	: örik	komedi	: komedya
kaynana	: qayınana	komşu	: körşi
kaza	: apat	konuş-	: söyles-
keçi	: eşki	koridor	: däliz
kedi	: mısıq	kork-	: qorıq-
kelime	: söz	korkunç	: qorqınıştı
kemik	: süyek	koru-	: qorğa-
kenar	: şet	koş-	: jügir-
kendi	: özi	kovala-	: quwala-
kendiliğinden	: özdiginen	kovan	: uya
kere	: mārte	koy-	: sal-
kerevet	: kerewet	koyun	: qoyın
kerliferli	: salmaqıtı	köpek	: it
kes-	: kes-	köşe	: burış
keser	: şotbalğa	köşk	: saray
keşfet-	: tap-, oylap tap-	köy	: awıl
kılıç	: qılış	kucak	: quşaq
kıpıştır-	: jipılıqtat-	kucaklaş-	: quşaqtas-
kırık	: sınıq	kulak	: qulaq
kırıl-	: sın-	kulak ver-	: qulaq as-
kırış	: qatpar	kullan-	: qoldan-
kırmızı	: qızıl	kurtar-	: qutqar-
kıs kıs gül-	: mıs mıs kül-	kurtuluş	: azattıq
kıskan-	: qızğan-	kuru-	: kep-
kismet	: joldas	kuru	: qurğaq
kış	: qıs	kuş	: qus
kışla	: kazarma	kutu	: qorapşa
kiyafet	: kiyim	kuyruk	: quyırq
kız-	: aşuwlın-	kuzen	: jiyen
kız	: qız	küçük	: 1.kişkentay, 2.şağın
kızart-	: qızart-	küçük düş-	: ün-jırğa tūs-
kızart-	: quwır-	küfe	: sepet

kürsü	: minbe	mevzu	: taqırıp
küskün	: ökpeli	meydan kalma-	: uwaqıt jetpe-
		meydan	: alañ
lakırdı	: bos söz	meyil	: beyim
lakin	: alayda	mezar	: zıyrat, mazar
layık	: layıq	mide	: asqazan
lazım	: kerek	minimini	: kipkişkentay
leylek	: qutan	misafir	: qonaq
lüzumsuz	: qajetsiz	muavin	: meñgerüwşi
		muhakkak	: mindetti türde
maaş	: aylıq	muharebe	: urıs
mağlubiyet	: jeñilis	mukabele et-	: jawap ber-
mağcup et-	: uyalt-	mukaddes	: qasiyetti
mahluk	: jan, maqulıq	munis	: süykimdi
mahzen	: qoyma	mutfak	: asüy
mahzun	: muñdı	mutlaka	: mindetti türde
makale	: maqala	muwaffak ol-	: qol jet-
maksad	: maqsat	mücevher	: qımbattı tas
malum	: belgili	müdire	: meñgerüwşi äyel,
malumat	: mağluwmat		törayım
mamafih	: osılay bola tura	münasebet	: qarım-qatınas
mana	: mağına	münasebetsiz:	: kelispeytin
mani ol-	: böget bol-	müptedi	: jaña
manzara	: körinis	müsaade et-	: ruqsat ber-
marifet	: öner	müsabaka	: sınay
masa	: üstel	müşkül ol-	: qıyınğa soq-
masal	: ertegi	mütâala	: pikir
meğer	: biraq, alayda	müteessir et-	: äser et-, qayğılandır-
mektep	: mektep		
mektup	: xat	naklet-	: awıstır-
memnun ol-	: rıyza bol-	namaz kıl-	: namaz oqı-
memur	: qızmetker	namuslu	: namıstı
memuriyet	: qızmet	nasıl	: qalay, qaytıp
mendil	: qoloramal	nasihat	: nasıyxat
merak et-	: alañda-	naz	: erkelik
mesela	: mısali	nazik	: nâzik
mesele	: mâsele	neden	: nege
meslek	: mamandıq	nefer	: äsker
mesut et-	: baqıtqa böle-	nefes al-	: tınıs al-
mesut ol-	: baqıttı bol-	nefret et-	: jek kör-
mesut	: baqıttı	nesil	: urpaq
mesül	: jawaptı	neşeli	: köñildi
meşgul ol-	: aynalı-	netice	: nâtije
mevki	: jağday	nihayet	: äytewir, aqırında

ninni	: <i>besik jırı</i>	rahat et-	: <i>jay tap-</i>
nişanlan-	: <i>üki taq-</i>	rahat	: <i>raxat</i>
not et-	: <i>jazıp al-</i>	rahatsız et-	: <i>maza al-</i>
nutuk	: <i>söz</i>	rastla-	: <i>keziktir-, kez bol-</i>
		renk	: <i>tüs</i>
o	: <i>ol, sol</i>	resim yap-	: <i>suwret sal-</i>
oda	: <i>bölme</i>	resimli	: <i>suwretti</i>
oğul	: <i>ul</i>	rica et-	: <i>ötin-</i>
okşa-	: <i>sıypa-</i>	rutubet	: <i>sız</i>
oku-	: <i>oqu-</i>	rüya	: <i>tüs</i>
okuryazar	: <i>sawattı</i>	rüzgâr	: <i>jel</i>
olta	: <i>qarmaq</i>		
omuz	: <i>ıyır</i>	saat	: <i>sağat</i>
on	: <i>on</i>	sabahleyin	: <i>tañırtañ</i>
onlar	: <i>olar</i>	saç	: <i>şaş</i>
ora	: <i>sol jer</i>	sade	: <i>qarapayım</i>
otel	: <i>qonaquy</i>	sağ	: <i>oñ</i>
otur-	: <i>otır-</i>	sağ	: <i>saw</i>
oyna-	: <i>1.biyle-, 2.oyna-</i>	sahip	: <i>iye</i>
		sakallı	: <i>saqaldı</i>
öğren-	: <i>üyren-</i>	sakın	: <i>bayqa</i>
öl-	: <i>öl-</i>	sakinleş-	: <i>tınıştal-</i>
ölüm	: <i>ölim</i>	sakla-	: <i>jasır-</i>
önlük	: <i>aljacqış</i>	salıncak	: <i>altıbaqan</i>
önü	: <i>aldı</i>	salla-	: <i>jelbiret-</i>
öp-	: <i>süy-</i>	san-	: <i>dep oyla-</i>
örf	: <i>salt-dästür, ğurıp</i>	sandalye	: <i>orındıq</i>
ört-	: <i>jap-</i>	sansar	: <i>suwsar</i>
öte	: <i>basqa</i>	sar-	: <i>ora-</i>
öteden beriden:	<i>annan minnan</i>	sarar-	: <i>sarğay-</i>
öteye beriyse	: <i>arı beri</i>	sarhoşluk	: <i>mastıq</i>
övün-	: <i>maqta-</i>	sarıl-	: <i>quşaqta-</i>
öyle	: <i>solay</i>	sarışın	: <i>sarğılt</i>
		sarkıt-	: <i>salbıra-</i>
para	: <i>aqşa</i>	sarsıntı	: <i>terbelis</i>
parça	: <i>qıyıq</i>	sav-	: <i>qutıl-, jiber-</i>
parıldat-	: <i>jarqırat-</i>	savruk	: <i>salbır</i>
parmak	: <i>sawsaq</i>	sayıl-	: <i>sanal-</i>
peçe	: <i>bet perde</i>	sebeb	: <i>sebeb</i>
pencere	: <i>terez</i>	seç-	: <i>tañda-, irikte-</i>
pişman ol-	: <i>ökin-</i>	sel	: <i>sel</i>
pişmanlık	: <i>ökiniş</i>	sen	: <i>sen</i>
		sene	: <i>jıl</i>
rağmen	: <i>qaramastan</i>	sepet	: <i>sepet</i>

ser-	: sal-, jay-
serinlik	: salqındıq
serp-	: şaş-, sep-
sersemlik	: mastıq, esuwastıq
ses	: ün
sessiz sedasız:	ün-tünsiz
sev-	: 1.jaqısı kör-, 2.süy-
sevgi	: mahabbat
sevin-	: quwan-
seyahat	: sayaxat
seyret-	: kör-
sıcak	: ıstıq
sıçra-	: sekir-
sıfat	: sıypat
sığ-	: sıy-
sıkıl-	: jalıq-
sınıf	: sınıf
sır	: sır, qupiya
sırada	: kezde
sırf	: tek, tek qana
sıvalı	: türilgen
siyır-	: sızır-
sızı	: sızdaw
sinire dokun-	: jinğa tiy-
siper et-	: jasır-
sivil	: qarapayım xalıq
siyah	: qara
siz	: siz
sokak	: köşe
solgun	: solğın
soluk	: dem
son	: soñğı
sonbahar	: küz
sonra	: soñıra
sopa	: tayaq
sor-	: sura-
sökük	: sögilgen
sön-	: sön-
söndür-	: öşir-
söyle-	: ayt-
su	: suw
sual	: suraq, sawal
sus-	: ün qatpa-
sükunet	: tınıştıq

sürat	: jıldamdıq
sürü-	: süyre-
sürü	: top
süs	: äşekey
şair	: aqın
şakalaş-	: qaljiñdas-
şarkı	: öleñ
şaşır-	: sas-
şehir	: qala
şehit et-	: şäyit et-
şekil	: tür
şemsiye	: qolşatır
şeriat	: şariyğat
şey	: närse
şeytan	: şaytan
şımarıklık	: şoljañdıq
şikayet et-	: arızdan-, muñ şaq-
şimdi	: qazır
şimdilik	: äzirşe
şirket	: mekeme
şube	: bölim
şuradaki	: ana jerdegi
şüphe et-	: kümändan-
şüpheli	: şübäli

tahammül et-	: şıda-
takdim et-	: tanıstır-
takip et-	: boyla-
talebe	: oquwşı
talih	: talay
tam	: däl
tanı-	: tanı-
tanıdık	: tanıs
taraf	: jaq
tarif et-	: ayt-
tarla	: dala
tart-	: tart-
tasavvur et-	: elestet-
tasdik et-	: bekit-
taş	: tas
taş-	: 1.köşir-, 2.tası-
taşlan-	: tas atıl-
tatıl	: demalıs

tatlı	: <i>tätti, jumsaq</i>	unut-	: <i>umit-</i>
tavsiye et-	: <i>usın-</i>	utan-	: <i>uyal-</i>
tavus kuşu	: <i>tawıs qus</i>	uyandır-	: <i>oyat-</i>
tebrik et-	: <i>quttıqta-</i>	uyku	: <i>uyqı</i>
tecrübe	: <i>täjiribe</i>	uyu-	: <i>uyıqta-</i>
tedbir	: <i>şara</i>	uyukla-	: <i>qalğı-</i>
tekrar	: <i>qayta, qaytadan</i>	uyuş-	: <i>uyı-</i>
tel	: <i>jip</i>	uzak	: <i>alıs</i>
telaş	: <i>äbiger</i>	uzaklaş-	: <i>alısta-</i>
telgraf	: <i>jedelxat</i>		
tembel	: <i>jalqaw</i>	üç	: <i>üş</i>
temiz	: <i>taza</i>	üçer	: <i>üş-üşten</i>
tencere	: <i>qazan</i>	ümit kes-	: <i>ümit üz-</i>
tenezzülen	: <i>kişireyip</i>	ümit	: <i>ümit</i>
tepe	: <i>töbe</i>	üst	: <i>üst</i>
terbiye	: <i>tärbiye</i>	üşü-	: <i>jawra-</i>
tereddüt et-	: <i>1.jasqan, 2.qıypalaqta-</i>	üz-	: <i>renjit-</i>
tertemiz	: <i>tap-taza</i>	üzeri	: <i>üsti</i>
tesadüf et-	: <i>keziktir-</i>	üzül-	: <i>qamıq-, uwayımda-</i>
tesir et-	: <i>äser et-</i>		
teslim et-	: <i>tapsır-</i>	vaat	: <i>üwäde</i>
teşekkür et-	: <i>alğıs ayt-</i>	vaka	: <i>oqıyğa</i>
teşekkür	: <i>rahmet, alğıs</i>	vakfet-	: <i>ama-</i>
teşvik et-	: <i>ıntalandır-</i>	vakit	: <i>uwaqıt, kezde</i>
tevekkül	: <i>täwekel</i>	vaktiyle	: <i>kezinde</i>
teyze	: <i>täte</i>	vallahi billahi	: <i>ollahıy</i>
titiz	: <i>talğağış</i>	vapur	: <i>keme</i>
titre-	: <i>dirilde-</i>	var	: <i>bar</i>
topla-	: <i>jiyna-</i>	vazgeç-	: <i>bas tart-</i>
toprak	: <i>topıraq, jer</i>	vazife	: <i>mindet</i>
toz	: <i>şañ</i>	vaziyet	: <i>küy</i>
tuhaf	: <i>qızıq</i>	vazo	: <i>vaza</i>
tut-	: <i>1.jaqta-, 2.usta-</i>	ve	: <i>jäne, men</i>
tüken-	: <i>ayaqta-, tawsıl-</i>	veda et-	: <i>qoştas-</i>
tülbent	: <i>böte</i>	vefasızlık	: <i>opasızdıq</i>
		ver-	: <i>ber-</i>
ucuz	: <i>arzan</i>	vesile	: <i>sıltaw</i>
uç-	: <i>uş-</i>	vur-	: <i>qaq-</i>
uçurum	: <i>şıñıraw</i>	vurdumduymaz:	: <i>nemquwraylı</i>
uğra-	: <i>1.duwşar bol-, 2.tap bol-</i>	vücut	: <i>dene</i>
uğraş-	: <i>aynalıs-</i>	yabancı	: <i>jat adam</i>
uğultu	: <i>üwilti, şuw</i>	yağmur	: <i>jañbır</i>
um-	: <i>küt-</i>	yahut	: <i>nemese</i>

yaka	: jağa	yetiş-	: ös-
yakala-	: ustap al-	yığın	: tömpəşik
yakın	: jaqın	yıka-	: juw-
yakınlık	: jaqındıq	yılan	: jılan
yakış-	: jaras-	yıldız	: juldız
yaklaş-	: jaqında-	yırt-	: jirt-
yalan	: jalğan, ötirik	yırtıcı	: jırtqış
yalnız	: jalğız, tek qana	yine	: tağı
yalnızlık	: jalğızdıq	yiyecek	: tamaq
yalvar-	: jalbarın-	yorgun	: şarşağan
yama-	: jama-	yok	: joq
yan	: jan	yol	: jol
yan-	: küy-, jan-	yol-	: jul-
yanak	: bet	yont-	: jon-
yangın	: ört	yorul-	: şarşa-
yanlış	: qata	yukarı	: joğarı
yap-	: jasa-	yum-	: jum-
yapmacık	: jasandı	yumuşa-	: jumsar-
yaprak	: japıraq	yumuşak	: jumsaq
yaptır-	: istef-	yuva	: uya
yarala-	: jaraqatta-	yuvarlan-	: domala-
yaramaz	: tentek	yürü-	: jür-
yaramazlık	: tentektik	yüz yüze	: betpe-bet
yardım et-	: jârdem ber-	yüz	: jüz
yarın	: erteñ	yüzük	: jüzik
yaş	: jas		
yaşa-	: ömir sür-, tirlik et-	zahmet	: äwre
yaşat-	: bağıp asıra-	zaman	: zaman, kezde
yaşlıca	: qarttaw	zannet-	: oyla-
yatak	: tösek	zaruri	: mäjbur
yatıştır-	: bas-	zaten	: negizinde
yavaş	: aqırın	zavallı	: bayqus
yaya	: jayaw	zengin	: bay
yayıl-	: jayıl-	zerzevat	: kökönis
yaz	: jaz	zevk	: läzzät
yaz-	: jaz-	ziyafet	: sıyapat
ye-	: je-	zor	: äreñ
yem	: jem		
yemek	: tamaq		
yemiş	: jemis		
yeni	: jaña		
yer	: jer		
yeşil	: jasıl		
yet-	: jet-		

KAYNAKLAR

- BANGUOĞLU, T., Türkçenin Grameri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1998
- ECKMANN, J., Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, TDK Yayınları, İstanbul, 1980
- EDİSKUN, H., Türk Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, 6.basım, 1988
- ERASLAN, K., Eski Türkçe'de İsim-Fiiller (Doçentlik Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980
- ERGİN, M., Türk Dil Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972
- , Üniversiteler İçin Türk Dili, İstanbul, 1980
- GÜNTEKİN, R.N., Çalığıuşu, 41.baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1997
- , Yaprak Dökümü, 26.baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1999
- ISKAKOV, A., Qazirgi Qazaq Tili, "Ana Tili", Almatı, 1991
- İSAYEV, S.M., Qazaq Tili, "Kaynar" Üniversitesi, Almatı, 1993
- KARAYEV, M.A., Qazaq Tili (Fonetika, Leksikologiya, Morfologiya, Sintaksis), "Ana Tili", Almatı, 1993
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1-2 c., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- Qazaq Tiliniñ Orfografiyalıq Sözdigi, 3.baskısı, Qazaq SSR Ğılım Akademiyası Til Bilim İnstitutı, Almatı, 1988
- Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi, 10 c., Qazaq SSR "Ğılım" Baspası, Almatı, 1974-1986

Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi, 2 c., Qazaq SSR Ğılım Akademiyasınıñ Baspası, Almatı, 1959

Kazak Türkçesi Sözlüğü, Tercüme edenler: ORALTAY H., Doç.Dr. YÜCE N., PINAR S., Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul, 1984

SERĞALİYEV, M., Ayğabılov, A., Külkenova, O., Qazirgi Qazaq Tili, "Ana Tili", Almatı, 1991

TOMANOV, M.T., Qazaq Tiliniñ Tarihiy Grammatikası, "Mektep", Almatı, 1988

Türkçe Sözlük, 2 c., Türk Dili Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988

ÖZET

Tezde, R.N.Güntekin'in Çalıkuşu romanında geçen sıfat-fiil ekleri ve bunların Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları ortaya konmaya çalışıldı.

Tezin Giriş Bölümünde Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi'ndeki sıfat-fiil tanımı ve çeşitleri hakkında bilgi verildi.

1. Bölümde Çalıkuşu romanında geçen sıfat-fiil ekleri (-(y)acak, -(y)ecek; -(y)an, -(y)en; -ar, -er, -r, -ır, -ir, -ur, -ür; -maz, -mez; -dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük; -mış, -miş, -muş, -müş; -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü) içinde geçtiği cümle veya ibarelerle beraber alınıp Kazak Türkçesi'ne aktarılarak *Çekimsiz Sıfat-Fiil Ekleri*, *Çekimli Sıfat-Fiil Ekleri* ve *Sıfat-Fiillerin Çekim Edatlarıyla Kullanımı* altbölümlerinde ortaya kondu. *Çekimli Sıfat-Fiil Ekleri* altbölümünde sıfat-fiillerin iyelik ekleri ve isim hal ekleri ile kullanılış şekilleri, *Sıfat-Fiillerin Çekim Edatlarıyla Kullanımı* altbölümünde sıfat-fiillerin iyelik eki ve isim hal ekleri almış şekillerinin çekim edatlarıyla kullanımları ayrı ayrı belirtildi.

2. Bölümde Çalıkuşu romanında geçen sıfat-fiil ekleri ve bunların Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları gösterildi.

Sonuç bölümünde her iki lehçede benzer olan ve farklı olan sıfat-fiil ekleri *Benzer Olanlar* ve *Farklı Olanlar* altbölümlerinde ortaya kondu.

Tezin *Sözlük* bölümünde ise Çalıkuşu romanından teze alınan cümle veya ibarelerde geçen kelimelerin Kazak Türkçesi'ndeki karşılıkları gösterildi.

Kaynaklar bölümünde tez yazımında kullanılan kaynakların alfabetik sıralı listesi verildi.

ABSTRACT

In this thesis equivalents of participle affixes used in R.N.Güntekin's *Çalıkuşu* novel were tried to be found in Kazak Turkish.

In the *Introductory* part of thesis participles definition and their diversities in Turkish Turkish and Kazak Turkish were given.

In the First part of the Thesis all the participle affixes (-(y)acak, -(y)ecek; -(y)an, -(y)en; -ar, -er, -r, -ır, -ir, -ur, -ür; -maz, -mez; -dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük; -mış, -miş, -muş, -müş; -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü) that were met within the sentences and clauses of the "*Çalıkuşu*" novel were taken and translated into Kazak. Non-conjugated participle affixes, conjugated participle affixes and participle affixes with conjugation prepositions usages were placed into the subparts of the first part. In the subpart related to conjugated participle affixes, the possessive affixes of participles and cases with their usage forms, in the subpart related to usage of participles with conjugated prepositions participle's possessive and case affixes taken forms with conjugation prepositions were displayed.

In the second part, participle affixes present in the novel "*Çalıkuşu*" and their meanings in Kazak were displayed.

In the Conclusion part, both participle affixes having similarities and differences in the two dialects were put in the two different subparts of the thesis.

Within the Glossary part of the thesis, the Kazak equivalents of the word meanings, which were present within the sentences or clauses of the novel "*Çalıkuşu*", were given.

In the last part or the sources (bibliography) part of the thesis all the sources used for the thesis were presented in an alphabetical order.